

ДУКЛЯ

№ 6 2004

літературно-мистецький
та публіцистичний жур-
нал. Видає Спілка укра-
їнських письменників
Словаччини, Пряшів.

DUKLA –
literárno-umelecký
a publicistický časopis.
Vydáva Spolok
ukrajinských
spisovateľov
na Slovensku, Prešov.

Realizované s finančnou
podporou Ministerstva
kultúry Slovenskej republiky

ІВАН ЯЦКАНИН,
головний редактор.

РЕДКОЛЕГІЯ:

АНАТОЛІЙ КАЧАН,
ВАСИЛЬ ДАЦЕЙ,
СТЕПАН ГОСТИНЯК,
ЯРОСЛАВ ДЖОГАНІК,
ПРОКІП КОЛІСНИК,
ГАННА КОЦУР,
СЕРГІЙ МАКАРА.

Графічне оформлення
Ладислава Цупера

Виходить раз на два місяці.
Передплатна ціна на рік –
120 крон.

Адреса редакції:

080 01 Prešov,
ul. Požiarnická 17

Комп'ютерний набір
NITECH s.r.o., Prešov,
телефон, факс: 051/7725 061

Objednávky na predplatné prijíma každá
pošta a doručovateľ Slovenskej pošty.
Objednávky do zahraničia vybavuje
Slovenská pošta, š.p., Stredisko pred-
platného tlače, Námestie slobody 27,
810 05 Bratislava 15,
e-mail: zahranična.tlaca@sposta.sk

З М І С Т

Йосиф Збіглей

Млин	2
Бунт	2
Корабель	3
Синтетичне сонце	3
Жовте таксі	4
Сплін	4

Юрій Мушкетик

Суд	5
-----------	---

Іван Яцканин

Весільне фото	15
---------------------	----

Тарас Мурашко

Казкар	21
Галерея найінтимнішого смутку	22

Юрій Мушкетик

Відчути себе українцем	24
------------------------------	----

Ганна Коцур

Вони лишилися собою	29
Добірка віршів Анатолія Мойсієнка	34

Йолана Голенда

Лицарі святого духу	38
---------------------------	----

Йосиф Шелепєв

Українці у Мартина Гаттали	48
----------------------------------	----

Микола Мушинка

Сто років руської літератури в Югославії	51
Ода Я. Голого <i>Na kohútka</i> та відгадка <i>Kozum O. Духновича /Й.Ш./</i>	53

Михайло Роман

Персональна бібліографія професора Франтішека Штрауса	55
Світовий сонет у перекладі Д. Павличка	56

Ян Леоньчук

Щораз ближче сну	63
------------------------	----

Наталія Вигодованець

«Все, як на початку»	65
----------------------------	----

Іванна Грешлик

Словацько-українські взаємини протягом XIX-XXI сторіч	68
--	----

Микола Неврлий

Суперечлива й нещаслива угода	73
-------------------------------------	----

Микола Мушинка

Альбом-монографія про писанки	77
Україна видає	79

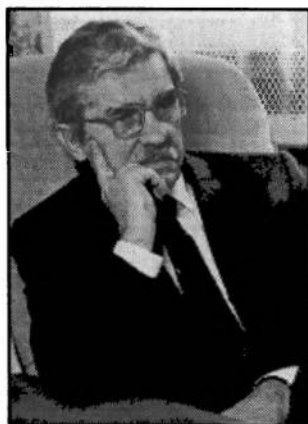
Світлана Зіновська

Зоря у краплині любистку	83
--------------------------------	----

Прокіп Колісник

Поташня – рядно таїни	85
Хроніка	96

ПОЕЗІЯ

Йосиф ЗБІГЛЕЙ

Млин

Дід зерно возив у млин.
Тітка потім спекла хліб,
такий теплий і пахучий,
що коли б ангели по землі ходили,
напевно, їли б хліб
в моєї тітки.
Та ще: дівки співали
«Коло млина яворина...»,
а баби розказували,
що коло млина страшить.

Дідо казав, що в млині
можна змолоти і пшеницю,
і жито, і татарку,
і все...
Дійсно,
бо коли розмолоти Союз
і дурну політику,
із тої муки і хліб нікчемний був.

Сумно,
коли у млин возять
погане зерно...

Бунт

Поїдьмо, друзі, красти!
Украдемо трохи раю наземного,
бо рай наземний
схований у сейфах свиней,
мерзотників
і почесних фарисеїв.
Поїдьмо, друзі, красти,
бо в «Хартії прав на щастя»
ні один пункт не говорить

про розум і достойність,
про гідність і придатність...
Поїдьмо, друзі, красти!
А паперову «Хартію»
подаруймо дітям,
щоб із паперу отого
наробили паперові човни.
Хай пускають їх рікою надії
до мрій...

Корабель

Зупиніть отой корабель,
що летить десь геть з планети
аж десь за молочну орбіту!
Зупиніть отой корабель,
що залишає тут людину
багатостраждальну, невмиту,
повну мовчання і надії!

Зупиніть отой корабель!
У колисці дитина плаче.
Дитина людини.

Синтетичне сонце

Синтетичне сонце
(із пластмаси)
осяяло планету.
Продавці продавали штучну правду,
запаковану у целофан.
Люди їли синтетичне м'ясо,
запивали синтетичною водкою,
а з колоїдного мозку
виділяли синтетичні думки.
Синтетична любов
лежала на синтетичній подушці.
Один лиш час несинтетичний,
і тому не знати,
чи все ото було,
чи є,
або лише буде.

Жовте таксі

Гей, таксі,
відвези мене на траву,
на якій роса не плаче.
Неважно, чи трава ота
на горбі
або під колискою.
Гей, таксі, жовте таксі,
відвези мене до бару,
повного п'яного щастя.
Гей, жовте таксі,
відвези мене –
я тобі рукою вкажу де.
Бери ноги, душу
і люльку, що в кишені.
Гей, таксі,
відвези мене до роси,
яка співає пісню.
Гей, ти, жовте таксі,
відвези мене...
додому.
До мого «додому»
у моїй вулиці
і в моїй країні.

Сплін

Болить мене голова.
І руки.
І ноги.
І світ мене болить.
І спина болить
від в'язки пліснявого сіна,
що наложила мені доля.
І вуха болять
від іржавого сміху.
Болять зів'ялі квіти...
І тротуар мене болить
від кроків сьогоднішніх
і походів завтрашніх.
Болять мене старі патрони
у новому пістолеті.
Болить мене і небо,
що несуче на плечах.
Найбільше болить
вимовлена,
але не вислухана думка.

ПРОЗА

Юрій МУШКЕТИК

СУД

Ганна спробувала випростатися, але не змогла: під лівою лопаткою шпортувало, а вона вже знала: якщо випростовуватися далі, те гостре вістря входить глибше й глибше. Ось трохи попустить, і тоді вона помаленьку, потихеньку розправить попереk. Лікарі не знають, що в неї, одні кажуть: болі од серця, інші – од радикуліту. А молодий, в окулярах, практикант з районної поліклініки заявив, що в неї хвора печінка і залоза, що під шлунком.

Ганна не дивилася в зал; сором спопеляв її від голови до п'ят, у неї тремтіли коліна і палали щокі. Чи є щось встидніше, страшніше, ніж суд!

У залі повнісінько людей, і хоч знайомих облич лише кілька – голова колгоспу, він же позивач – Устим Рукавиця, свідки – ланкова Ліда Патюк і Катерина Чухно, – вони сиділи на передній лаві, та ще двоє чи троє, аж там, біля дверей, – хурщики, мабуть, привезли здавати зерно й зайшли послухати, – їй же здавалось, що всі ці люди зібралися, аби подивитися на неї. З того ж таки сорому вона погано тямала, що тут відбувається, не все зрозуміла з промов прокурора і прописаного їй адвоката, вона й не вірила в нього, надто після того, як побачила адвоката перед початком суду разом з чоловіком, який щойно виголосив обвинувачення, вони дуже люб'язно розмовляли; й тільки тоді, коли виступав Устим Рукавиця, заплакала з образи на неправду. Хіба він не знає, як гірко вона одробила увесь вік, хіба не до неї, до першої, приїжджав додому й просив, аби піднімала на прорив ланку (довгий час була ланковою, а колгоспна робота – суспіль прориви), залишилася з ланкою на ніч біля молотарки, умовляв на важку чоловічу роботу – з косою або носити мішки із зерном. Він знав її ще до війни, й не раз чаркував у їхній хаті з Омельком, її чоловіком, і був ніби людиною доброго кличу. Був бригадиром, потім директором цегельні, далі знову вернувся в колгосп уже головою. Він дуже одминився з тих, довоєнних, часів, взяв у звичку кричати на людей, часом приїжджав на поле напідпитку. І вже не заходив до її хати, а загадував на роботу через ворота, а тепер ось подав на неї до суду, що не виробила мінімуму трудоднів. А як вона може виробити при такому здоров'ї! Вона подала до суду кілька довідок, але їй сказали, що за цими довідками зняти з неї працездатність не можна, що знімають тільки по довідці на чахотку або порок серця.

Жінки-свідки, спасибі їм, підтвердили, що вона дуже хвора, намагалися розповісти, як гарувала в колгоспі од зорі до зорі, але тілистий, з маленькою лисою головою суддя перебивав їх, не давав говорити. А люди в залі шепотілися, пересміювалися (після цього суду мав відбутися процес над багатоженцем, аферистом), і вона думала, що вони кплять з неї.

Потім судді пішли, й люди заворушилися, декотрі теж повиходили, а вона лишилася на своїй страшній лаві чекати присуду. Вона таки випросталася, обіперлася спиною об стіну й приплющила повіки. Вона перемогала гарячу хвилю болю й ще гарячіше образи, вона ще й зараз не могла повірити, що це її, Ганну Розсоху, завдано до суду, та ще й за віщо – за неробство! А вона в роботі з дитинства. Не любила безділля, любила роботу всяку і переробила її гибіль – домашньої і колгоспної. Робота йшла їй до рук, вона вела її з пісню, звичайно, поки співалося, поки не насунуло на неї оте чорне, поламало, понівечило. Хоч життя її не було легким од самого початку: троє дівчат у матері-вдови, солдатки з імперіалістичної, в обхідчатій, обставленій кукурудзинням хаті без сіней – сіни розібрали й спалили. Сімнадцяти літ вийшла заміж за вдівця Омелька Розсоху на двоє дітей. Омелько – добрий, лагідний, усім уступливий, полохливий, трохи лінкуватий, одразу й добровільно пішов їй у підданство, оддав голоблі важкого хазяйського воза, й вона везла, правувала і приохочувала підпирати воза все сімейство. З Омельком вони привели у світ двоє хлопчиків, у неї вдома висить одна-єдина фотографія, на якій зібрана вся родина вже без Оленки, пасербиці, яка померла в тридцять третьому. Фотографував за тиждень до Травневих свят, які збіглися з Паскою, Данилів, пасинків товариш Ілько, який навчався в шкільному фотографічному гуртку. На фотографії п'ять постатей на білій стіні хати, за якою купа ясенів та верб. Вона пам'ятає, як, стоячи на драбині, білила стіну, а хлопці тримали черепочки з крейдою та синькою, вона мазала й виспівувала на весь куток пісню про козаченька, який веде коника, а дівчина його кличе, а всі, хто йшов вулицею, призупинялись, слухали. «З твоїм, Ганно, голосом у тіятрі співати». В хаті вона співала інших пісень, і співала інакше, здебільшого тихо й журливо. Її саму і всіх, хто на той час був у хаті, огортав сумовитий настрій і тихий затишок. Вона любила затишок, як і пісню, й творила своїми руками: часто мела долівку, застеляла стіл чистим обрусом, засовувала за трямок пучечки пахучого зілля; і так тоді ставало в хаті гарно, так привітно: пригасає під комином жар, стукотять на стіні ходики з косарем і в'язальницею на циферблаті, а на широкій липовій лаві, вкритій рушником, вичахають паляниці, піріжки з квасолею та маком. Паляниці повиставляли рум'яні боки, і ніяка сила не може втримати дітей, вони по черзі прошмигують повз лаву, на ходу одламують хрумкі ще гарячі осушки. Вона вдавала, що не помічас того. У неї рукави закачані по лікті, обличчя розпашіле, і сама почувалася молодод, легко, гарно. Може, й не зовсім молодод, на той час, коли вона фотографувалася – за три роки до війни, – їй було тридцять сім. Але ще й тоді їй хотілося співати. І звідки він у неї брався, той спів, і звідки в неї

брався той живий вогонь у грудях? Якого добра зазнала в житті? Спочатку оті три десятини піску та сухоребра кобильчина, яка сама без допомоги не витягала воза на гору. Розсохи довгий час не вступали до колгоспу, бо Ганна ще й не відчула себе господинею на тих десятинах, всілякі комісії добряче втоптали стежку до їхніх воріт, аж поки не обклали по твердому. Трохи не пішли з чоловіком та дітьми у старці, ледве не погинули з голоду, тоді вони з Омельком зарізали теличку, а що різати скотину заборонялося, м'ясо понесли в ліс, щоб притопити в копанці; коли притоплювали, тріснула за спинами гілка, хтось за ними підглядає, а може, так їм здалося, й вона вирішила перенести м'ясо на хутір до двоюрідної сестри. Пам'ятає й зараз, як дибали з лантухами піскуватою, обплутаною корінням стежкою, Омелько вибився з сил і впав і чи не вперше збунтувався, плюнув і поплуганив додому, а вона дибцяла з мішком далі, а потім верталася з хутора назад і другого мішка волокля по землі, й таки дотягла, і впала без сил, і сестра одпоювала її водою, і вижили вони тоді всі, але далі наступив тридцять третій, у якому померла з голоду Оленка. Ганна билася, як чайка об кригу, рятує інших дітей; молола в жорнах, захованих од злого ока в свинячий цебер, кору і ячмінний послід, і покришене дрібне кукурудзяне стебло, вишукувала по пагінчиках повесні в лісі під прілим листям торішні ліщинові горіхи, варила з молодим часником і цибулею лободу та рогіз і ділила те поміж усіма порівну. Тяжко тоді було дивитися на дітей, на своїх і на чужих; чомусь вп'ялося в пам'ять, як зайшло їх двійко, – хлопчик та дівчинка, малих, припухлих, і дала вона їм три часничини і дві цибулини, вони сіли під тином і все перекладали ті стебельця, не могли їх поділити. Ще вона ночами носила з колгоспних кагатів чорний глей і вимивала з нього та виварювала крохмаль, а вдень йшла в колгосп на роботу, бо треба було сіяти на новий урожай.

Ледве минуло те лихоліття, ледве з'явилася на їхньому обрії світлина – з'явилася світлина і в її душі, і щось їй замаячило далеко попереду – насамперед у дітях, і пісня знову вихлюпнула з її грудей. Перед війною і їм, і всім іншим людям у селі трохи задніло, вони повеселіли, й підвели од землі очі, й побачили, яке гарне над ними сонце і яка гарна їхня земля.

А яке розкішне обійстя було в Розсох! Під стару хату вони підвели цегляний фундамент і замінили нижні підгнилі вінки зрубу, перекрили залізом дах, а рублена комірка була ще добра і клуня також, довкруг клуні росли високі осоки, один молодий осокір ріс під хатою од вулиці, а по межі од луку шуміли велетенські розсохаті верби. (Вона якось зізналася Омелькові, що виходила не стільки за нього, як за його обійстя). А далі прозора річечка, Біла Багачка, понад якою копанки і озерця, за нею луки, гала, по-їхньому, по-сільському, і ліс на овиді, як синя крайка. Хлопцям – роздолля, як постають восени на ковзани, порозпускають поли пал'т, то несе їх аж до сусіднього села. Бігали по рибу, збирали качині та перепелині яйця, – звичайно, коли мали вільну часину – село гульні та неробства не терпить. Мали вони й чималенький черешневий та вишневий садочок, і кілька шовковиць за хатою, і город низинний, який квіт-

нув картопляним і маковим квітом. Рай-раїна, жити б та жити. І копачку свою мали в кінці городу. Ганна ще тоді пряла й ткала; було, вистелить полотно далеко-далеко й милується ним; їй здавалося, що тими білими стежками можна дійти до обрію. І вона часом ішла й забувала, на якій згорьованій, трудній землі стоїть. Вона любила все чепурне, гарне, красиве. Здавалося б, звідки взятися тій красі у завжди зніченій нестатками душі! А от же жило там щось таке, що підмальовувало світ, заселяло його всім добрим і чистим. Іноді сама собі дивувалася. Заплющить очі – й бачить квіти дивні й себе серед них. Може, через те засівала чорнобривцями та нагідками всі вільні латочки в садочку та дворі. А осоки та верби подовгу чарували її. Вона уявляла себе на місці усіх тих людей, які йдуть Чемерським шляхом через їхнє село, бачать оті розкішні шатрища, то її осоки і верби першими стрічають подорожніх, і ті подорожні милуються ними й одразу спогадують, чиї це дерева, чиє обійстя, й думають про неї та її родину, гарно, щасно, й трошки заздять їм. Голос її дзвенів у лузі, і чубата чаєчка перекиргикувалася з нею. Співала вона тоді навіть узимку, перучи в копанці сорочки, і не брали її ніякі хвороби – одного разу згубила на старому чоботі підошву та так і перетерла всю гору білизни босою ногою, і не бралися її голови печалі.

Жили вони тоді дружно й весело. Тихими літніми вечорами Омелько варив у кінці саду польову кашу, нічого він так не любив робити, як варити кашу, гартаначку, зливанку, як називали її у них у селі, а він зливанкою називав сьорбу, а саму кашу – рябком, бо докидав у картоплю кілька ложок пшона, а затовкував старим салом з часником і цибулею, і вбивав у казанок кілька яєць, і вливав чашку молока. А вже було як витьовче, як вимішас... І пахне та каша на весь луг, а ще ж і димок заплутався у вишневому гіллі, і горлиця туркотить на яблуні. Як обсядеться все сімейство на ряднині довкола казанка – тільки мальовані ложки мелькають. Хлопці вже парубки, Данилові восени йти в армію, найменшому, Микиті, п'ятнадцять. Всі троє кругловіді, смагляві, чубаті. Повдавалися в батька. А коли розжируються, а то й розпасіюються, справитися з ними могла тільки вона. «Деркача захотіли», – гукне, бувало, й вони вгамуються, хоча що б, здавалося, супроти тих крутих плечей блаженський деркач! Вони й з досвітків приходили вчасно, не догулювали до ранку, як інші парубки. І славилася на весь колгосп їхня родина трудолюбством, трудоднів виробляли чи не найбільше в селі, й рвалися хлопці, якщо навіть котрий ще й не дійшов зросту, до найважчої роботи, до коси, до молотарки, до жаток-лобогрійок. Тодішній голова, Кузьма Діренко, трохи не в пояс їй кланявся: «Давай, Ганно, твоїх запорожців, хмара надходить, а горох у валках лежить». – «Ім же в школу...» – «Підожде школа». Бувало, й заперечить, і покричати з головою одне на одного, а хлопці з вилами вже на возі і хтось із них забирає в свої руки віжки. Бо ж на конях і в снах літають. Таки запорожці! А вертатимуться, Кузьма неодмінно заїде до неї й подякує: «Якби не твої козаки, Ганно, накрив би дощ валки». Омелько, яко чоловік майстровий, працював у плотницькій бригаді, це він поста-

вив за селом один біля одного три вітряки. Вони, ті вітряки, й провели його на війну. Данило на той час служив у армії, він зустрів ворога на кордоні, від нього надійшло три листи, в першому Данило писав, що був поранений у той-таки перший день війни, на щастя, легко, в ногу, вже шкандибає на костилях, у третьому, останньому, повідомляв, що знову на фронті. Омелька забрали на другий день війни, від нього надійшло два листи, один прибився вже після того, як село окупували німці, від Грицька листів не було зовсім. Грицько пішов на війну з інституту, він один кохався в грамоті, був якийсь відлюдкуватий, часто задумувався, легко зачував напам'ять вірші (ще як був меншим і не ходив до школи, сяде й слухає, як, заткнувши пальцями вуха, закотивши під лоба очі, дякує Данило, той мучився-мучився, а Грицько враз: «А я вже знаю», – і Данило лупить його книжкою по лобі), приносив з обох бібліотек – сільбудівської і шкільної – книжки, й пішов у науку, чим особливо пишалися Омелько та Ганна. Ганна з Микитою так і жили в невідомості всю довгу окупацію, жили важко, як і всі інші люди. Працювали в общині, працювали абияк, але й заробітків не мали. Тримала їх на світі корова, і вони доглядали й берегли її, переховували в лісі, там же в останні місяці окупації переховувався від Німеччини й Микита. Його мобілізували одразу по приходу наших, два тижні навчали воєнної науки в сусідньому селі, і потім вона провела його в ніч, підпалену на обрії ракетами. Він пройшов повз неї бадьоро, під похідну пісню «Махорочка» («Мы готовы в бой, мы готовы в бой»). Ганна не сказала йому, що вранці того дня надійшло повідомлення про загибель у бою під Харковом Данила. Про чоловіка, Омелька, і про Грицька вона й далі нічого не знала, і не було від них ніяких вістей, і з армії їй не відповіли, білі трикутники зі штемпелями польової пошти надходили тільки від Микити. Вона ж чекала чотирьох, бо, як і кожна мати, не вірила в загибель свого сина. Жила, як і раніше, роботою, клопотами, чеканням, тільки перестала співати. Ганна берегла святкову одягу чоловіка та синів, пересушувала її в саду на гіллі та пересипала махоркою і доглядала, берегла корову, бо знову настали безхлібні голодні часи, і батькові та синам після того, як повернуться додому, без молока не прожити. Вона вірила, що вони повернуться, навіть Данила не хоронила в душі та пам'яті. Але важкого сорок четвертого корова зайловила, Ганна не могла здати молокопоставки, й до неї прийшли Устим Рукавиця та фінагент Йосип Шило й залигали корову. Отоді й настав її розмир з Рукавицею, спочатку вона просила, щоб залишили їй корову, але вони сказали, що залишили б за умови, якби Ганна виконала молокопоставку, а де ж вона візьме того молока (пізніше вона довідалася, що її коровою вони виконали план м'ясопоставки по селу та колгоспу), й вона банітувала та ганила Устима Рукавицю та Йосипа Шила, виказала їм усе, найперше ж, звичайно, те, що її чоловік та сини проливають кров, а вони, мордаті кнуряки, в шевйоті та діагоналі оббирають солдаток. Вона пішла на них з кулаками, Устим заступився вже залиганою коровою, а Шило аж схопився за підвішену до ремня жовту кобуру. «Щоб ви самі з тих

пукавок пострілялися, – кричала Ганна, – щоб ви на моєму налігачі повішалися на одній гілляці».

Але хоч як гірко вона побивалася, хоч як люто сварилася, швидко одм'якла серцем, бо ж подумала, що, може, хоч одним кавальчиком того м'яса пожиткує на фронті її чоловік чи котрийсь із синів. Те саме сказав їй потім і Рукавиця, й вона змирилася.

Проте вже не могла змиритися з обманом, до якого вдався Рукавиця, коли вона підписувалася на позику. Вони прийшли до неї опівночі, чоловік вісім, зайняли всю лаву, а вона стояла перед ними боса, в чорній, перешитій із запаски спідниці та накинутій на плечі кухвайці. Каганця в неї не було, світила лампадою, і Устим Рукавиця став на ослінець, чиркнув запальничкою й запалив лампаду. А тоді розіклав папери й сказав, щоб вона підписалася на триста карбованців. Ганна розписалася, де той вказав пальцем, і вони пішли. А потім виявилось, що розписалася вона на тисячу триста. Аби сплатити їх, довелося продати Данилів костюм.

Щоб якось надолужити втрату, та й закінчувалася війна, і праглося їй не з великими руками зустріти чоловіка та синів, які от-от повернуться додому, – взялася годувати порося. Купила його на базарі дешево, принесла і в поли вдарилася: горбасте, ребра стирчать, як пруття в розсохлій корзині, вуха та хвіст поодморожені. А воно одігрілося в підпічці й заходилося їсти. І пішло в ріст, кувікало й вимагало їжі, ледве їй самій не пооб'їдало вуха. Вишморгала всю лободяну кашку на своєму та сусідських городах, вирізала всю ботвіну, повимітала, повигрібала, де в якій закоморині залежалася полова.

І тоді знову прийшов фінагент Йосип Шило, але вже не з Рукавицею, а з міліціонером. Шило поклав на стіл паку квитанцій і сказав, що за нею рахується кільканадцять недоплат: по м'ясу, по городині, по яйцях. Ледь стримуючись, Ганна заперечила: вона покрила коровою всі недоплати й сплатила літ на п'ять наперед. Але Шило похитав головою й мовив, що корова пішла в борг за молоко, а всі оці недоплати – стаття зовсім інша. Ганні перехопило подих, і не стало в неї сили ні на оборону, ні на лайку, вона сиділа й зяпала ротом, як курка у спеку, і руки їй пообвисали, неначе крила. Кинулася, коли Шило і міліціонер вже потягли підсвинка. По тому вона ходила до голови колгоспу, до голови сільради, писала в район, у область – не допомогло. Хтось нараїв їй написати у військкомат, і вона написала, й через два тижні надійшло їй пояснення, що податки з неї стягнуто неправильно, оскільки вона солдатська жона і солдатська мати і має право на пільги, й що військкомат поклопочеться за неї. Справді, по якомусь часові надійшов папір і з виконкому, в якому також визнали, що підсвинка забрано неправильно і що на винуватих «накладено стягнення», але оскільки підсвинка вже немає, а війна скінчилася, то скінчилися й її пільги, підсвинка віднесено на рахунок майбутніх м'ясопоставок.

Саме тоді щось мовби надломилося в Ганні, й впала вона у розпач, і тужила, звичайно ж, не за підсвинком. Підсвинок – то тільки якась мітка, чорний знак, що сподівання її марні, що ні для чого їй сутужити, ні для

кого жити. Війна скінчилася вже з півроку, почали вертатися фронтовики, і всі, хто був живий, обізвалися листами. А вона й од Микити більше півроку не отримує листів. Неначе заткано для неї чорним запиналом світ, неначе одрізано її од нього залізним ножом, мовби вкинуто її в чорну яму зневіри, яка підкрадалася до неї довго й об'являлася лихими знаками (цвіркун на покуті, курка запіла, зуб випав у сні й з того місця проступила кров). Підломила, підім'яла її враз, влилася чорною їддю в душу, випила з очей світло сонця, і справді, невдовзі по тому надійшли одна за одною дві похоронки – на Омелька і на Микиту. На наймолодшого, Микиту, в чис повернення вірила дужче, ніж в існування самого Господа Бога, на Микиту, котрого любила найдужче, не признаючись у тому самій собі, бо ж найменший, мізинчик, найласкавіший, ще й вдачею схожий на неї.

Звідтоді настало запустіння в Ганниній душі і на подвір'ї також. Колишнє веселе обійстя Розсох постаріло і заснувалося лободою та густим смутком. Журно ронили до землі віття верби, тополі світилися проти місяця похоронними свічами, похоронно цвіли вишні. Тієї сумної барви трохи поменшало, коли раптом вернувся Грицько. Був поранений у голову, довго борсався між життям і смертю, а далі поміж звичайним життям і каліцтвом, і таки одужав, і навіть каліцтва не було видно, тільки матері признався, що не чує на ліве вухо, що в нього над вухом не кістка, а алюмінієва пластинка. Операцію зробив професор, зробив на пробу, і проба вдалася. Він журно дивився на їхню домашню руїну, зціпивши зуби, вислухав кривдну материну повість, а увечері пішов у контору колгоспу й так грюкнув перед Рукавициною пікою кулаком по столі, що скло на мідному дванадцятєрику розлетілося на друзки, лампа погасла, а сам Рукавиця рачки ліз до дверей. Грицько підтесав сінешні двері, полагодив ворота, привіз два вози ліщини на дрова й поїхав у Чернігів, у інститут. «Закінчу, мамо, навчання, піду на роботу, заберу вас до себе», – сказав матері на прощання. Ганна одразу повірила в те. Вона сама не знала, чи хочеться їй кидати село, рідне обійстя, але Грицькові слова жили в ній останньою надією, останньою втіхою. «На велике начальство вчиться Грицько, – казала сусідам. – Ось вивчиться, й тоді...» І не доказувала. Тоді її ніхто не осмілиться скривдити. Вона знала, що її слова долітають до вух їхнього сільського начальства, й трішки зловтішалася тим. Але натомість захисту, оборони з Грицькової сторони склалося на таке, чого не могла намислити і в найстрашнішому сні. Це вже було, як Грицько закінчив інститут. Виступаючи в сільбуді на зборах, Устим Рукавиця довго вів балачку про підступи ворогів народу, закликав усіх до пильності і в кінці заявив, що ось і їхній односелець, син Ганни Розсохи Грицько Розсоха виявився іноземним шпигуном. Цю страшну вість принесла їй до хати сусідка Варка Зінченко. Переповідаючи, оглядалася на незавішені вікна й одразу пішла додому. Сама Варка на зборах не була, там була її дочка Нінка. Звісно, Ганна не повірила в Рукавицин наговір, однак їй зробилося так погано, що вона занедужала й не вставала більше

тижня. Одходжували її сусіди, ті, які також не повірили Рукавиці. Одначе в кожному селі є люди, котрі будь-яку плітку несуть, як вогонь з пожару. І ось уже хтось бачив, як Грицько покрадьки фотографував стару дерев'яну сільську церкву (він її не фотографував, а для чогось змальовував, і не покрадьки, а на виду у всіх), і ще хтось, як його забирали, сажовили в машину (приїжджав лісничий, Грицьків однополчанин, з ним його помічник, також у формі, Грицько їздив на весілля до його однополчанина), і наплели купу інших нісенітниць. А потім щось таке в школі сказав про Грицька дітям директор. Ганна лежала в хаті, й ніхто не пішов до Рукавиці, щоб розпитати достеменно, звідки той узяв такий страшний вивід, і хотілося їй тоді умерти й накласти б на себе руки, якби не страх перед Богом. Вона впросила сусідку, й та написала Грицькові, Грицько приїхав, висміював при сусідах ті плітки, але був невеселий. Матері сказав, що нещодавно критиковано одного значного письменника за те, що той любить своє, народ свій і землю свою, а він, Грицько, похвалив книжку того письменника, й у газеті одним рядком черкнули і його, Грицька. Але ніяке то не шпигунство, й нічого немає в тому страшного, це так, ніби допустився якогось невеликого ганджу в роботі, а він і ганджу не допустився, його прізвище просто долучили до інших прізвищ, а про шпигунство Рукавиця придумав. Ганна нічого з того не зрозуміла й дуже просила Грицька, аби берігся, аби нічого більше не писав і ні з якими незнайомими людьми дружби не водив. Вона гаразд пам'ятала, як забрали перед війною вчителя Саливона Грушу, єдиного в селі орденосця, і директора школи Кожушного. «На вчених людях скошується найдужче», – сказала.

Потроху Ганна очуняла, але почувала кволість у тілі, й почали докучати всілякі хворості. Поралася на вгороді, ходила в ланку, але сили не було, не верталася колишня сила, а болячок більшало день від дня. То радикуліт її скрутить, то ногу потягне, то під грудьми здавить, але найдужче докучав біль під лівою лопаткою. Спочатку думала, що то від простуди, розігрівала спину на печі, на черені, розтирала їй скипидаром лівий бік і ліву лопатку Варка – не допомогло. Їхній сільський лікар старий Тодосій Сергійович співчував їй, виписував краплі та мазі, свідчив довідками про її хвороби, але тієї, основної довідки про непрацездатність дати не міг, то було у волі районної комісії, він двічі направляв Ганну на ту комісію, але її визнали непрацездатною тільки частково, тобто рекомендували легші роботи. А хіба є в колгоспі роботи легші? Бурякова норма та сама, що й іншим жінкам, – її вистачило до зими, а ще ж і огірки, і помідори, і тютюн. І свої сотки треба запорати. Бо на трудовень – по двісті грамів, а треба щось їсти самій, і Грицькові в місто дати принаймні картоплі, буряків та квасолі. Грицько одружився, живуть на чужій квартирі, платять п'ятдесят карбованців, дружина ще студентка, без заробітку, й чекають дитину. Надія переїхати в місто до сина розтанула остаточно.

Минулого року Ганна ще якось упорала бурякову полосу, а цього її клітка лишилася невикопаною, зеленіла прибитою морозом гичкою. Ганна

й сама переживала, кілька разів приходила з лопатою і корзиною, одначе копне кілька разів, а розправитися вже не може. Останній раз і дійти до села не могла, спасибі, довів Верещаків Колька, котрий возив до тракторів пальне.

...Біль у грудях утих, тільки ноги помліли, і в голові стояв туман, крізь який долинали басовите гудіння. Може, то від гомону, який перекочувався по залу, а може, гуділо в голові, хоч здебільшого вона чула не гудіння, а сюркотіння, особливо в лівому вусі, схоже на сюрчання цвіркуна.

Крізь те гудіння почула: «Встати, суд іде». Над силу підвелася, вхопила рукою за спинку переднього ослона. Суддя, булькаючи словами, прочитав присуд: «...визнати винуватою, засудити на півтора року виправних робіт, але, враховуючи те, що всі попередні роки працювала в колгоспі справно, враховуючи також те, що лишилася вдовою, що її чоловік і два сини загинули на фронті, замінити виправні табори примусовою працею при колгоспі».

До Ганни ті слова пробилися крізь те ж гудіння, вона зрозуміла тільки те, що її не забирають до тюрми, чого страшенно боялася, а ще дужче соромилася, як соромляться пранців і злочинства, але й не виправдовують, що мука її не спинилася отут, а потяглася кудись далі, в прийдешнє життя. До неї підбігли дівчата, Ліда і Катерина, сказали, щоб не переживала, що якимось воно буде, вся ланка, увесь куток клопотатимуться за неї, а як не виклопочуть непрацездатність, допоможуть порати норму, пощобетали та й побігли, бо ж хотіли ще поштовхатися у крамниці, прикупити якоїсь крамнини.

Важко пересуваючи ноги, Ганна вийшла на вулицю. Дерев'яний будинок на два поверхи, в якому містилися суд і прокуратура, розташований на вулиці навпроти базару, проте базар – далі, за рядом крамниць, ларків, закупочних пунктів і всіляких контор, і вхід до нього із сусідньої вулиці. Ганна ступила кілька кроків і зупинилася, розглянулася. Її мучила спрага. Протягом усього часу, доки відбувався суд, їй страшенно хотілося пити, вона кілька разів поглядала на графин з водою на столі в суддів і одводила погляд. Ясна річ, хіба могла вона попросити води в такому місці, перед такою товпою людей: у роті шерхло, сохло і в грудях жактіло полум'я. Вона побачила вивіску «Пиво – води», й хоч знову ж таки їй було соромно, помацала у внутрішній кишені чорного плісового піджака і намацала три карбованці і трохи дрібних, попрямувала туди. Постояла мить біля зелених, багато разів фарбованих однією й тією фарбою, облуплених дверей, ще повагалася, штовхнула їх і зайшла досередини. Там було накурено й людно, і вона зраділа тому, в людському тлумі її не буде помітно, й ще зраділа, бо в кінці черги до скляного буфету стояли дві жінки. Вона ступила в той бік і опинилася... перед столиком, за яким сиділи Устим Рукавиця та Йосип Шило. На столику лежали їхні кашкети, Рукавиці – зелений, військового крою, Шилів – чорний, великий, сукняний, стояли пляшка з горілкою і тарілки із закускою. Рукавиця та Шило тримали в руках наповнені до половини склянки й сміялися. Вони

сміялися! Це було останнє, що побачила Ганна. Їй стемніло в очах, вона кволо, неначе підбита птаха, вимахнула руками й опустилася на підлогу.

... Стара клуня похилилася, кілька присішків підломилися, й Грицько її продав – власне, віддав задаром – сусідам на паливо. Город засіяв приїжджий бухгалтер – колгосп виділив йому колишній город Розсох, – він хотів купити й хату, але Грицько продавати хату не збирався. Хоч яким горем, якими кривдами проросло це місце, а все ж було воно батьківщиною, дідищеною, і він хотів, щоб діти знали про неї й прихилилися до неї своїми юними душами. До цієї хати, цих осокорів і верб, цієї невеликої, але бистрої річечки, Білої Багачки, розкішних луків, до цієї чубатої часчки, яка од рання до вечора літає над їхньою копанкою і кигиче, кигиче. Якось йому подумалося, що, може, то материна душа літає над копанкою, йому не стало страшно, а тільки сумно. Голові колгоспу сказав: «Осокори і верби нехай ростуть. Я знаю, вони вже не мої, але нехай ростуть. Без них і наше село не село». – «А хату? Що думаєш робити з нею? – запитав Рукавиця. – Хочеш оформити під дачу? Не положено». – «Чим вона вам заважає», – сказав Грицько. «Нічим, – одказав голова. – А так – не положено».

Невідомо, з якої помсти, з якого безголів'я, а тільки осокори і верби порізано вже тієї осені. Нікому вони не були потрібні – верби здебільшого дуплисті, осокори теж, – та й упоратися з ними не могли, так вони й лежали, повалені велети, серед буйних трав, і тільки школярі іноді заникували до них, щоб погойдатися на розкішному гіллі. Та молодий, з ще не вистуженою душею кореспондент районної газети, який випадково наштовхнувся на це смертовбивство, надрукував запальну замітку в районній газеті, докоряв, соромив, але докоряв і соромив без імен, без прізвищ, і про замітку швидко забули. З одного осокора Грицько самотужки, сокирою витесав матері хреста на могилу. А ще через рік розорали глибинними плугами луг, випрямили, загнали в руду торф'яну канаву Білу Багачку й посіяли на тому лузі... бур'ян. Ніщо інше рости там не могло. Верб та осокори осушувальна команда пиляла та тягала тракторами на луки, де з них зробили велетенське, до хмар, кострище, їх не стало, і попіл їхній, і дим без сліду розвіялися по світу. Тільки хата лишилася із забитими нахрест дошками дверима та вікнами, а за хатою жовтий щит з розмитим дощами написом: «Сделаем Белую Багачку краем избытия». Хата й нині стоїть там, тільки зветшала вельми, бо нікому вона не потрібна, в селі є ще чимало таких порожніх хат. Та на широкому, неогороженому кладовищі, де хоронять вже тільки з одного краю, а з другого могили позападали, позаростали чагарником, вишняком, серед кількох інших похилився темний товстий хрест з осокорини, яка так буйно шуміла під тією ж хатою, милуючи зір усіх, хто проїжджав чи їхав старим Чемерським шляхом.

Весільне фото

Молода вже вдруге у тому ж самому урочистому залі, аби сказати своє «так». Вона вже не така схвильована, як уперше. Зараз вже чітко усе бачить перед собою, навіть йдучи перед урочистий стіл, встигла розгледіти розкішну люстру, яка саме висить над її головою.

Молода. Здавалось би, нічого не змінилося. Кра-суня, як і два роки тому, як у тій пісні про «ямки на личках». Кому це цікаво?!

Всі знову сидять, як приковані, але вона їм не дивується, бо це скоріш їх свято. На своє прийдеться якомога скоріше забути.

Вже всі сидять за весільним столом, їх так мало, що й не підрахуєш, бо кожної миті хтось встає, хтось відходить, приходить, сідає не на те місце. Та й підраховувати нікому не хочеться, бо всі тут ніби заслужені, нема кого вже викинути з списку.

Всі мовчки занурилися у свої тарілки. Всі в унісон, ніби їм хтось буцімто заздалегідь сказав, що лише так можна, лише так і годиться.

Слава Богу, що є в нас ще діди! Не заради того, щоб, сумуючи, потягтися до них, а просто – діди є діти, як би воно там не було!..

Якщо уважно прислухатися, то було чути лише дзвенькіт тарілок, невимовне гуркотіння ножів та настирливий звук вилок...

Літній день вже не був таким спекотним, як ще два тижні тому, але й так у рестора-ні «Мрія» панувала якась гнітюча атмосфера. У кожному з кутків ресторану стояли сонні офіціанти. Якщо хтось подав знак, то мляво просувались до столу, аж їхній рух нагадував політ сонної мухи.

Молодий втупив погляд на високу штучну китайську розу, яка стояла у кутку, і знову почув лише брязкіт ложок, ножів та вилок. Ще почув тихе мимрення дідка, який сидів аж на самому кінці довгого столу. У гостях, що сиділи перед його очима, не можна було сплутатися – тут була тільки її рідня. Своїх він вже не бачив майже п'ятнадцять років. Мимрення діда ставало дедалі голоснішим, вже можна було навіть розібратися в мелодії, слова ще не видерлись з горла. Нарешті й дід наважився. Пісня, хоч і була весільною, звучала якось боязко.

*Ей, росла, росла,
Велика виросла
У няньовім садочку
В літі в холодочку.*

І ніхто на нього не звернув особливої уваги. Тут не таких бачили! Нікому не було аж так до співу, щоб підхопити мелодію. Усі скоріш чекали, що саме появиться на порожній тарілці.

Молодий добре запам'ятав діда, бо ж це був саме він, з ким уперше познайомився, коли завітав у їхню родину. І сьогодні, коли зустрілись, запитання діда його майже збило з ніг:

– У вас на весіллі співають?

– Хто як вміє, – була його обережна відповідь.

І все. Більше до такого питання вже не повертались, лише молодий подумав: «Діду, хочеш, співай, хочеш, ні». Він вже майже не лякався цієї родини, хоч поведінка окремих її членів у гурті часто змінюється. Одні доказують те, другі інше. Звичайно, всі праві, ніхто не хоче задаром здавати свої позиції. Зараз усі мовчать. Тут переможців нема і не передбачається. Тільки одному дідові усе байдуже, хоч він також може і вміє підрахувати, що внучка вдруге виходить заміж. Від нього вона не почує ні словечка докору. Любов є любов. Вона робить своє – одних забирає з собою, інших залишає так. Дід над ніким не ламав палицю, не повчав. Про життя і про любов він знав своє, тому й нікого якось гостро не судив.

Дід нарешті доспівав свою весільну. Нікому він не заважав, бо й нікому не бракувала його пісня. Але слова пісні вже ворушилися, починали жити серед весільчан, хоч ніхто не наважився, щоб вона ще раз прозвучала. Вже більше ніхто її не чув, зникла.

Усі були вже трішечки втомлені, їм починали заважати жакети, шукали місця, де б їх повісити, водночас боялися, щоб їх не загубити, бо веселість набирала нових обертів.

Саме у такий час молодий і молода, коли у шаленому захваті раділи, що вони вже свої... Ха-ха-ха! Нічого такого не було, не відбувалося, бо вдруге не так легко й попастися у той же самий ритм. Марно вони саме серед цих людей чекали на радість, даремно. Кафко, ти значно помилився – хвили ніколи не поступаються вітру. Ніколи! Мабуть, не інакше воно й з людьми. Ні, з людьми, здається, набагато складніше, гірше, бо хвили чи вітер ніби щось зрозуміють і домовляються, а люди...

Молода уважно дивилася навколо, не забувала посміхатися. На кого не встигла посміхнутись, тому, правда, не виправдовувалась, адже вона усім цим вже раз пройшла. Хоч, як не дивно, навіть у снах ніколи не повторювались сцени з колишнього весільного танцю. Час від часу подивилась на свого нового чоловіка, для якого все, що тут відбувалося, було цікавим, новим, такого він ще у житті не бачив. Він тільки ввічливо кивав головою, ніби давав знак, що він з усім згідний. Можливо, саме тому гості на нього дивились з певною обережністю, ніхто з них не наважився підійти до нього ближче. У всіх було одне і те саме виправдання: «А чи він мене зрозуміє?»

Знову подали їсти, і всі, як один, зайнялися тим, що було на тарілці. Лише молодий та молода не бралися за їжу. Дивилися на весільних гостей, які про них забули.

– Пішли, – зашепотіла молода і тихесенько-тихесенько підняла стілець і зникла, як у казці. Молодий не був такий швидкий, але і його ніхто не зауважив, бо страва на столах була дуже-дуже смачна.

– Соню, ми ще повернемося? – запитав її майбутній чоловік, хоч добре знав, що треба попроситися з тими, які вже все з'їли, але ще не встигли все випити. Ні, він їм не заздри і не підганяв їх, свіже повітря пригнало саме такі думки. Тут йому здавалось, що і він усім цим пройшов, що й у нього перед тим відбувалась певна репетиція. Зараз це лише така собі роль, яку треба для людських очей ще раз зіграти. Але він не грав, не вмів, він скоріш був частиною цієї гри. Це не та гра, коли з людиною граються, як кішка з мишкою. Він Соню насправді любив, а тим, які саме доїдають одбивні, байдуже, хто кого любить.

Офіціанти починають повільно збирати порожні тарілки, підраховують стакани, скільки побито, скільки ще можна запропонувати гостям, які завітають після цієї весільної

гостини. Мовчки починають збирати скатертину, бо чистої тут не знайдеш. Дивляться на усе, і їм дедалі стає огидніше й огидніше, бо змішувався обов'язок з картиною, яку пропонує стіл.

З молодими вже троє-четверо попрощалися, але ж молодят не бракує п'яні прощальні поцілунки. На паркінгу настало тихо, настала справжня ніч.

Молода пара нарешті від усіх втекла. Медові тижні провела у Високих Татрах. Він перед тим як поїхати в гори, зробив генеральний ремонт квартири. Соню найбільше здивувала кухня. Це не кухня, а королівство. У такому царстві погане не підготуєш... Усе тут є, навіть віконце, через яке можна подати сніданок... Як у сні...

Потім прийшли дні, коли віконечко легесенько відчинялось, і цікаво було, бо за ним був той, кого вона хотіла бачити, та й він намагався кожного ранку її здивувати. Після оцих ранкових зустрічей пригадала зустрічі з Віктором. Усе було таке грубе, таке чуже, таке далеке... Їй навіть не вірилося, що таке могло бути, що це хтось лише придумав, аби її дратувати.

Тут, за віконцем, було все, що собі заманеш. Сніданок аж напрошувався... А з маленького радіо, яке тут причаїлось, прозвучало:

Ситуація на багдадському зібранні багато в чому нагадувала стан справ в Іраку в цілому. Учасники конференції так само виявилися неспроможними спокійно дійти згоди із найважливіших питань.

– Ти їх розумієш? – запитала ще сонна Соня.

– Ти про що? – у відповідь запитав чоловік, стираючи з лица білу піну.

– А-а, пригадалися наші весільні гості.

– Чому саме вони?

– Там, на столі, вже фото з нашого весілля.

Він не поспішав, щоб їх розгледіти. «Снідати треба без зайвих емоцій», – подумав і не потягся до розкритого конверту, з якого стирчало кольорове фото.

– Ти й не подивився...

Правда, він це сприйняв не як докір, а як просте твердження, тому на неї посміхнувся, набираючи вилкою з яєчні. Не встиг перемолоти в устах, коли з кухні почув:

У зоні грузинсько-осетинського конфлікту точаться збройні сутички. Угоду про перемир'я фактично зірвано, причому сторони звинувачують у цьому одна одну.

– І на такі фотографії треба атмосферу.

На кухні вже запахла кава. Він трохи нервово глянув на годинник.

– Ти автобусом?

– Ні, Степан підвезе. Здається, він уже під вікном, – у коридорі зняв з вішалки піджак і плащ, аж потім подивився з вікна. Степана ще не було. Ще поцілунок, і він вже біля дверей.

– Після роботи... роздивлюся фото, усе пам'ятаю, все було недавно, ніби вчора, – його усмішка легесенько зачинила двері.

Додому їхав автобусом, пасажирів на нього чогось здивовано дивились, так йому здавалось, він їм повертав позичене, витріщивши на них свої великі чорні очі. Поспішав, адже така красуня мало кому в житті дістанеться. Життя лише починається, хоч вже перекотилось за тридцять.

Соня вже була вдома, на кухні звучали «Дикі танці», їх англійська версія. В руках у неї фотографії. Вона їх перебирає, то відкладає, то знову бере у руки і розвертає, мов

карти. Навіть не зауважила, коли ввійшов у кімнату. Раніше вже стояла в коридорі, кинулась йому на шию і пестила його неслухняне кучеряве волосся. Зараз сидить мов прикована і не відводить очей від кольорових картинок.

Можливо, і вам колись трапилось, що біля вас зразу багато людей, а є і такі, яких ви бачите вперше. Ви пригадайте різного роду імпрези, на яких метушаться ніким не прошені люди. Вони серйозно зайняті фотографуванням. Спалах на їхньому фотоапараті не замовкає, блискає, аж очі болять. Для кого стільки знімок? Кому вони потрібні? Хто ці люди? Придивиться до них, як вони неакуратно одягнені, як непрофесійно дзвонить по їх плечах обдєрта шкіряна сумка, в якій ніби ще валяється кілька об'єктивів.

Соня незрозуміло киває головою і нічого не розуміє. Ще постійно в її руках фотографії.

– Соня, сонце, сонечко, соняшник... – чоловік, нагнувшись над нею, починає жартувати.

– Цікаво, – Соня не звертає уваги на його смішинки. – Ти нічого не бачиш?

– А що там таке? Поклади в альбом. Не треба вже до цього вертатись.

– Дивись, на цих трьох фотографіях ще один фотограф. Ми ж його не запрошували. Хто це? Для кого, га?

– Мабуть, метриці треба для пропаганди. Так воно і буде... Бачиш, його видно тільки під час урочистості.

– Боже мій, він нас фотографує. Жах.

З кухні позивні запрошували послухати коротесенькі вісті.

«Ісламське питання» з кожним днем набуває все нових варіантів – якщо не відповіді, то принаймні інтерпретацій того, в якому напрямку можуть розвиватись сценарії подій...

– Я завтра туди зайду. Запитаю.

– Воно тобі потрібне?

– Цікаво.

– Не кажи, є і набагато цікавіші речі...

– Ти про що?..

– Про любов.

– Ти можеш мене правильно зрозуміти? І я про любов, але я боюся за неї.

Не зупинив їх ні зворушливий голос політичного оглядача.

У холах багдадських готелів часто можна зустріти накачаних хлопців у штатському, які повільно потягують пиво й одночасно не випускають з рук пістолет або якусь іншу зброю. Часом вони влаштовують бучні пиятики, які завершуються побиттям службовців готелів.

Соня акуратно поклала фотографії у великий конверт, а щоб вранці не забути, всунула їх у сумку. Конверт неслухняно стирчав із сумки, ніби світлини хотіли продовжити розмову та й самим прислухатися до міркувань закоханих.

Рій думок кружляв – у голові аж дзвеніло. «А що, коли це перший найняв собі фотографа, щоб бачити, хто радіє його нещастю. Потім з усіма розрахується. Найперше з її новим чоловіком, потім із свідками... Ні, цього я нікому не скажу. Але я його знаю... Він вже зовсім здурів... Здурів. От тобі й любов...»

З кухні також не долинуло нічого приємного.

У Багдаді принаймні десять чоловік загинули від мінометного обстрілу. Міни влучили в одну з автобусних станцій у центрі столиці.

Завтра, коли п'яний ранковий вітерець нарешті втихомирився і лише де-не-де згор-тав на тротуарі опале листя, вибралася у місто, постійно заглядаючи у сумку, чи вітер не нищпорить між фотографіями. Гілля оголених дерев, мов смички, грало на струнах павутиння...

У вузькому коридорчику міського уряду, де знаходилась метрика, не було нікого. Здається, вранці ніхто не поспішає під шлагер, під фату. За столом непросторого приміщення сиділа худенька молода жіночка, уся в чорному. Соня зніяковіла – «Я їй буду весіллям голову морочити, а вона уся в чорному...» Жіночка, побачивши Соню, аж встала і залякано мовчки, якимось співчутливо дивилась на гостю... Пам'ятає її. Хто б цю пару не запам'ятав!

Соня повільно витягає конверт, з якого на стіл висипалися фотографії. Вона не поспішала їх зібрати, адже прийшла, аби жіночка в чорному підказала, хто цей фотограф.

– Я думала, що це ви його замовили.

– Двох?

– У такі дні всіляке витворяють.

– Коли вдруге, то вже набагато скромніше.

– Ми нікого не запрошували, такої фотореєстрації ми не ведемо. Ви ж не одні, – жіночка повільно входила у свою роль, починала почувати себе дедалі впевненіше.

– А ви випадково його не знаєте. Ану краще придивіться. Можливо, десь вже бачили.

Жіночка у чорному мовчки закивала головою і зосереджено дивилась на двері.

Соня все зрозуміла і без її строгого погляду. Коротко кажучи, їй тут вже нічого робити. До речі, вона й небагато чекала від цієї жінки, не сподівалася, що саме вона відкриє для неї таємницю, тому й зараз не виходила з цього скромненького офісу розгубленою. Однак і цей стан її не влаштовував, адже вона по суті нічого не дізналась, нічого не знає, а незнайомий фотограф так і гуляє собі по кольорових світлинах.

Надворі вже сонце навіть видряпалось із тенет густого туману. Сонце видерлося, але від цього Соні не стало легше. Повертаючись додому, навмисне зупинилась у кількох модних салонах, магазинах, хоч не збиралась щось купувати, але лиш би прийти на інші думки. Потім ще зайшла у магазин продтоварів, підхопила, що попало під руку, бо ж у такому настрої не збирались дуже зайнятись підготовкою вечері.

Як не намагалась забути на цю незрозумілу історію, але згадка про першого її чоловіка постійно поверталась, як добре зготовлений бумеранг. Вона оцінювала, чи можна було від нього такого чекати, адже вона його знала. Знала... Живеш з близькою людиною, тобі здається, що знаєш про неї усе, ну, майже все, а вона таке може витворити, що ще довго не можеш до тями прийти. Ні, ні, вона його знала. Це не його рукопис... Але ж люди змінюються, і завжди на гірше... Тут вже, нарешті, й сама себе зупинила, бо ж не можна так погано про людей думати...

В такому внутрішньому стані дійшла до будинку, в якому влаштувалися, хоч давно була у них спільна думка: збудувати особняк.

Поштова скринька була повна реклами, яку вона лише зрідка розглядала, здебільш кидала її просто у кіш. Серед цієї купи непотрібних паперів виднівся білесенький конверт, трохи менший, ніж той, що у неї в сумці.

Кожен може здуріти, коли побачить те саме, у такій же самій формі, та ще в такій безвихідній атмосфері... Кожен може здуріти, а вона тільки довго дивилася навколо себе, чи хтось її не бачить, чи вона когось не побачить.

А все ж таки день не був саме такий, коли побачила світлини з чужим фотографом. Бо на цих фотографіях, які опинились у поштовій скриньці, її, але і її чоловіка, там не було. На фото були одні гості. І тут знову виринула думка: це, мабуть, мій перший... Але це тільки вона здогадується, бо ж її теперішній чоловік про Віктора нічого не знає... Нічого... А якщо і щось чув про нього, то тільки погане... Вона ж розказувала, жалілася...

Коли повернувся чоловік додому, то вона не впадала в істерику. Висипала фотографії з конверта на стіл і все.

Але і він, зайшовши у хату, побачивши фотографії на столі, недовго на них дивився, присів, підперши рукою важку голову, нахилився до неї і пошепки попросив:

– Дай мені трішечки відпочити, потім я у всьому розберуся і вирішу...

Останніх слів Соня злякалась, але водночас зраділа, що чоловік не забув і про конверт і нові фотографії в ньому.

Усе це настільки виснажувало їх, що навіть знайомі у цій місцевості, де вони поселились і зараз живуть, вже не так претендували на увагу, як ще кілька тижнів тому.

«Конверти надсилає хвора людина», – подумала Соня і продовжувала у своїх міркуваннях: «Так, хвора, яка ще сподівається щастя...»

А вранці ніби нічого не змінилося – вона готувала йому сніданок, а він сьогодні чогось не поспішав, хоч Степан його вже давно на роботу не возив.

Соня мовчить, а її чоловіку вже не хочеться навіть дивитися на край столу, де ще постійно лежать фотографії.

Усе перемелюється в голові. Соня постійно думає про Віктора, хоч знає, що він цього не міг зробити, адже з в'язниці на чуже весілля не пускають. Але навіть, якби був і на волі, йому зараз не до такого. Написав листа до своєї тітки і попросив її, щоб поорали усе його поле, бо хоче зайнятися господарством і забути про всіх і про все...

Вранці стоїш перед дзеркалом і дивишся на себе – перед тобою зразу зовсім інший світ. Накидавши на себе стільки піни, що вже не знаєш, де ніс і де очі, починаєш повільно стирати піну і, мов через туман, знову бачиш своє обличчя. Воно ще чекає на кілька легесеньких штрихів. Ще раз подивиться у виглянсуване дзеркало, тоді зрозуміє, що насправді нічого не змінилося... усе зрозуміє... адже він мусульманин!

Необережний рух – і лице повне крові.

– Соня, Соня, кров, – закричав, але замість Соні у дзеркалі мигнуло чийсь чуже обличчя, якого на весільному фото не було...

*Присвячую всім
самотнім коханцям*

Казкар

«Денисе, ти – казкар...», – сказала дуже ніжно Дада.

«Я кохаю тебе, я прагну тебе, я хочу з тобою жити...», – доповнила ще ніжніше. Потім до нього нахилилась і поцілувала його. З того дня вони почали зустрічатись.

Цю маленьку історію собі Денис вигадав. Насправді Дада сказала тільки перше речення, речення, якого Денис не міг забути.

Він мав відчуття, що це було найгарніше речення на світі, яке йому будь-хто коли сказав. Це була настільки вишукана та чутлива метафора, що він був майже цілком впевнений у тому, що ця дівчина повинна його кохати. В кожному випадку, вона його любила.

«Я – казкар, – казав собі інколи подумки Денис і посміхався. Тільки так, сам до себе. Йому подобалась ця невинна метафора, якою його неочікувано назвала Дада під час їхньої спільної розмови в ірландському пабі. Власне, це навіть не була розмова. Це було намовляння, ненастирливе та непримусове намовляння Дади, теплими, деколи навіть покірливими реченнями, які він непомітно діставав із свого чарівного рукава.

«Вистачало б, якби ти тільки розвішувала білизну», – сказав їй Денис, хоча насправді він хотів сказати, що вистачило б, якби вона з ним кохалася ніч і день, а все інше він би зробив сам.

«Краще подзвони Терезі», – нагадала вона йому їхню спільну знайому, з якою Денис останнім часом мав телефонні розмови.

«Знаєш, Дада, я навіть уявити собі не можу, що я міг би зустрічатися з Терезою. Мені ніколи не спало на думку, що ми б могли одне до одного телефонувати і що вона мене покличе до себе в гості. З тобою я бачу справу по-другому. Нас двох я можу собі добре уявити».

«Якщо розведуся, то вийду за тебе заміж», – відповіла трохи нетактовно Дада. Він знав, що вона це не думала погано. Вона ще не була заміжною, хоча мала хлопця. Вона боронилась, обережно і непомітно, щоб цілком його не відштовхнути від себе. Напевно, він для неї не був байдужим. Він сам це ясно бачив. І крім того, вона йому подзвонила наступного ж дня після того, як приїхала з Англії.

«Знаєш, Дада, я живу у місті, де важко паркувати і, на мою думку, також важко кохати. Але ми собі тут маленьке місце знайдемо і разом гарно заживемо. І цілий день будемо кохатись, аж поки стомлені вночі не підем спати».

«Денисе, ти – казкар. Якби я тебе не знала і не мала хлопця, я б, напевно, тобі піддалася».

Йому здавалося, що його ще ніколи ніхто настільки ніжно не назвав. З того вечора Денис був переконаний у тому, що кохає Даду.

Галерея найінтимнішого сму́тку

«Ви слухаєте радіо «Флеш», радіо, яке вам приносить щастя на ваших дорогах. Від мікрофону вас вітає Дада Автостоп, яка вас супроводжуватиме ефіром наступні три години. Від імені всієї редакції бажаю вам безтурботної дороги і хорошого настрою за вашим кермом».

Денис тільки сумно посміхнувся і без слова продовжував їзду. Він уявив собі, як Дада Автостоп своїм щебетливим голосом повідомляє слухачів про автотранспортну ситуацію в Східній Словаччині. І хоча б вона говорила про смертельну аварію, це прозвучало б точно так, ніби вона кокетує з кимось незнайомим на вулиці й спокушає його. Це була, просто, незабутня й водночас нестерпна легкість голосу Дади Автостоп.

Хоча він дорогу знав майже напам'ять, не поспішав, йому не хотілося й він не мусив це робити. В нього не було жодної зустрічі, й тому він не мусив добиратися кудись, де мав би бути вчасно. Він відчував, що не спостерігає за дійсністю і його мозок бажає відпочинку. Наперекір тому він їхав уважно й обережно. Надворі розпочалася ніч і машини поступово зникали з дороги. В авто було темно, й тільки час від часу його просвічували прожектори машин, які проїжджали навпроти. Йому побачилось, ніби на сидінні пасажира хтось сидить. Він глянув на місце біля себе, але нікого не побачив. Йому тільки щось марилося. Він і надалі вів машину без найменшого сумніву й цілком спокійно. Знову йому побачилось, що хтось біля нього сидить. На цей раз він не помилився. Біля нього сиділа дівчина, про яку він з'ясував, що він її достеменно знає, тільки не може згадати звідки.

Вона називалася Ангеліка. Це була дівчина, яка йому подобалась і яку він зустрів кілька років тому у Пряшеві в гуртожитку університету. Вона належала до тієї групи дівчат, які йому дуже подобались, але з якими, на жаль, він не мав жодних стосунків. Вона належала до його галереї уявних картин, яка була зібрана з прекрасних жіночих портретів. Портретів, біля яких йому завжди ставало сумно, коли він собі про них згадав.

Це була його галерея найінтимнішого смутку, яка йому нагадала про те, що він витерпів час, коли йому життя не давало можливість кохати і йому не вдалося ні з однією з них провести ніч, повну пристрасті.

Він не заговорив до неї, не бажав знати, як її справи, чи вона вийшла заміж і чи має дітей. Доля не захотіла, щоб вони кохалися й могли один про одного думати. Писати собі листи і знову зустрітись. Його жага кохатися з нею, торкатися її шкіри, гладити її прекрасне волосся й розмовляти з нею віч-на-віч, просто, не здійснилась.

Згадка про неї примусила його думати про те, що він в житті загубив і що все йому не вдалося дотягти до кінця. Це був період, коли йому не везло й він відчував нестачу сили. Тоді був вдячним за кожну можливість, коли міг з кимось познайомитися й знайти хоча б якесь порозуміння. Ангеліка була серед дівчат, які справили на нього найбільше враження. По суті, вона не знаючи, допомогла йому, він встав на ноги й почав знову жити. Вони пізнали один одного, коли він перестав зустрічатися із Монікою, до якої залицявся повних п'ять місяців. У Моніки було багато психічних проблем, яких не мала ні найменшого бажання позбутися. Тривалий сексуальний стосунок був останньою справою, яка її цікавила. Денис задля неї переживав, але водночас вирів, що її почуття до нього поміняються, тому що вона йому кілька разів сказала, як вона його любить. Не помінялося нічого й це вистачало для того, щоб Денис впав у глибоку депресію, яку почав лікувати алкоголем. Вже другий рік йому бракував нормальний, тривалий стосунок. Відколи він розійшовся з Анною, тоді самотнім **великим коханням**, його переслідувало відчуття, що він лише виживає з дня на день. Йому здавалося, що це бідкування не має кінця й що життя з ним тільки грається, як із маріонеткою. Стосунок з Монікою, якщо це можна взагалі так назвати, йому бачився як помилка, яка трапилася якимось дурнуватим упущенням.

Він був правим, в його житті це був **поганий жарт**. Тоді спізнав, що це означає бути рік без дівчини. Любов його кинула, як молода дружина, яка була колись бездоганною коханкою, але після весілля повністю перемінилася й відійшла невідомо куди. По суті, він тупцював на одному й тому ж місці й Ангеліка була для нього щойно **знаком згори**, який йому нагадав, що любов постійно існує.

Ангеліка була для нього ангелом, непомітним послом любові, який прийшов до нього, щоб йому прошепотіти про те, що найгарніше почуття на світі ще завжди існує. І тоді Денис отямився, відчув знову внутрішню силу, яка йому тоді настільки бракувала, й був готовий взяти в обійми дівчину, яка була поруч нього. Це була дівчина несамоовитої привабливості, і Денис з нею хотів страшенно кохатися. Але не все було настільки просто, як на перший погляд виглядало.

Через кілька днів Денис від'їжджав за кордон на стажування, й крім іншого, його ще чекало декілька років студій у чеській столиці. Ангеліка, на різницю від нього, лишалася на Східній Словаччині. І так із прекрасних стосунків залишився один вечір повільних танців на дискотеці й одне пообіддя розмов у кав'ярні. Це було все.

Ангеліка зникла й Денис продовжував у подорожі. Непомітний спуск дороги йому давав можливість швидко розігнати авто. Він натиснув на газ, і тому що із радіо зникла передача, яку вела Дада, він зміг почути, як бездоганно заворкотів мотор. Авто з легкістю мчало вперед.

ПУБЛІЦИСТИКА

Юрій МУШКЕТИК

ВІДЧУТИ СЕБЕ УКРАЇНЦЕМ

Одні розсудливо, вдумливо, інші гарячково, з прокльонами, а то й з матюком, шукаємо причин нашого лиха, занепаду, безголів'я й... не знаходимо. Трудне життя, поляризація багатство – бідність у багатьох воскрешає ностальгію за оманно-щасливим недавнім минулим, за гаслами рівності, демократичності. Мені особисто почуття соціальної справедливості прищеплювалося з дитинства, а тепер її й зовсім не бачу, воно лишилося в мені. З гаслами Великої французької революції – «Всі повинні їсти однаково чорний хліб рівності» (тільки не їдять і ніколи не їли), з християнськими постулатами спочутливості й незлобливості, прощення, і сьогодні я – з отими, що в підземних переходах простягають руку за поданням, я – з безневинно засудженими, з обібра-ними, пограбованими. Мені важко уявити, як отой хапуга-багатій, накрившись за день, приходить додому й пестить дітей, і голубить жінку своїми злочинними руками. І, на жаль, Бог не покорчить йому ті руки.

А мільйони людей у цей час не мають чим нагодувати дітей, в що їх одягти і одягтися самим, що покласти дитині в шкільний ранець. Люди озлоблюються, стають заздрісними, їх охоплює страх, вони не вірять владі, втрачають віру в майбутнє.

Людство все більше відривається від духовного й занурюється в матеріальне, меркантильне, через те у нас люди знову й знову звертаються думками до недавнього минулого, фетишизують його. Так, чимало гасел і обіцянок було заманливих: молодь кликали до штурвалів літаків, керма трактора, вчитися на інженерів, учителів, лікарів, тепер кличуть: «заколючуй деньгу» будь-яким способом, «крутись» і ні про що більше не мрій.

І все-таки, які першопричини наших лих? Либонь, доконечно не скаже ніхто, їх багато, є залежні від нас, є незалежні, суспільні, є світові. Сьогодні в тенетах безпросвітності борсається багато держав, навіть потужних, втрачаючи потужність, стабільність і сталість. Серед причин – глобалізація, світові простори долаються дуже швидко, й так само швидко проникають всілякі шкідливі новації; погоня за новим будь-якою ціною, а не покладання на перевіроне, певне, вива-

жене приводить до багатьох лих, на людей падає лавина знань, які не встигаємо уяснити, осягнути, засвоїти, пересіяти, перевірити, тут свою лиху, негативну (окрім позитивної) роль виконують комп'ютер, інтернет і безліч іншого. Прогрес у науці й техніці не веде до прогресу морального, що, в свою чергу, робить суспільство нестабільним, агресивним. На землі запанував культ насолод, а з таким прямуюванням людство не зможе прогресивно розвиватися. І в культурі зокрема. Всі легенди, всі святині пересичені люди перетворюють (наприклад, в кіно) на шоу, попсу, все: космос, Христос, праісторія пущені в «бізнес», немає рівноваги, міри. Текст перестав бути розмовою з собою, пошуком істини в собі.

Від того всього люди кидаються хто в самотність, хто в консерватизм, хто просто в байдужість, деякі чекають чогось від держави, інші вже й не чекають. Загострилися міждержавні, національні проблеми. Часто

нації не почувають себе єдиним цілим, від того не спроможні мобілізуватися, влада цього не бачить або й не хоче бачити й не вміє, або й не хоче будувати національну стратегію, стратегію добра для всіх.

Мені здається, найперше це стосується нас. Ми ніколи не мали цієї стратегії, не вміли її збудувати, та нам і не давали це зробити. Наша історія запеклася кривавим струпом на національному тілі. Наші негаразди, наші лиха хронічні, зокрема вони в стосунках із сусідніми державами. Періодично ми на них звертаємо увагу, а то й вибухаємо, й затихаємо, замовкаємо, забуваємо, хто ми й що з нами роблять, не гартуємося, напускаємо в серце покори й байдужості, ми вивчали історію України, з якої була викинута Україна, й примирилися з тим. Мені хочеться бодай пунктирно пройтися по цих больових, здебільшого трагічних, які мали вирішальний вплив на долю нашої нації, перелогах. Простежимо спочатку по одній лінії – литовсько-польській. Особливо по польській.

Гірко про це писати й, здається, для чого? Роз'ятрити рани? Але без цього, либонь, вони й не можуть загоїтись. Впродовж століть чавила сукровицю польська шляхта з українського селянина, гнула й ламала, знущалася, як хотіла, нищила його віру, нищила українську культуру, мову. Нещадно визискувана, безправна й катована українська людність в першій половині XVII століття раз-по-раз повстає за свої права: повстання Острянина, Сулими, Павлюка, Бородавки, Гуні, Наливайка й багатьох інших. Вони завдавали дошкульних ударів Речі Посполитій, однак шляхта жодного разу не подумала в той бік, аби послабити тиск на українську людність, дати їй можливість хоч якось жити, а тільки в той – як винищити й покарати знедолених непокірних повсталих, їх садовили на палі, вішали, палили живцем, і все міцніше злютували кайдани. Український селянин не мав чого їсти, в що вдягнути дітей, а коли у родині хтось помирав або народжувалась дитина, мусив іти до орендаря, який орендував у пана не тільки

землю, а й православну церкву, й просити молити, платити гроші, аби той відімкнув церкву, дав мотузок до дзвона (окрема плата), дав кадило, дарохранительницю (окрема плата). Й народ повстав суспіль. Хмельниччина! Обопільні перемоги й поразки. Після кожної крупної поразки польський уряд пропонував мир. Але пропонував не щиро, а щоб відволікти увагу, перепочити, наwerbувати зтяжкого війська (за зідраними ж з українців гроші) й почати налогу знову. Коли шляхта почула про укладену Хмельницьким з московитами угоду, на неї напав великий перестрах і туск. Хоч ще не до кінця, але вона розуміла, що для них то велике лихо – до цього не могли перемогти порізня ні московитів, ні козаків, а тепер ті об'єдналися. Однак небавом їм вдалося обдурити московитів, пообіцявши, що по смерті Яна-Казимира на польський королівський престол оберуть московського царя, й московити уклали з поляками сепаратний мир, зрадивши Переяславську угоду, не пустивши на переговори козацьку депутацію. Козаки ще зібралися на силі в похід на Польщу під керівництвом наказного гетьмана київського полковника Ждановича (Хмельницький вже лежав на смертному одрі), разом з Семигородським князем Ракоцієм вони взяли Краків і Варшаву, але Москва послала супроти корпусу Ждановича свій корпус – розкласти військо козаків, і це їм великою мірою вдалося. Поляки не виконали своєї обіцянки, і війна між московитами та українськими козаками з одного боку й поляками з другого відновилася. Новий гетьман Виговський, не визнаний Москвою, ввійшов з нею в розмир, нищівно погромив її під Конотопом і уклав з поляками відомий Гадяцький трактат, за яким три держави: Польща, Литва і Велике князівство Руське (Україна) творили федерацію, з єдиним, з трьох частин, сеймом, окремими військами, урядовцями, академіями, всі церкви (релігійні конфесії) оголошувалися рівними, унія скасовувалася. Трактат укладено в Гадячі, далі українська депутація їде до Варшави, де клятву вірності трактату

складають на Євангелії окремо: король, коронний і польний гетьмани, сенатори, старости, а далі все поспільство суспіль. Разом відстояли в церкві обідню, розцілувалися, пообідали під грім гармат, і козацька депутація поїхала до себе, в Чигирин.

Та минув з того часу місяць, і в Чигирин уночі по-зłodийськи приїжджає польський посол Перетяткович і привозить Виговському змінену угоду, за якою поновлюється унія, і на козацькій землі мають урядувати польські урядовці. Виговський сказав Перетятковичу: «Ти мені смерть приніс». Так і сталося.

Якщо цю криваву червоно-чорну крайку протягнути далі, то доведеться згадати й підступні дії шляхти (польської еліти) проти Юрія Хмельниченка й проти Петра Дорошенка, й звичайно ж Гайдамаччину. Про неї вичерпно і геніально повів Шевченко. Гайдамаків громили спільно Польща і Росія. З гайдамаків у Кодні шляхта з живих дерла шкіру й садовила їх на палі, тільки пізніше трохи схаменулась: «нікому буде хліб ростити». І так від разу до разу. Після революції сімнадцятого року Польща (до того її не було, була губернія російської імперії) якось викарабкалася, зіп'ялася... але ще не на дві, а на чотири, й так, на чотирьох, одразу побігла на Київ.

І вже зовсім фантазмагорична польсько-українська «сув'язь» у Другій світовій війні. В Лондоні сидить в еміграції уряд Миколайчика, він разом з Армією Крайовою готує у Варшаві повстання, це вже 1944 рік, повстання за задумом грандіозне, чванькувато, фудульно розрекламоване між своїми такою мірою, що наперед стало відоме і німцям, і росіянам-совітам, мовляв, це буде вибух, який звільнить усю Польщу, скарає німців і визволить Європу. Для нас важливо те, що, загрузлі в окупаційному болоті і у власних екскрементах, польські владці і керівники повстання планували тим повстанням заодно захопити Україну (і східну Пруссію також). Дикі плани, фантастичні й дебільні по реалізації і особливо з морального, вселюдського погляду. Щоправда, на початку пов-

стання захоплення України вже не згадувалося (совіти стояли на Віслі під Варшавою, поляки й росіяни і сьогодні перебріхуються: чому росіяни не допомогли повстанню, не ввійшли у Варшаву, а чекали, поки тих винищать до ноги).

Звичайно, мій екскурс вельми схематичний, до польсько-українських стосунків після Хмельницького треба взяти до уваги й шведську сторону, а в сорок четвертому році те, що совіти застряли на Сандомирському плацдармі, але суть все та ж. Всі ці кривди ми так ніколи сусідам і не виказали – не етично, соромно, негарно. Та й вони майже випарувалися з нашої пам'яті, ми люди незлобиві, затуркані на світових перехрестях і власних негараздах.

Переобтяжуючи фактажем статтю, я все ж дозволю собі, вже навіть не пунктирно, а по доволі укладених мною куцях пунктах перерахувати лиха, які били по нації впродовж останніх чотирьох століть (в основному вони йшли вже з іншої, північної сторони):

1. За Петра I заборона самоуправління на Україні, вбивство Полуботка і управління Україною Малоросійською колегією, заборона торгувати з зарубіжжям, заборона українських церковних видань на Україні, знищення Запорозької Січі.

2. За Катерини II остаточне знищення Січі, гетьманату, обернення українців у кріпаків, заборона у всіх учбових закладах розмовляти українською мовою.

3. Заслання Шевченка, розгром Кирило-Мефодіївського братства, Емські, Валуєвські укази та циркуляри на заборону української мови.

4. Окупація України 1918 р. червоною Москвою, знищення незалежно від їхньої політичної орієнтації відомих українських політичних, культурних діячів: Петлюри, Грушевського, Єфремова, Скрипника, Кримського, Шумського, В. Чумака, Косинки, Підмогильного, Плужника, Курбаса (допиши сам). Росія щодо України відіграла роль подібну тій, яку відіграли татари щодо Росії.

5. Голод двадцятих років, голодомори 1933 і 1947 рр., репресії тридцятих і післявоєнних років.

6. Післявоєнні депортації населення Західної України, гоніння на українську культуру (Сосюра, Рильський, Яновський, Смілянський, Світличний, Стус, Сверстюк, Марченко та ін.).

7. Захоплення влади купкою кровопивць-плутократів («олігархів»), їхнє непомірне збагачення, зубожіння народу, зокрема села, і підверстання під себе українського капіталу, нове упослідження української культури, мови.

Прихід і діяння першого Президента.

Прихід і діяння другого.

Я не маю особистої неприязні, то більше злості, до Президента. Обое вони люди спокійні, незлобиві, немстиві. (То тільки псюрня довкола них гризе й гребе все під себе). Одначе мені нестримно хочеться запитати – віч-на-віч: для чого йдуть у президенти, на вершинну посаду? Адже президент має бути найбільшим, першим патріотом своєї землі, й тоді він робитиме для неї все, що тільки може зробити. Якщо потрібно, то важитиме й життям, скажімо, тоді, коли треба стати грудьми проти супостатів-плутократів. Адже приклад на такій висоті – це все. Варто згадати, як на наших очах відбувся шал останньої совітської русифікації України. До цього за Шелеста було ще сяк-так, у його серці бриніло щось українське; пам'ятаю, якось він приїхав на комбінат друку «Радянська Україна», походив по коридорах, а там всі написи, оголошення, стіннівки російською мовою. Шелест спалахнув, вичитав директору комбінату, грюкнув дверима і в гніві пішов, не залишившись на пригосщення. (Щоправда, й директор комбінату не в потилицю битий, він одразу побіг до секретаря по ідеології (Скаби): що робити, все знімати? Але той з єзуїтською мудрістю порадив: «навіщо, повісьте пару написів українською»). Коли першим секретарем ЦК КПУ став Щербицький, він зібрав апарат ЦК й з тією ж єзуїтською облудливістю сказав: «Вот ми все прекрасно владеєм українським

язиком, а когда пріезжают товарищі із Москви, говорім не чьотко по-русскі, путаемся – нам стидно. С етого дня в апарате будем говоріть по-русскі, і пісать тоже». З того дня апарат вже не «говорив», а «разговарівал». І писав також. А коли з ЦК пишуть у обком по-російськи, то, зрозуміло, обком відписує так само, і в район пише теж на «общепонятном». І так покотився ще один вал. Пам'ятаю комсомол тих часів, він «перебудувався» моментально. А оскільки він «курював» спорт, культроботу, то й там все поїхало по тій же колії. («Партія говорит «нужно», комсомол отвечает «есть»).

Пам'ятаю і самих комсомольських вождів: молодих, а вже тлустих, крутошиїх, у добротних костюмах, на комсомольські зїзди до Москви вони приїжджали з коханками і канистрами спирту (хоч на талони горілки й коньяку вистачало – залилися), вони, «застрільники», бралися на зїзді за руки і з вихеком кричали на все горло: «Ленін с нами, Ленін с нами», і ряди попереду, якщо були з простих комсомольців, валилися від перегарного духу.

Чомусь в першу чергу партійна, комсомольська, спортивна робота була переведена на російську мову, та ще – кладовища, всі написи на них; мабуть, святий Петро, з ключами до входу до раю, ніякої іншої мови не розумів. І не навчився й досі.

Те ж саме й нині, коли б перша особа в державі була істинним патріотом, показала приклад до осягання тієї ж національної ідеї, виступаючи перед людьми, на радіо і телебаченні, показувала, якій ідеї вона служить, який народ любить і чийм речником є, то люди пішли б за ним, об'єдналися.

Всі ці викладені вище простенькі факти народ знає тільки частково, розрізнено, або у викривленому вигляді. Ми, в першу чергу з волі влади, яка поскручувала в'язи, оглядаючись на Північ, і діє за вказівками звідти, й зараз їх замовчуємо або подаємо викривлено. А треба було саме владцям сказати про це народу широко, пристрасно, авторитетно, будити національну свідомість, національну гордість. Сьогодні в Росії і

Польщі проблеми національні знову поставлені на перше місце, вигострені до жаскості бритви. Мовляв, існує загроза єдності нації. У нас же не загроза, а наявність розщеплення і тупе потурання зворотній агітації. П'ятою колоною виступає в нас російська меншіна, вимагає прав більших, ніж мають самі українці. Влада або не осягає ситуацію, або діє насупроти, немає законів (кажуть: дурням закон не писаний, а їх саме й пишуть для дурнів), які б діяли в інтересах суспільства, України.

Закони повернені на досягання власного добробуту, звідси хронічне безладдя, розчарування людей, зневіра. Навіть чимало тих, хто на початку боротьби за незалежність гаряче виступали на мітингах, нині затишно повкубувалися на теплих посадах в урядовому гнізді й зиркають звідти байдужим зизим оком. Держава нас постійно зраджує, показує тільки лихий приклад. Вона повинна захищати знедолених, насправді ж тільки допомагає витискати з них останні соки, бо їй владарюють у ній ті ж таки олігархи-плутократи. В Україні не забезпечено основних прав українцям. А звідси загальне падіння моралі, яка чи не єдина здатна врятувати нас. Це, зокрема, видно на прикладі літератури. Сьогодні в ній розмивається вододіл між добром і злом в бік зла, майже всі літературні герої не те що непорядні (таки непорядні), а якісь виродки... породження часу, таких їх продукує час – жорстоких, байдужих.

Віки неволі приспали нас, українців, пригуснула мисль, пригасли поривання, вицвіла фантазія. Нація добрих, нещасних людей. Нещодавно в «Літературній Україні» я надрукував статтю «Прощай, Україно!», яка викликала широкий розголос, зокрема нарікання на мотиви безнадії і розпачу в ній. Зізнаюся, туску я додав свідомо, сподіваючись хоч трохи роз'ятрити прихололі душі, ви-

кликати гнів, будити хоч в такий спосіб, проте й причин для гіркоти, песимізму достатньо. Кому боротися за Україну? Численні партії, але товариші по партії – по зграї – в основному клопочуться, як пролізти в депутати й посісти теплі гніздечка, які, як і справжні воронячі гнізда, рясно гойдаються на гілках влади, Рух розколовся, склячився, Конгрес української інтелігенції, так буйно пророслий, засох на корені.

І все ж... Все ж у нас дещо є. Насамперед є мета, по якій спрагли покоління українців. Є, нехай дещо й примарна, незалежна Україна, яку потрібно відстоювати, плекати, розбудовувати, наповнювати чистим українським змістом. Маємо приклади відданої боротьби за Україну і справжнього українського характеру – це і Хмельницький, і Дорошенко, і Богун, і Гонта, і Ольжич, і бійці УПА, і Стус. Українська, часто кроплена кров'ю стежка таки ніколи не переривалася: Сагайдачний, Богун і Кривоніс, Полуботок, Сірко, відтак стежка стоншувалась, але й на ній лишили сліди Полетика, Капніст, автор «Історії Русів», а далі й Котляревський та Квітка, і вже як дороговказ – Шевченко, а за ним Франко, Леся Українка і аж до шістдесятників. Оперті на віру і пророче слово Шевченка, маємо далі торувати той шлях, здерти обручі з душі, з мозку, найперше – добиватися консолідації України, її народу, а вже потім нехай будуть «ліві» і «праві», але – українці. Маємо найгостріше ставити питання перед урядом, добиватися заборони призначати на посади тих, хто не хоче розмовляти державною мовою, вимагати створення мовного департаменту, нероздільного панування української мови в пресі, на радіо і телебаченні. Вибирати Президента-патріота. Нехай кожен українець відчує себе українцем. Україна втратила багато. Але може вернути втрачене й здобути все, у нас є за що боротися і для чого жити.

Вони лишилися собою

З творчістю поетів шістдесятників наш читач добре знайомий. Їхня творчість становила нову поетичну хвилю в літературному процесі України, який був тісно зв'язаний з періодом, що прийнято називати короткочасною «хрущовською відлигою», яка тривала приблизно від другої половини 50-их до половини 60-их років.

Нова молода генерація поетів заявила себе виразним динамічним творчим потенціалом, урізноманітненим широкомасштабним творчим діапазоном. Визначальні творчі заповіді шістдесятників – виступ проти інерції поетичної думки, закостенілості, ілюстративно-кон'юнктурного віршоробства, віра в справедливість, у своє право і змогу утверджувати її, усвідомлення цінності кожної людини й невичерпних багатств народної душі. А ще – неприйняття фальші, демагогії, оказнювання людських стосунків і літератури.

Новаторським духом поезії шістдесятників захоплювалася і наша творча громада – доступ до джерел був порівняно сприятливий. В той час можна було читати українські літературні журнали та газети, в магазинах «Радянська книга» можна було купити українські книжки, в бібліотеках запозичити бажані видання.

Поезією шістдесятників зацікавилася чеська і словацька читацька громадськість. В Чехії експромтом вийшла антологія шістдесятників з блискучою передмовою Ореста Зілинського, а дещо пізніше вийшли переклади словацькою мовою поезії І. Драча, Д. Павличка, Л. Костенко, Р. Лубківського та інших.

Під час короткочасної «хрущовської відлиги» ідеологічна цензура на деякий час послабла, однак і далі пильно опікувала літературу. Умовно сприятливі умови мистецької творчості в другій половині 60-их років припинилися. На зміну прийшли, ніжно кажучи, «брежнєво-сусловські заморозки». Сімдесяті роки одержали ще назву «застійних часів».

Для української культури цей період вельми несприятливий і визначався сильним ідеологічним тиском. Однією з ідеологічних домінант була вперто впроваджувана теза про єднання, зближення, злиття народів усіх республік СРСР і утворення «нової історичної спільності» – радянського народу.

Цю офіційну тезу, неофіційно «тіньово» називали теорією «гвинтиків», яка нівелювала індивідуальність людини, в тому числі і митця до нуля, всувала її у точно визначені рамки суспільної кафківсько-абсурдної машинерії. Тому не диво, що у цей період серед творчої громадськості (та не лише серед неї) Союзу творчість Ф. Кафки була дуже популярною, його «художній світ абсурду» сприймався як пророча візія радянської суспільної системи.

Не менш деформованим ніж суспільне життя був і художньо-творчий процес усіх видів мистецтва, над яким як дамоклів меч тяжіли обов'язкові принципи естетики соціалістичного реалізму.

Особливу роль тут відіграла офіційна літературно-мистецька критика, яка повторила свою сумнозвісну роль 30-их років і виступала як своєрідний каральний орган з офіційними вказівками та вимогами. Коло «магістральних тем» було порівняно невеликим, до них входили: «робітничка тема», тема «інтернаціоналізму», «ленінська тема», успіхи в народному господарстві та інші. Вихід за їхні рамки, відхилення від «генеральної лінії», новаторські нетрадиційні способи зображення, «незрозумілість» переводили митців у «чорні списки» заборони публікування.

У таких вкрай несприятливих суспільних і творчих умовах формуються і дозрівають молоді поетичні таланти, яких умовно можна назвати «семидесятники» (за аналогією до шістдесятників).

Ідеться про генерацію народжених у 40-их роках, тобто, по суті, моїх ровесників, які з одного боку зазнали ще «сприятливих» умов відлиги, з другого – наступаючого тиску «застою». Незвичайною через те була доля семидесятницького творчого покоління. Не дивлячись на те, що майже всі молоді семидесятники дебютували на сторінках літературної преси чи в колективних збірниках ще наприкінці 60-их років, на їхні самостійні книжкові видання треба було чекати близько 10-15 років.

Чим пояснити такий довгий час чекання? Може, молоде творче покоління після перших публікацій перестало творити, або їхня поезія не була достатньо художньою, чи, не дай Боже, «загрозливою» для радянського суспільства? Бо ж за нормальних суспільно-творчих умов було б логічним, якби їхні книжки появилися друком протягом семидесятих років. Та причини такого принаймні «дивного» стану треба шукати інде.

Головна причина полягала в ідеологічній, психологічній і моральній атмосфері самого суспільства, яке визначалося подвійністю системи у цілому, інакше кажучи, невідповідністю між офіційними прокламаціями і ділом.

В літературному та й взагалі в мистецькому процесі знову доходить, як я вже згадувала, до уніфікації, до директивного впровадження для всіх митців методу соціалістичного реалізму. Цей принцип попри всі декларування свободи творчості й заклики писати правду, означав ідеалізовану схематизацію життя й обмеженість художнього бачення та зображення. Крім уже згаданих тематичних настанов, критика вимагає ще й певні художні засоби – вимога «простоти», «зрозумілості», масовості, заперечення формалізму, табу на психологізм і таке інше.

У цьому світлі доходить і у певної частини офіційної літературної думки до критики поетики шістдесятників та інших письменників, які, використавши попереднє «потепління», і дозволили собі порушити всі вище названі настанови та вимоги.

Цей різкий поворот в мистецько-літературному процесі викликав до життя нове цікаве явище – поряд з офіційною мистецькою продукцією виникає, я б це назвала, «тіньова» творчість, яка за своєю природою органічно не вміщувалася в директивні настанови і своїм власним способом не лише не сприймала їх, але прямо ігнорувала. Індивідуальний творчий потенціал митців, який звільнився під час відлиги, вже ніякі настанови чи директиви не в силі були зупинити.

Силою влади можна було їх замовчувати, не друкувати, не допускати до виставочних та концертних залів, можна було їх забороняти, але, як показало подальше життя, не можна вже було знищити.

«Тіньова» мистецька продукція мала й свого реципієнта – співрозмовника, співучасника, вона мала свого «тіньового читача», глядача. У той час, коли виставочні зали столиці та інших міст були переповнені схематичними, «оптимістично» настроєними, будівничо-колгоспними картинами в стилі соціалістичного реалізму, для «тіньового» шанувальника образотворчого мистецтва були в Києві до диспозиції твори ательє та приватні виставки Людмили Семикіної, Галини Севрук, Алли Горської та Віктора Зарецького, Івана Марчука, Миколи Черниша та інших, а у Львові, наприклад, В. Сороки, Стефи Шубатури, Є. Безніска, Опанаса Заливахи та багатьох інших художників, для яких виставочні зали були закриті. Відвідувачами цих творчих майстерень були не тільки домашні, але й заграничні відвідувачі, при нагоді можу згадати всіх празьких українців – З. Генік-Березовську, Ружену Шишкову, Ореста Зілинського, Андрія Куримського.

У сфері музики новаторські твори С. Грабовського, Л. Дичко та інших знаходять собі спочатку місце і слухача в менш відомих концертних залах чи просто аудиторіях, а згодом і зовсім замовкають. На противагу офіційному гучно-барбанному оркестру народних інструментів виникає при Хоровому товаристві Оркестр українських народних інструментів під диригуванням Якова Орлова. Всі концерти цього оркестру переповнені вдячними слухачами, а новоз'явлений музичний твір «Запорізький марш» Євгена Адамцевича (у той час ім'я автора було ще не відоме) не тільки щоразу підіймає з місць збуджену публіку, але й кличе знову і знову до нових зустрічей. Мені пригадуються слова художниці Алли Горської: «Яка дивовижна музика! Тільки-но починає звучати, а вже ціле тіло до останньої клітини у русі, у співзвучності з нею».

Прихильники народної пісні та звичаїв сходяться поспівати у співацькому колективі «Гомін», який збирається на Дніпрових схилах біля Відубецького монастиря, на теренах Києво-Печерської Лаври, в Ірпінському парку чи на Хрещатику. Його репертуар творять веснянки, колядки та щедрівки, козацькі та стрілецькі пісні, які офіційні колективи (виконавчий рівень яких був незаперечно високий) не могли дозволити собі включити до свого репертуару.

В другій половині 60-их років доходить до перших арештів «інакомислячих», до звільнень з роботи, до виключення з літературно-мистецького життя таких літературознавців і критиків, як Іван Світличний, Іван Дзюба, Михайлина Коцюбинська, Євген Сверстюк, Володимир Іванисенко, В'ячеслав Чорновіл, Юрій Бадзьо та інших.

З другого боку, ще встигла вийти друком хоча б частина літературної спадщини двадцятих років, видання світової лірики та новелістики, інтересні новаторські твори шістдесятників: «Ніж у сонці», «Соняшник», «Протуберанці серця» Івана Драча, «Тиша і грім», «Земне тяжіння» Василя Симоненка, «Атомні прелюди», «Сто поезій» Миколи Вінграновського, цикли віршів Ліни Костенко, «Гранослов» Дмитра Павличка, прозові твори – «Собор» Олеся Гончара, «Мальви» Романа Іваничука, «Неопалима купина» Сергія Плачинди, «Іван» Івана Чендея, але й оригінальні прозові дебюти прозаїків Валерія Шевчука, Юрія Щербакка, Володимира Дрозда, Володимира Яворівського, Євгена Гуцала, Григіра Тютюнника.

Твори вище названих авторів є «добірним матеріалом» для офіційної критики, для наживи штучного утримування соціалістичного реалізму.

І так, у той час, коли критика розносить на сторінках преси і різних засіданнях Драча, Вінграновського, Гончара та Іваничука, а спілка письменників «труїть» І. Дзюбу, молоді семидесятники, автори «тихої поезії» опиняються перед ясною дилемою – або змінити свій поетичний стиль і світ на соціалістичний і таким чином отримати можливість друкуватися, або примиритися з тим, що друкування їхніх творів буде відкладено на «ніколи».

До «трудного покоління» семидесятників я зараховую Миколу Воробйова, Віктора Кордуна, Михайла Григоріва, Василя Голобородька, Василя Рубана, Михайла Саченка, Анатолія Мойсієнка, Валентину Отрощенко, Валерія Іллю, Надію Кир'ян, Станіслава Чернілевського, Грицька Чубая, Василя Довжика та Миколу Сулиму, який згодом переорієнтувався на літературознавця. Окремо від шістдесятників і семидесятників я би поставила Василя Стуса та Ігоря Калинця – чому, поясню згодом.

Треба погодитися з твердженням, що поетика семидесятників виразно відрізняється від поетики шістдесятників, від їхньої підкресленої голосистості, навіть «театральності», демонстративної демократичності щодо тематики), напр., простий сільський дядько як суб'єкт особливо загостреної поетичної уваги і т. д.

Якщо шістдесятники повернули українській поезії об'єкт осмислення (конкретну людину в реальній діяльності, «поезію буднів»), то поети семидесятники – суб'єкт, індивідум з усією дарованою йому природою і свободою морально-естетичного вибору. Жаль тільки, що публічне ознайомлення з їхньою поезією відбулося аж у половині 80-х років, хоч у кожного з поетів вже на початку 70-х років були по 2-3 саморобні машинописні збірки, які вони, безперечно, пропонували і до друку.

Зі сказаного випливає, що поезія семидесятників була одною з різновидів «тіньової» літератури і мала свою читацьку, теж «тіньову» аудиторію. На приватних літературних вечорах, учасниками яких були не лише автори та їх колеги, але й літературні критики, як І. Дзюба, В. Іванисенко, І. Світличний, Є. Сверстюк, відбулися читання та обговорення їхніх творів. Треба сказати, що поезія читалася, але й писалася скрізь: під час дружніх зустрічей у парках, дешевих кафе, в книгарнях, на прогулянках містом, в кімнатах гуртожитків. Були й свої зустрічні пункти: головна пошта, автовокзал, у парку біля пам'ятника Шевченку, але й зустрічі з корифеями-наставниками – Г. Кочуром, І. Світличним, М. Лукашем, Є. Сверстюком в книгарні «Сяйво».

Молода творча генерація з натхненням і якоюсь дивною легкістю творила поезію, яка тяжіла до суб'єктивного виявлення самого творця, їй притаманний асоціативно-метафоричний струмінь, загадковість, для неї була неприйнятна фальшива кон'юнктура, «суспільно-ангажована» поезія.

Вдумливий читач може собі поставити запитання, хіба у цих камерних поетів дійсно не було жодної можливості друкуватися раніше? Адже критикованих поетів – шістдесятників і надалі потрохи друкували.

Теоретично був один шлях і в молодій генерації, якби вона у свої пропонувані до друку збірки включила з десятків віршів на «магістральні» теми і написала їх «зрозуміло». Такий спокусі підлягали навіть деякі відомі шістдесятники.

Але тодішня творча молодь відкинула таку альтернативу, хоч написати «вірші на замовлення» з технічного боку їм би не завдало найменших труднощів.

Для семидесятників світ поезії, світ мистецтва, як і сам творчий процес, то окремішня дійсність, яку не слід замінювати з реальною дійсністю.

Саме на основі цього переконання неприйнятною була для них девальвована, примусова ангажованість, яка через це в їхній творчості відсутня. А якщо і є в декого з тодішніх молодих – то це ангажованість суто індивідуальна, а не написана зверху.

Молоді поети жили у своєму світі поезії, який був неспівзвучним з навколишньою дійсністю, якої вони, повчені досвідом, по суті, всіх попередніх, але й тогочасних «неприспособлених», умовно кажучи, «боялися», але й наперекір тому не конформувались до неї.

Слід додати, що в семидесятників був і свій власний гіркий досвід, деякі з них із-за різних імагінарних причин були виключені з університету і були змушені займатися заробітчанством, а в кращому випадку, знайти пристановище в інших вузах. Для цілісності картини треба сказати, що подібна ситуація в історії українського мистецького, але й суспільного життя, – явище не виняткове: за короткотривалими сплесками раптом приходили важкі депресії як наслідок репресій.

Семидесятники, які до творчого акту підходили з певною дозою пієтизму, наперекір несприятливим умовам, не вчинили насильства над собою, над своєю творчістю, над своєю особистою свободою.

«Трудне покоління» поетів залишилося вірне самому собі, своїй природній оригінальній поетичній натурі і відкинуло можливість стати «гвинтиками» сус-

пільної машинерії. Саме у цьому колишні молоді семидесятники варті нашого подиву, нашої позитивної моральної оцінки.

У вступі до зустрічі з поезією семидесятників я доцільно зосередила увагу на умови, в яких дозрівали і починали творити мої колеги-ровесники, щоб таким чином шановний читач мав уяву, за яких обставин творилась їхня поезія.

Отож, шановні читачі, ласкаво запрошую Вас до зустрічі з поетами, які замість смолоскипів, замість проклинання темноти запалювали тендітне світло свічок обнажених поетичних душ і дарували його тим, хто прагнув цього інтимного дотику, світельця.

Жаль тільки, що доля не була щирою до цього покоління, бо замість захисту і піклування у час їхнього цвітіння виставила їх на поталу крижаних східних вітрів.

Нашу розмову і зустріч з поетами семидесятниками я вирішила почати **Анатолієм Мойсієнком**.

На відміну від решти поетів цього покоління, з якими я була більш-менш знайома під час мого навчання в Києві (осінь 1968 – весна 1972 р.), моє перше знайомство з Анатолієм та його поезією відбулося на Фестивалі поезії «Срібна земля» в Ужгороді 1993 р.

Причина того, що ми не були знайомі в часі мого перебування у Києві, зовсім буденна – Анатолій Мойсієнко у той час навчався в Ніжинському педінституті і до Києва – Ірпіні приїздив, як сам згадував, лише на творчі зустрічі з молодими поетами.

Хоч Анатолій Мойсієнко в часі дозрівання семидесятників не жив у Києві, його поезію спіткала однакова доля. От що читаємо з короткої анотації до його другої поетичної збірки «Сонети та верлібри»: «Анатолій Мойсієнко належить до «трудного покоління» поетів, які заявили про себе на початку сімдесятих років. Рецензуючи тоді для видавництва «Молодь» його збірку, якій так і не судилося побачити світ, Павло Мовчан був небагатослівним: «А. Мойсієнко поет. За суттю, а не за хатніми мірочками». Перша книжка поета з'явилася тільки 1986 року».

Що додати від себе до тої мудрої характеристики?

Хіба те, що Анатолій належить до тих поетів, які, пишучи поезію, до свого таланту додають ще немалу долю глибокої літературно-лінгвістичної ерудиції, які з покором і відповідальністю приступають до творчої праці, але й до слова, до мови, як першоелементу художнього образу поетичного твору.

Мені здається, що від решти семидесятників, творчість яких визначається своєрідним єдиним руслом, в поезії Анатолія Мойсієнка можна простежити три, відмінні від себе, струмені, які існують порівняно незалежно один від одного.

Перший струмінь, струмінь – «сонетний». Поезія цього гатунку визначається не лише віртуозно відшліфованою структурою вірша, але й лагідно просвітленим настроєм, спокійним, врівноваженим малюнком природи того шматка землі, який йому найрідніший – це його Чернігівщина з «зачарованою Десною», прозорочисті настрої київського Голосієва – улюбленого лісопарку великого майстра українського слова – Максима Рильського.

Саме цей поетичний струмінь, як своєрідне продовження традицій українського неокласицизму, мені найближчий.

З неокласиками, по-моєму, споріднює Анатолія ще його перекладницька діяльність, до речі, з-поміж семидесятників перекладницькою працею активно займався хіба покійний вже Михайло Григорів, перекладаючи з латиської.

Другий струмись його поезії – «верлібри», експресивні образки, раптові не-
очікуванні відкриття чи спостереження хоча б такого прикладу:

«Спіткнись нараз
Упади горілиць
До неба –
Може в падінні
Зобачиш
Зірку над головою»

«Верліброва» поезія зближує Анатолія Мойсієнка з модерністськими та
постмодерністськими течіями української поезії.

Третій струмись його поезії – це поезія, яку я умовно назвала б «гра зі сло-
вом». Йдеться тут про зорову, шахову і паліндромну поезію. Цей вид
формалістичної поезії споріднює її автора з пошуками футуриста Михайла Се-
менка та українським Бароко. Як зорова, так і паліндромна поезія вимагають від
свого автора не лише неабиякої дотепності й зручності, але й блискучого знання
мови, її словникового складу, майстерного опрацювання та використання.

Багатогранний експеримент зі словом, його кінцевий результат, дає можли-
вість поетові показати, крім іншого, необмежений потенціал рідної мови, її гнуч-
кість і здібність для найрізноманітнішого функціонування.

Анатолій Мойсієнко

*Славним лицарям тих далеких
буремних років*

Вино із вишень молоде бродило,
І молодими ми були при тім вині.
Ще й опівденно не цвіло вітрило,
Не те щоб призахідно... В стремени

Жили галопно ми і не стрижено,
Жили як вміли і як знали ми –
Від зим сибірських, на світанку сходжених,
Аж до хурдиг єжовської зими.

Отак війнуло крижаними нетрями,
І не війнуло – а косило вщент...
Роздерті і розп'яті круговертями,
Уперто, понад хруст німий анкет,

Ми – вірою, й сибірами не стертою,
І пам'яттю крутою в цей сонет.

* * *

Ти тільки гість на святі українців –
Святкує долар і святкує чин...
Твоїх тут ні привітів, ні гостинців
Ніхто не жде – вони тут ні по чім.

Святкують ситі і святкують ниці.
І що твій храм з убогих комірчин?
І що твій вірш – без пози, без амбіцій?
Він унісонно тут не прозвучить –

Чи плід модерну, чи дитя традицій...
Все ні по чім – хоч вкрик, хоч стомовчи.
Присядь отак з сумлінням наодинці,
Спочинь від свята й від суєт спочинь.

Хай гатить барабан, кларнить кларнет...
Пощо тобі той гам, як ти поет.

Голосіївська осінь

А осінь як спомин... Тужба стоголоса.
На цей раз уперше за стільки років
Не вийде поет в голосіївську осінь...
Лиш вітер копитить в сто срібних підків!

Та спалахом – музика мудрих рядків.
Світлиця вечірня... Дівча русокосе
Читатиме Рильського... Й знать, ті святки
Мені нагадають про київську осінь.

І знову шукатиму – шлях бо крутий! –
Сприймавши і Лади, і Ози,
В густезному лісі словес – простоти,

Якої нам часто не досить,
Яку лише грози у травні приносять
Та ще – голосіївська осінь.

* * *

Присядемо на березі Десни,
Де сніг ще вчора углибав довкола.
Присядемо... де ще не всі пісні
Із повинню спливли за видноколо.

Тут стільки висі висіяли в рань
Нам птах-зорянич і зорянка-птаха.
І юного підсніжника відвага
Цвіте на всенький обрію екран.

На всю просторінь – дихання весни.
Але присядем на порозі квітня...
Така блакитна хвиля у Десни –
Що аж до сонця височінь блакитна.

Поезіє, ясінь нам ця зруки.
Присядемо на березі ріки...

* * *

Синій вітер у моїм полоні
Чи у вітру у полоні я..
Синьовітер-вихор з Оболоні
Враз під себе хмари підім'яв.

Кружельнув над лісом і над містом,
Сизогриво даль підперезав...
Синьовітер – свистом неімлестим! ..
Ген над листом – голуба стезя...

Тільки усміх срібний на долоні,
Тільки долі срібна течія...
Синьоперо у небеснім лоні
Пише липень літечка ім'я.

Синій вітер у моїм полоні
Чи у вітру у полоні я...

* * *

Дорога – спромоги моєї вінець,
Не відає тогів ранкова дорога;
Й вечірня дорога, натомлена вщерть,
Не відає тогів.

Дорога – знемоги неспитий бальзам,
На спраглих устах – золота соломинка.
І жилки тремкої невидимий злам
У юних зіницях неюної жінки.

Дорога – нітрохи жалкого плачу –
Лише полинове томління.
Голінний до лету, до неба лечу,
Землі присягаю колінно.

Єдина моя – і знемога, й спромога –
Ранкова дорога, вечірня дорога.

* * *

Корінці книжок,
Малих і великих,
Їм і невтямки,
Що спочатку було могутнє коріння
Дерев,
Яким судилося
Білими сторінками
Прошелестіти
Свою лебедину пісню.

* * *

Андріївський узвозе,
Круто спадаєш до Дніпра
В гомоні реклам, вітрин, афіш...
Як то маєш розмовлять зі Славутою?
Жодного слова по-українському...

Паліндромний сонет

А коло тіні – толока.
У тон шипшин бубниш пишноту...
А крок осох осока,
А тонко римами рок-нота
Меча гукала кугачем.
Арену – римами рун-ера.
Е, четверили... Рев тече...
І рев – де нурт! Я тру не двері...
Шедевр мур у мур ведеш.
Він: «О, тре маки камертонів!»
Жде то кого богокотедж?
Він – ока зим... а ми – законів.
На крах – аркан, на крах – аркан.
... Мак ніжно сам, а сон – жінкам.

ЛИЦАРІ СВЯТОГО ДУХУ

II Українське студентське товариство «Січ» у Відні

У середині XIX ст. громадсько-політичне життя у всій Центральній Європі йшло надзвичайно прискореним темпом. Лунали революційні гасла 1848 року, вимагались національні свободи, політичні зміни чергувалися з величезною швидкістю. Виникли нові державні утворення, а менші – втрачали свою самостійність. Були це часи великої громадянської ейфорії, емоції.

Не встояв перед цією стихією ні австрійський абсолютизм і, крім двадцятилітньої реакції, змушений був піти на шлях угоди (з 1867 р. Австро-Угорщина), поширити конституційні права. Ці події знайшли свій відгомін як на Галицькій Україні, яка за першим поділом Польщі ввійшла до складу Австрії, так і на Закарпатті, що в даний момент входило до складу Австро-Угорщини. «Весна народів» встигла розвинути перші паростки національного відродження.

Досі всі намагання заснувати студентське товариство розбивались об гострі заборони австрійськими законами.

Однак у 1865 році Іванові Пулюю¹, студенту богословського факультету Віденського університету, вдалось заснувати нелегальне Товариство українських богословів. У 1866 році студенти домоглися разом із іншими слов'янськими студентами прилюдно відсвяткувати 5-ті роковини смерті Тараса Шевченка. Це, власне, було перше українське свято в честь Т. Шевченка, що незабаром поширилось на Галичину, щоб стати загальнонаціональним святом усіх українців. З віденського українського гуртка вийшов також почин до масових протестів у 1867 р. проти введення польської урядової мови в Галичині та проти систематичного засилання українських урядовців далеко від рідного краю.

15 листопада 1867 р. був нарешті затверджений закон про товариства у Австрії.

17 листопада збирається вся тодішня українська студентська колонія у Відні з наміром заснувати свою студентську організацію. На студентських зборах, які відбулися в залі ресторану

«Цур гольденен Енте», виявилась непримиренність поглядів москвофільської більшості до народовецької меншості. Народовецька меншість на чолі з Наталем Вахнянином, Остапом Волощакон та Іваном Пулюєм демонстративно покинули зал засідання. Москвофіли тоді заснували своє товариство «Русская основа», яка популярністю не користувалась і швидко розпалась.

Невеличкий гурток віденських народовців заходились біля заснування свого товариства. Обрався окремий статутний комітет, до якого ввійшли Н. Вахнянин, Лев Шехович, Юліан Целевич. Вони виготовили статут проєктованої організації, який подали до затвердженню властям.

9 січня 1868 р. відбулися перші установчі збори товариства, яке було назване іменем «Січ», маючи на думці колишню Січ за Дніпровими порогами як символ і гасло боротьби за права українського народу. Товариство українських богословів з Іваном Пулюєм приєдналось до «Січі».

«Січ» стала аполітичною організацією українських студентів у Відні, виконуючи культурно-пропагандистську місію за кордоном. Головною метою на перших початках було відверто протидіяти акціям російських та польських товариств, які поширювали непристойності проти українців серед чужинців.

У часі свого заснування «Січ» нараховувала 27 членів (Д. Гладилевич, Є. Ціпановський, М. Подлуський, Ю. Целевич, Н. Вахнянин, І. Вахнянин, М. Подолинський, І. Вітошинський, В. Лопачинський, Л. Шехович, В. Лукашевич, К. Менцінський, Ю. Гапонович, О. Волощак, Л. Алексеєвич, О. Ганінич, В. Бачинський, Ю. Пелеш, В. Раставецький та інші).

Першим головою товариства установчі збори бажали обрати Льва Шеховича, студента права, але він відмовився і вибір упав на Наталю Вахнянина, студента філології, який як організатор українського хору у Відні здобув велику популярність. Але ані з ним товариству не пощастило. Через два місяці Вахнянин несподівано виїхав до Львова, його посаду зайняв Юліан Целевич, студент філології Віденського університету.

На перших початках товариство організовувало спільні прогулянки, екскурсії до музеїв, на театральні вистави, сходились вечорами й вели дискусії, допомагали один одному в навчанні. Пізніше почали влаштовувати вечорниці з участю запрошених гостей; були гідями земляків-галичан, які вперше завітали до Відня; щотижневі сходи були зі співами, танцями, декламаціями. Між членами товариства витворились щирі та дружні стосунки, які стали гарною січовою традицією.

13 березня 1868 р. товариство влаштувало перший прилюдний виступ: святкові вечорниці в честь Маркіяна Шашкевича. Січовий хор відспівав нові композиції М. Лисенка, складені й прислані ним з цієї нагоди.

Поряд із культурною діяльністю йде широка пропаганда української справи серед чужинців, зокрема між слов'янами. Слов'янофільські симпатії січовиків знаходять свій найяскравіший вияв у маніфестаціях «Січі» з приводу закладів національного чеського театру в Празі та з нагоди похоронів Я. Коллара.

У другому році свого існування молода «Січ» нарешті наймає свою першу власну домівку. Збільшуються прилюдні виступи товариства (щорічні Шевченківські свята, десяти роковини скасування панщини в Росії тощо).

У 1870 році головою «Січі» стає Мелітон Бучинський. У товаристві засновують гурток «Товаришів просвіти», завданням якого було видавництво популярних книжок для народу. Так побачила світ перша книжечка – «Співаник для господарських діточок» (1870 р.) Ю. Федьковича.

До оживлення товариства «Січ» прийшло під впливом знайомства січовиків із двома політичними емігрантами зі Правобережної України – М. Драгомановим та С. Подолинським. Із М. Драгомановим січовики познайомились влітку 1871 р., коли він проїжджав через Відень. Він зацікавився січовою громадою і цей зв'язок підтримував аж до своєї смерті (1895). Із С. Подолинським знайомляться у січні 1872 р., який теж коротко зупинився у Відні.

Своїми листами й порадами Драгоманів зумів розбудити серед січовиків зацікавлення до нових суспільних і літературних сфер, а Подолинський – до політико-революційної діяльності.

У товаристві почались оживлені розмови й дискусії, з яких особливо виступи Остапа Терлецького запалюють молоді розуми, витворюють

батьорі, бойові настрої. О. Терлецький вчився у Львівському університеті, а в 70-х роках при Віденському університеті влаштував бібліотеку. На запрошення М. Драгоманова О. Терлецький брав участь у археологічному з'їзді у Києві, де він нав'язав тісні стосунки з С. Подолинським. Саме завдяки О. Терлецькому активізувалася громадська діяльність «Січі». У Відні заснували видавництво, яке видавало брошури О. Подолинського («Парова машина», «Про бідність», «Правда»).

3 травня 1873 р. загальні збори «Січі» вирішують змінити статут товариства на літературно-наукове товариство. Цю зміну було ухвалено на пропозицію тодішнього голови І. Пулюя. Однак австрійські власті затверджують зміну статуту аж через два роки (жовтень 1875).

Вимогам оживленої діяльності не відповідає і дотеперішня домівка товариства. «Січ» переноситься до двокімнатного будинку, де відкривають також читальню. Завдяки М. Драгоманову, О. Терлецькому, Київської громади збільшується січова бібліотека (в 1874 р. – 924 книг, 1876 р. – 1307). Січова бібліотека була тоді найбагатшою на українські книжки в усій Австрії.

Після затвердження нового статуту, який надав товариству право вести видавничу діяльність, з'являється перший том історії І. Маркевича в накладі 1000 примірників. «Січ» своїм коштом друкує 4 книжечки поезій Т. Шевченка (18 000 примірників) – перше масове видання поезій Т. Шевченка для Галичини. Готувався другий том історії І. Маркевича.

Не забуває «Січ» і про товариське життя, відгукується на всі актуальні події. Коли в березні 1874 р. у Львові заснували Наукове товариство ім. Шевченка, «Січ» висилає привітальну телеграму й приступає до товариства як член-засновник, виплачуючи грошовий внесок. Вітальна телеграма прямує також з приводу відкриття хорватського університету в Загребі.

Серед галицької молоді «Січ» мала славу поступового товариства і здобуло загальну симпатію. У 1876-1877 рр. число членів віденської «Січі» зростає на 48 членів.

Відоме переслідування соціалістів (О. Терлецький, Щ. Сельський, М. Павлик, І. Франко, Г. Павлик, Мандичевський) припинило на деякий час діяльність «Січі». Літом 1877 р. почались арешти серед січовиків у Відні. На протязі май-

же двох років життя в «Січі» цілком завмерло. Від літа 1877 до кінця 1878 р. товариство існувало лише на папері. Так сумно закінчила «Січ» своє перше десятиліття.

З початком 1879 р. «Січ» підводиться з петард і готується влаштувати в березні Шевченківське свято, щоб своїм виступом продемонструвати свою життєздатність. Та поліція не спала. Перед самим відкриттям свята присутній комісар поліції свято заборонив. Іван Дольницький, голова «Січі», тоді запросив присутніх гостей до сусіднього ресторану на приватну зустріч, де без ніяких перешкод було здійснено всю програму наміченого свята.

Лише за головуванням енергійного й винахідливого Ярослава Окунєвського (1880) товариство стало незвичайно активним. «Січ» перетворилася з розважального товариства в науково-літературне. При товаристві заснували літературний гурток, який проводить збір грошових внесків на окремий видавничий фонд «Січі», допомагає львівському видавництву «Дрібна бібліотека», влаштовує літературні дискусії тощо.

Віденська «Січ» починає грати визначну роль у житті українського студентства на Галичині. Вона спонукала галицьку й буковинську студентську молодь до І з'їзду, що відбувся 17 вересня 1880 р. у Коломиї з участю представників усіх існуючих тоді українських студентських організацій: львівського «Академического кружка» та «Дружнього лихваря», чернівецького «Союзу» та віденської «Січі».

На II з'їзді у Коломиї (1884) віденська «Січ» теж була заступлена кількома делегатами.

Окрім того, січовики беруть участь у відомих студентських мандрівках для пізнання свого народу, його побуту, народних пісень. Організатором такої першої мандрівки (1883) був Остап Терлецький. Під час цієї мандрівки відбулася таємна нарада в справі заснування центральної української студентської організації. Однак з цього плану нічого не вийшло.

За головування Івана Курівця (1883-1885) та Євгена Кобринського (1886-1887) віденська «Січ» нараховувала вже 52 членів. Слід пригадати Шевченківське свято (1884), на якому було понад 300 гостей і надійшло 40 вітальних телеграм. Через рік влаштовували вечорницю в честь М. Костомарова, що також пройшла з великим успіхом.

Душею товариства був О. Терлецький, який за свої політичні погляди втратив місце бібліотекаря при Віденському університеті. Йому вдалося влаштуватися приватним секретарем князя Ліхтенштейна. Весь свій вільний час Терлецький віддавав студентам з «Січі». Піклувався січовою бібліотекою, яка постійно зростала, давав студентам поради в студіюванні, заводив розмови на культурну й суспільну теми. Та неочікувано знову прийшло лихо. Австрійська поліція запідозрила товариство в участі у відомій демонстрації проти митрополита Сембратовича, який відвідав Відень. Поліція в червні 1893 р. заборонила товариство «Січ». Але цим разом січовики не далися. За допомогою депутатів Віденського парламенту (Ю. Романчука та Т. Окунєвського) відновили в грудні товариство «Січ».

Ім'я товариства «Січ» було добре відоме в найширших колах як галицького, так і придніпровського громадянства. Дружні взаємини січовиків були з родиною Озаркевичів, зокрема з Наталею Кобринською, яка кілька своїх творів прочитала перед січовиками. Щирі стосунки були також з сестрою М. Драгоманова, письменницею Оленою Пчілкою та її донькою, Лесею Українкою, що лікувалась на початку 1891 р. у Відні і була щоденним гостем «Січі». Протягом 80-90-х років І. Франко листувався із січовиками, а 27 листопада 1889 р. товариство «Січ» обрало І. Франка своїм почесним членом «за знамениті заслуги, які Ви поклали для нашого товариства і для русько-українського письменства». У вересні 1891 р. І. Франко перебував у Відні, а з 10 жовтня 1892 р. став слухачем Віденського університету.

Українське товариство «Січ» було наче острівець у чужому морі, до якого радо причалували українці як із Західної, так і з Східної України.

У 90-х роках товариству довелося знову пережити важку кризу, оскільки кількість членів «Січі» досягла 11. Які причини такого стану? По-перше, заснування при Львівському університеті медичного факультету. Українські студенти уже не змушені були їхати до Відня. По-друге, у 1893 р. у Відні було скасовано Барбареум, до якого вступали студенти з Галичини, Закарпаття та Пряшівщини. Отже, кількість українських студентів зменшилась.

До підйому духу й оживлення товариства причинився Іван Бережницький, голова «Січі» (1894-1895). Знову почали сходитись студенти, влаш-

товувати вечорниці, свята, читати реферати. До тогочасних студентів належали: В. Шурат, М. Кордуба, Р. Сембратович, Б. Левицький та інші. Серед січовиків зростає інтерес до літератури і науки.

У 1896 році при «Січі» студенти заснували два гуртки: літературний під керівництвом С. Яричевського та правничий під керівництвом Є. Левицького. Кількість членів «Січі» збільшується на 30 чоловік.

«Січ» жваво відгукувалась на всі важливі події дня.

Товариство бере участь у спільному слов'янському концерті на користь жертв землетрусу в Люблян (травень 1895 р.), робить грошовий збір; довідавшись про смерть М. Драгоманова, січовики виголошують чотирьохтижневу жалобу і влаштовують святкову академію пам'яті свого незабутнього опікуна. Разом із тим «Січ» готується до гідного відсвяткування 30-х роковин заснування товариства. Утворено редакційну раду (М. Кордуба, С. Яричевський, Р. Сембратович), що зайнялася збиранням матеріалів до ювілейного видання альманаху.²

І знову на протязі кількох років сили студентського товариства «Січ» значно слабнуть, бо воно перестає бути єдиним українським товариством у Відні.

У 1896 р. засновані у Відні: робітниче товариство «Родина», «Кружок земляків» (перейменоване пізніше на «Українську бесіду»), соціалістичне робітниче товариство «Поступ» (пізніше «Єдність»), читальні «Просвіти» та «Кружок техніків».

Кількість членів «Січі» зменшується в 1900-1901 на 14 чоловік. У 1901 році доходить до небувалого напруження. Галицькі українці домагалися українського університету на рівні з польським. Відбувається бойкот Львівського університету. Осінню до Відня приїхала велика група українських студентів, серед яких були: Т. Меленя, М. Лозинський, Р. Перфецький та інші. Січовики бурхливо привітали сецесіоністів, що мало характер прилюдної маніфестації.

У «Січі» настає нове пожвавлення. На перший план поставлено університетську справу. Товариство влаштовує цілий ряд нарад, прилюдних зборів, читаються лекції не лише для членів «Січі», але й для товариств «Поступ», «Родина». За півроку прочитано 20 лекцій. Налагоджується внутрішнє діловодство, впорядковується бібліо-

тека, зокрема під час головування Р. Перфецького (1902). З кінця літнього семестру сецесіоністи вертаються до Львова. Та діяльність «Січі» не припиняється. Діяв науковий гурток, був заснований січовий хор, який дав кілька успішних концертів. Багато сил вимагала січова бібліотека, яку реорганізували Індишевський та М. Січинський. Деякі книги вимінюються з НТШ. «Січ» передала НТШ свій взірцево впорядкований архів.

До значнішого оживлення доходить у товаристві під час головування О. Бачинського (1906). Частіше відбуваються збори членів «Січі», а науково-літературний гурток на чолі з О. Грицаєм влаштовує цілий ряд цікавих рефератів.

«Січ» відгукується на всі актуальні події. У 1907 р. відбулося велике віче (збори) в справі відомої голодівки українських студентів у львівській в'язниці; січовики протестують проти режиму в Угорщині.

У зв'язку з оживленням діяльності збільшується й кількість членів товариства (у 1908 р. було 83 чоловік).

Знову виникає думка перетворити товариство на виключно академічну організацію, але австрійські власті дозволі не дають. Скромно, але щиро зустріли січовики своє 40-ліття. Під редакцією З. Кузеля та М. Чайківського світ побачив другий альманах «Січі»³.

Тим часом «Січ» зростає з року в рік. До товариства приходять перші студентки. Слід згадати студентку Іванну Фільц – першу жінку, що ввійшла до управи товариства (1909 р.).

З політичних акцій «Січі» треба згадати загальностудентські збори у справі італійського університету в Трієсті.

У 1910 р. товариство поновлює свій статут і австрійська влада затверджує його у квітні 1911 р. Від цього часу «Січ» формально вважається також студентською організацією. Офіційна назва була **«Товариство українських студентів «Січ»**, хоч більш популярна була неофіційна назва **«Українське академічне товариство «Січ»**. У новому статуті був внесений параграф про приймання членів незалежно від австрійського громадянства.

З прийняттям нового статуту у товаристві почали засновуватись фахові гуртки: «Земля» – гурток студентів сільськогосподарської школи; гурток медиків; гурток студентів Вищої торговель-

ної школи тощо. Завдання гуртків – дбати про фахову підготовку своїх членів, давати допомогу підручниками, посібниками.

У 1911 році знову заснували науковий гурток, в якому значну роль відіграли Кость Кисілевський, Остап Гамерський, Нестор Гаморак та інші.

Всебічну діяльність розгорнуло товариство в двох останніх передвоєнних роках (1912-1914 рр.). Успішно працювали новозасновані гуртки: просвітно-організаційний, драматичний, січовий хор «Бандурист», гурток ім. М. Драгоманова, в якому гуртувалися січовики соціалістичних та радикальних переконань тощо.

У 1912 р. «Січ» вступила до **Комітету слов'янських академічних товариств** у Відні. Після Першої світової війни «Січ» відновила своє членство в КСАТ.

Відгукується «Січ» на всі важливі події загальностудентського чи громадського характеру. Делегати «Січі» беруть участь у Всеукраїнському студентському з'їзді у Львові (1913), у відкритті львівського Національного музею, у ювілейному святі в честь Івана Франка, надсилає «Січ» резолюцію за заснування чеського університету в Брно. Осінню 1913 року січовики у Відні засновують Стрілецьку дружину, яка стала основою легіону **Українських Січових Стрільців**.

Бурхливі воєнні події Першої світової війни припиняють діяльність товариства «Січ». Студентська молодь змушена була залишити аудиторії і, замість книжок, до рук взяти смертоносну зброю. Жертвою воєнних подій стала і віденська «Січ». У липні 1914 р. було оголошено мобілізацію, й переважна більшість української молоді опинилась в австрійській армії, деякі добровільно йшли до Українських Січових Стрільців.

Незабаром Галичина й Буковина стали театром завзятих боїв. Цісарські війська з Галичини й Буковини евакуювали цивільне населення на захід. Табори біженців були у Г'мнді (Верхня Австрія), на території Морави і Чехії, в долині смерті Талергоф, біля Грацу.

Січовики Нестор Гаморак і Василь Кошубинський заснували **Комітет допомоги студентам**, який одержував грошову допомогу від Галицько-Буковинського комітету допомоги для військових біженців. Пізніше депутатами Віденського парламенту Л. Левицьким та проф. О. Колесою був заснований **Український комітет допомоги**.

Серед біженців було багато таких українських студентів, вік яких ще не підлягав мобілізації. У Відні вони ввійшли до «Січі». З передвоєнних 126 членів нараховувалось понад одного десятка. Перші «воєнні» збори товариства відбулися 15 грудня 1914 року. Всі присутні вшанували пам'ять Іларіона Бровка – першого віденського січовика, який загинув на полі бою. Новообрана управа «Січі» взялась до праці. Відновлюється діяльність гуртків, засновуються нові (правничий, філософський). Та найкраще розгорнулася акція відвідин хворих і поранених українських вояків по віденських госпіталах. Однак оживити діяльність товариства не вдавалось, бо йшла безперервна мобілізація студентів, внаслідок чого за два роки управа «Січі» шість разів мінялася.

Лише під кінець 1915 року поволи оновлюється діяльність товариства «Січ». Січовий хор під керівництвом О. Кліша і драматичний гурток влаштовують численні концерти і театральні вистави для українських вояків по віденських госпіталах. Товариство 2 червня 1916 року влаштувало академію з приводу смерті Івана Франка тощо.

Особливо жвавий відгомін знаходять у «Січі» актуальні політичні події. 12 квітня 1915 року відбуваються збори, на яких ухвалено резолюцію про необхідність заснування загальної політичної установи, яка б стояла на сторожі прав усього українського народу. Резолюцію було надіслано всім існуючим політичним партіям.

У травні 1916 р. відбувається студентське віче в справі заснування українського університету у Львові, обмірковується порозуміння між львівською Академічною громадою і Українськими Січовими Стрільцями про утворення таємного ексекутивного комітету молоді, який би порушував справу відбудови українських сіл, знищених війною, запровадження українського шкільництва на Волині, проведення санітарних реформ у таборах біженців. Однак такий комітет не був створений.

Маніфест австрійського цісаря з 4 листопада 1916 року про відокремлення Галичини і утворення Польщі як незалежної держави вплинув на зміну настроїв австрійських українців і викликав відповідну реакцію.

З вибухом революції в Росії зневірене товариство оживає новими надіями. Особливо рево-

люційні події на Великій Україні викликають незвичайний підйом духу. З великим натхненням приймають січовики вістку про заснування в Києві **Української студентської ради**. 25 квітня 1917 року на студентських зборах обговорюють текст вітальної телеграми. Члени товариства агітують розпустити легіон Українських Січових Стрільців та перейти разом із вояками-українцями австрійських частин на Україну. Виявом нових настроїв були також резолюції студентських зборів з 3 та 19 червня 1917 року, в яких українська студентська молодь вимагала об'єднання всіх українських земель в одну державу. Найбільш яскравим та явним проявом січової ідеї були збори 3 грудня 1917 року. Обширну резолюцію зборів підписали: голова «Січі» – Зенон Пеленський, головуючий зборів – Атанас Мидляк та Іван Снітинський. У резолюції писалось: «1. Українська академічна молодь у Відні заявляє в імені своїм і в імені всіх тих товаришів, що, леліючи думку про вільну Україну, зложили свої молоді голови на різних побосвищах, як також в імені тих, що ще й нині держить їх доля в стрілецьких окопах, що вона стоїть непохитно й невідкично під прапором з'єднаної вільної України. 2. ... українська академічна молодь домагається прилучення всіх українських територій Австро-Угорщини до Української Республіки. 3. ... українська академічна молодь кличе весь український загаль, щоб він став разом з молоддю до боротьби за повне з'єднання і за державну самостійність цілого українського народу. 4. Українська академічна молодь, вітаючи гарячо близький кінець світової різни, а разом з тим і братовбивчої війни, є певна, що представники Української Республіки на мирних переговорах будуть заступати інтереси українського народу як цілості, в ім'я його самоозначення і не дозволить лишитись найменшій його частині під чужим ярмом... 5. Українська академічна молодь взиває Українську парламентську репрезентацію, щоб ввійшла в безпосередній контакт з київською українською Центральною Радою».⁴

Був це акт незвичайної революційної відваги. Резолюцію було надіслано деяким політичним установам, до кількох редакцій, львівських щодеників. Однак львівська цензура конфіскувала текст резолюції, а віденська поліція зробила обшук у кількох учасників зборів та в приміщенні товариства «Січ». Діяльність «Січі» була припи-

нена. Та на втручання українських депутатів парламенту та, зокрема, завдяки Берестейському мирові «Січ» відновлює свою діяльність після двомісячної примусової перерви. На цей час припав 50-річний ювілей товариства, але про святкування не могло бути й мови. На загальних зборах було згадано ювілей, але більше уваги було надано вшануванню пам'яті полеглих у війні (І. Бровко, С. Глібовицький, Д. Колісник, П. Куровець, В. Лукач, Т. Мелень, Є. Сасвич, Є. Сандул, М. Густанович, М. Федюшка (Євшан), І. Бойко, М. Зацерковний, І. Заставний, О. Гоцький та інші).

На кінець світової війни в товаристві «Січ» було 18 членів.

У половині жовтня 1913 року відбуваються наради студентів та українських військових, на яких обговорювались завдання молоді у зв'язку з наріваючими подіями.

Австро-Угорська монархія розпалась і творяться нові національні держави (ЗУНР, ЧСР, Королівство сербів, хорватів і словінців, Польща, Австрія, Угорщина). Але в 1919 році Галичину окупувала Польща, Буковину – Румунія, а Закарпатську Україну приєднала до себе ЧСР.

Нарешті 1 листопада січовики одержують першу звістку про відновлення української державності на Західній Україні. 18 жовтня 1918 р. була проголошена **Західно-Українська Народна Республіка** (ЗУНР).

«Січ» бере на себе завдання: опіку над українськими демобілізованими вояками; надання негайної збройної допомоги ЗУНР.

У Відні десятки тисяч військових чекають днями й ночами, в голоді й холоді утворюються черги на залізничний транспорт, аби добратися до рідного краю. Саме цими українцями турбуються січовики. Вони допомагають організувати транспорт до краю, а з добровольців формують нові військові частини **Української Галицької Армії** (УГА). Весь свій час студенти віддавали цій справі, бо всі вищі школи у Відні були закриті із-за нестачі палива і світла. Січовики мріють виїхати в Галичину й докласти свої руки до будівлі оновленої держави. Але воснні події на західно-українських землях, відступ УГА за Збруч, ворожа окупація перекреслили всі сподівання січовиків.

Починаючи з середини 1919 року, Відень стає осередком української політичної еміграції, дія-

чів науки й культури. Сюди були перенесені різні українські видавництва («Дзвін», «Вернигора», «Чайка», «Чорногора»), творилися нові. У Відні množилися різні організації загального, гуманітарного чи політичного характеру. Починають виходити українські газети, часописи, альманахи.

Кількісний стан товариства «Січ» поволи збільшувався, хоч більша частина молоді ще була при зброї або в таборах полонених. Після довгої перерви січовики починають регулярно збиратися, відновлюють свою читальню, бібліотеку. Молодь ділиться враженнями від бурхливих подій на українських землях.

2 листопада 1919 р. відбувається віче українського студентства з протестом проти нової влади в Галичині – «проти польської влади, яка опирається на багнети і тому ніколи не буде нами признана». Віче відбувається під головуванням проф. Івана Горбачевського.

У той же час в тісному гурті студентів і старших громадян обговорюється справа заснування у Відні українських університетських курсів і стипендійного фонду.

Зимом 1919-1920 рр. кількість січовиків досягла 51 члена. Головою «Січі» обрано Володимира Ломінського.

У квітні 1920 р. українська громадськість у Відні заснувала допомогову інституцію: **Товариство прихильників освіти**. Це товариство допомогло сотням українських студентів успішно закінчити свої студії. Головою ТПО було обрано проф. С. Дністрянського, а працювали в ньому: д-р А. Бурачинський, д-р Я. Окунєвський, О. Сероїчковський, А. Вітошинський, Ю. Романчук, Я. Литвинівич, д-р Д. Коропатницький, д-р Н. Бігарі, д-р І. Турин та інші.

Віденська «Січ» задумується над заснуванням центральної студентської організації і навіязує контакти з студентами в інших еміграційних осередках.

У вересні 1920 р. делегати товариства «Січ» взяли участь у XVIII конгресі «Вільної Думки», що відбувався у Празі.

До незвичайного оживлення віденської «Січі» доходить у 1920-1925 роках під впливом тогочасної військової та студентської еміграції. Трагічний кінець української збройної боротьби, нечувані репресії на західноукраїнських землях проти української молоді примушували сотні українських студентів шукати захисту й освіти на чужині.

Вже в перших місяцях 1920 р. приходять до Відня нові студенти, здебільшого колишні військові, яким війна не дозволила закінчити своє навчання. Кількість членів «Січі» від 1920 до 1921 р. становила 305, а в 1922 їх було вже 378 членів. Були це студенти з розгромленого українського фронту, з польського полону, з австрійського полону, з Італії тощо. Матеріальне становище цих студентів було занадто жалюгідне. Товариство прихильників освіти частково допомагало їм, а в 1922 році заснували економічну комісію – **Гурток взаємної допомоги**, який незабаром перейменували на **Українську студентську самопоміч**, завданням якої було давати охочим до ремесла студентам заробіток і дешеву працю. Самопоміч заснувала шевську, кравецьку і малярську майстерні та інші. Це допомагає студентам закінчити свої університетські студії.

Між тим «Січ» розгорнула свою активну діяльність і в інших напрямках. Відновлені фахові гуртки, студенти гуртуються за факультетами (агрономи, медики, філософи, правники, техніки, ветеринари тощо). Крім фахових гуртків, діяли: стенографічний, есперанто, гуртки іноземних мов.

Діяльність цих гуртків скріплювала січове життя, частіше відбувалися лекції на різноманітні теми, дискусії вчери. На політичні теми лекції читали: проф. М. Грушевський, проф. Ст. Дністрянський, проф. С. Рудницький, д-р К. Левицький, П. Карманський, С. Шелюхін та інші.

Серед січовиків розбудилась зацікавленість до літературних і видавничих справ. З лютого 1921 р. починає виходити студентський місячник **«Молоде життя»** під редакцією І. Федєва (вийшло 5 номерів). У січні 1922 р. виходить журнал **«Наш стяг»** – орган галицької комуністичної молоді за кордоном (вийшли 3 номери). З 1924 року січовики починають видавати сатиричний ілюстрований журнал **«Єретик»** (вийшло 6 номерів).

Товариство «Січ» намагається дотримуватись лінії станової студентської організації. Починаючи з 1920 р. у віденській «Січі» ведуться підготовчі праці у зв'язку зі заснуванням центральної організації для всього українського студентства. Такою центральною організацією став ЦЕСУС – **Центральний союз українського студентства**, який об'єднував всі українські студентські організації за межами України.

Ще до заснування товариства «Січ» українські студенти та громадяни, що жили у Відні, завоювали щирі симпатії місцевого населення та слов'янських кіл. Доказом того було прихильне ставлення, наприклад, чеського товариства Slovanský Spěvácký Spolek, диригентом якого був композитор Ферхгот-Товачовський, який, перебуваючи довший час на Галичині, зацікавився українським рухом та щиро полюбив наші народні пісні. Це чеське товариство на протязі багатьох років активно брало участь у Шевченківських святах (перше відбулося у 1866 р. і влаштували його галицькі студенти-народовці).

У Відні чехи мали ще Slovanskú Besedu, до якої навідувались й інші слов'яни. Чималий вплив здобули там галицькі поляки та москвофіли. Однак січовикам вдалось познайомити чехів з українським рухом і пояснити різницю між українцями і галицькими псевдоросіянами. Не дивлячись на постійні перешкоди з боку москвофілів, дружні стосунки між січовиками та чеськими товариствами вдалось утримати.

У 1883 р. «Січ» дає притулок у своєму приміщенні сербському товариству «Зора», а в наступний рік і російським студентам-емігрантам, які заснували свій **Кружок студентов из России**. «Січ» бере активну участь у святі в честь проф. Ф. Міклошича – словінського філолога, влаштованому всіма слов'янськими організаціями у Відні під керівництвом товариства Slovenija. Дружба січовиків зі слов'янами мала реальні наслідки, оскільки в політичних справах слов'янська колонія у Відні обороняла січовиків від різних противників.

Але згодом ця дружба остигає, хоч січовики відсвяткувати достойно соту річницю народження словацького і чеського поета, автора «Дочки Слави» Яна Коллара.

У 1898 р. «Січ» виступила з Слов'янського комітету, який готував святкову академію на честь О. Пушкіна (1899). У резолюції товариства «Січ» зазначалось принципове ставлення до тих, які не визнають рівноправність народів і проголошують загибель слабших на користь великих народів. Січовики мали на увазі росіян і поляків. Негативну політику супроти слов'ян вели аж до студентської сецесії. Тоді настало деяке зближення, бо йшлося про студентів Львівського університету, які масово залишали університет і зупи-

нялись у Відні, Празі, Кракові та інших містах. Їх підтримали Slovenija, Akademický Spolek, Zvonimír, Danica, Зора – слов'янські студентські товариства.

Про взаємини з іншими народами (англійцями, скандинавцями, французами) тоді ніхто й не думав. Таким чином віденська «Січ» протягом майже 30 років вела слов'янофільську політику.

Однак в кінці XIX ст. січовики починають шукати собі нових союзників. Речником зв'язків січовиків із німцями став Роман Сембратович (голова в 1899 р.). Він бере на себе розпочату М. Драгомановим працю – знайомлення Європи з українським питанням. З своїм німецьким приятелем Антоном Скартом почав видавати політичний часопис «X-Strahlen», потім з 1903 р. – місячник «Ruthenische Revue» (за допомогою В. Яворського та А. Коса). Це був перший журнал української пропаганди на чужій мові. (Після смерті Р. Сембратовича журнал перейменовано на «Ukrainische Rundschau», редагував В. Кушнір).

10 лютого 1907 р. січовики разом із слов'янськими та німецькими студентами влаштували віче в справі протесту проти арешту львівських студентів з приводу кривавих подій у Львівському університеті 23 січня 1907 року.

З ініціативи товариства Akademický Spolek у Відні було засновано **Загальнослов'янський комітет** для спільної акції в справі слов'янських університетів (чеського у Брно; словінського в Любляні; українського у Львові). Але із-за негативного ставлення поляків та росіян до українців вони виступили з комітету, внаслідок чого комітет розпався.

У 1912 р. «Січ» вступає до **Комітету слов'янських академічних товариств** у Відні. Стосунки січовиків із чехами перед Першого світовою війною налагодились, взаємно відвідувались, проводились спільні загальностудентські збори, січові вечірки тощо.

Після поразки визвольної боротьби українського народу, після чотирикутника смерті, інтернаційних таборів, в'язниць січовики не зневірилися, вони продовжують розпочату боротьбу за українську державність іншою зброєю – пропагандою українського питання серед європейського студентства і громадськості.

Як було зазначено, світова війна принесла зас-
тій у взаєминах січовиків з чужинцями, який три-

вав до 1921 року, тобто до часу, коли до «Січі» почали прибувати т. зв. воєнні студенти, ті, навчання яких перервала війна.

З 20-х років товариство «Січ» починає виступати й на міжнародній студентській арені.

На I Міжнародний студентський з'їзд CIE (Confédération Internationale des Etudiants, який відбувався у Празі від 23 березня до 6 квітня 1921 р., віденська «Січ» надіслала двох делегатів (Ігор Федів, Володимир Ганківський). Цей I з'їзд був гідний уваги тим, що на ньому вирішувалась справа прийняття студентських організацій до CIE. Однак комісія, під головуванням поляка Балінського, відкинула прохання української делегації. Саме в той час настали зміни в статуті CIE й українська делегація (до неї входили Кость Панківський з львівського **Студентського союзу**; Юрко Рубіс з берлінської **Спілки студентів-українців**; Євген Віханський з празької **Української академічної громади**; Святослав Лопатинський з чернівецьких **«Союзу», «Запоріжжя»** й Православної академії; Євген Слабченко з Великої України від студентів-емігрантів). Делегація повторно подає нове прохання на прийняття до CIE. Але й на цей раз проти виступили поляки й югославці. Українська делегація висловила рішучий протест і демонстративно залишила зал з'їзду. Цей енергійний виступ українців учасники з'їзду зустріли голосними окликами «Хай живе Україна!».

З ініціативи чеського представника Бофорта відбулося ще одне голосування, за яким українців остаточно було прийнято до CIE. Боротьба українців за свої права була довготривалою і скрізь находила перешкоди, які їй робили росіяни та поляки.

Відгукувались січовики також на політичні події. 25 квітня 1922 р. віденське товариство вислало телеграфічний протест до Союзу Народів у справі голодівки 12-ти українських студентів у львівській в'язниці. На цей протест прийшла відповідь Брантінга, данського міністра, голови Союзу Народів, про інтервенування у цій справі.

Після заснування Центрального союзу українських студентів (ЦЕСУС) у Празі 1922 р., ініціатором якого була віденська «Січ», віденське студентське товариство втрачає своє домінуюче становище. Кількість членів значно зменшилась.

У липні 1923 р. віденське товариство висилає свого делегата на II з'їзд European Student Relief

у Параді (Угорщина), на якому було 150 делегатів із 32-х країн. Склад української делегації: М. Тютюнник (ЦЕСУС), д-р М. Мельник (Прага), П. Кожевників (Німеччина), О. Лупашко (Варшава), М. Бачинський («Січ», Відень).

European Student Relief пізніше змінив свою назву на International Student Service. Організація ISS повстала для допомоги т. зв. воєнним студентам.

У серпні 1925 р. вислала «Січ» на пропозицію ЦЕСУСу трьох делегатів (Д. Вітошинську, Ю. Вітошинського, О. Рудого) на IV з'їзд ISS в Женеві та Жексі (Франція). До української делегації входили ще М. Масюкевич і В. Орелецький – обидва з управи ЦЕСУСу. Українська делегація висунула на з'їзді справу українського тайного університету у Львові, питання українського вищого шкільництва в Польщі та Румунії, нансенівських паспортів тощо. На обидвох з'їздах ISS були організовані гарні українські виставки вишивок, гуцульських дерев'яних виробів, які привернули увагу делегатів з'їзду.

Щирі стосунки були між січовиками і литовськими студентами з товариства Lietuvių Studentu Draugija. Вони влаштовували спільні вечорниці, прогульки до природи, реферати. У 1929 р. заснували **Українсько-литовський комітет** з метою тіснішого зв'язку.

Стосунки з німецькими студентами можна поділити на культурні та економічні. Економічні взаємини датуються від того часу, коли **Європейський студентський фонд** (ESR) допомагав українцям і німцям. Культурні стосунки торкались німецького студентського товариства «Deutsche Hochchulkammer». Січовий хор влаштовував концерти, на які з вдячністю ходили й німецькі студенти та громадяни міста.

У 30-х роках нав'язались контакти з англійськими студентськими організаціями «Forum» і «Friday Club» та з італійськими студентами.

Як бачимо з короткого огляду, діяльність віденської «Січі» на полі взаємин із чужинцями була доволі всебічна.

Віденське студентське товариство «Січ» займало важливе місце в українському національному житті. І хоч воно ніколи не було політичною організацією, торкалось як політичного, так культурного життя українського народу.

Товариство «Січ» за час свого існування пройшло трьома етапами розвитку: із розважаль-

ного товариства перетворилось на літературно-наукове, а з 1911 року – на чисто академічне товариство.

Це була перша українська студентська організація, яка оживила думку про національну самобутність українців, висунула на порядок денний ще в 1848 р. львівською Головною руською радою. Недарма перший голова «Січі» – Н. Вахнянин – став ініціатором і першим головою львівської «Просвіти» (1868).

Віденська «Січ» постачала українській нації кадри освіченої, національно свідомої інтелігенції.

«Січ» була голосом національної совісті, вона вказувала українському громадянству нові шляхи розвитку, а в моменти найбільшої загрози була на спалах, закликала єднатись всім українським землям, бо тільки в єдності була, є і буде сила.

Саме віденська «Січ» налагодила перші стосунки між Західною і Східною Україною.

Українське студентське товариство у Відні було одним із найважливіших осередків, яке десятиріччями в середовищі чужинців ширило добре ім'я українців, боронило його престиж від нападок недоброзичливців.

Віденське українське студентське товариство «Січ» було на високому організаційному рівні, не дивлячись на ті роки, коли змушене були стагнувати.

І, нарешті, товариство «Січ» було ініціатором створення єдиної центральної української організації (ЦЕСУС) за межами України, яка зіграла важливу роль у житті українських емігрантів.

ПОЧЕСНІ ЧЛЕНИ ТОВАРИСТВА «СІЧ»

Наталь Вахнянин
Остап Терлецький
Д-р Юліан Целевич
Д-р Володимир Кобринський
Лев Шехович
Д-р Ізидор Шухевич
Іван Комарницький
Д-р Іван Куровець
Йосиф Ганінчак
Д-р Івген Озаркевич
Михайло Драгоманів
Іван Франко
Володислав Бачинський
Д-р Євген Кобринський
Д-р Іван Пулюй
Д-р Андрій Бурачинський
Мирон Зарицький
Д-р Орест Зарицький
Д-р Франц Міклошич
Юліан Романчук
Д-р Іван Горбачевський
Михайло Грушевський
Д-р Щасний Сельський
Д-р Ст. Дністрянський
Д-р Ярослав Окуневський
Володимир Винниченко
Ольга Кобилянська
Богдан Лепкий

Примітки, використана література

¹ Іван Пулюй (1845-1918) – український вчений, якого присвоїли чехи. Він походив з Тернопільщини. Закінчив теологічний та філософський факультети, відвідував лекції з математики, фізики та астрономії Віденського університету. У Страсбурзькому університеті вивчав електротехніку. З 1884 р. став професором експериментальної та технічної фізики Німецької вищої технічної школи у Празі. З 1932 р. став першим деканом в Європі електротехнічного факультету. І. Пулюй раніше за Рентгена дослідив Х-промені і став співзасновником рентгенології. У Відні та Празі на його честь встановлено меморіальні дошки.

² «Січ» – альманах в пам'ять 30-х роковин заснування товариства «Січ» у Відні. Львів, 1898, 244 стор.

³ «Січ» – альманах в пам'ять 40-х роковин заснування товариства «Січ» у Відні, зібрали й видали д-р. Зенон Кузеля і Микола Чайківський. Львів, 1908, 538 стор.

⁴ Німчук І., За соборну й самостійну. Один епізод з часів січової іреденти. Із зб. «Над синім Дунаєм», ювілейний збірник українського академічного товариства «Січ» у Відні, зредагував д-р О. Грицай, Т. Марітчак. Відень, 1932, стор. 80-81.

Українці у Мартина Гаттала

Словацький мовознавець Мартин Гаттала, викладаючи у Празькому університеті, став відомим у всьому слов'янському світі. Широко відомим він був у колах учених України та Росії, які обрали його членом-кореспондентом Російської імператорської Академії наук у Петрограді. Українські вчені, які їздили за кордон, вважали необхідним зустрітися з ним і розмовляти з ним на теми обопільних наукових зацікавлень. За матеріалами, які в різний час друкувалися в журналах та наукових збірниках, його відвідали двоє визначних українських вчених – мовознавець та фольклорист Олександр Опанасович Потебня та історик, літературознавець-компаративіст і суспільний діяч Михайло Петрович Драгоманов. Українців, які зустрілися з Мартином Гатталою і слухали його лекції, могло бути й більше, але наявні документи говорять лише про цих двох представників українського наукового та суспільного мислення.

Олександр Опанасович Потебня зустрівся з Мартином Гатталою у 1863 році. (1) У 1862 році вийшла його монографія *Мысли о языке*, і після її видрукування її автора було відраджено за кордон на два роки для поглиблення і поширення своїх знань та для ознайомлення з західноєвропейською наукою. Подорожуючи із Берліна до південнослов'янських земель, Гаттала зупинився у Празі. Там

він зустрівся і познайомився з кількома тодішніми визначними діячами чеської науки, культури і літератури, а саме з Адольфом Патерою, К. Й. Ербеном, Ранком та іншими людьми, які допомагали йому ознайомлюватися з чеською наукою. Важливе місце у колі його празьких знайомих зайняв словак Мартин Гаттала. Про Гатталу Потебня зберігав добру згадку на протязі всього свого життя. Доказом цього та свідченням його пошани до словацького мовознавця є листи, які він писав до Адольфа Патери у Прагу впродовж майже двадцяти років. Ці листи Олександра Потебні до Адольфа Патери опублікував у 1973 році Ольдржих Лешка в чеському славистичному журналі *Slavia*. (2) Із цих листів не можна встановити точної дати, коли Потебня приїхав у Прагу й коли зустрівся з Гатталою. З листів випливає, що його зустріч і знайомство з Гатталою відбулися раніше 19/31 травня 1863 року. Ця дата стоїть на його листі до Патери з Ріски, в яку Потебня приїхав після зупинок у Празі та у Відні. Після Праги Олександр Потебня провів чотири дні у Відні й відтам продовжував у дорозі до південних слов'ян. Найімовірніше, його зустріч із Гатталою відбулася на першому-другому тижнях травня 1863 року.

Пишучи листа Патері з Ріски 19-о травня 1863 року, Потебня просить адресата передати поклін чеським знайомим, в їх числі і Гатталі. Мартина Гатталу згадує Потебня й у наступних листах. У листі до Патери з Харкова 4 вересня 1864 року Потебня дякує Патері за надіслані йому книжки та одночасно дякує й Каролові Яромиру Ербенові та Гатталі.

Подяка Гатталі, висловлена в названому листі, наводить нас на думку, що до придбання та посилки книжок для Потебні з Праги якоюсь мірою був причетний і Гаттала.

Ім'я Мартина Гаттали зустрічається й у дальших листах Олександра Потебні до Адольфа Патери. Потебня просить Патеру передати поклін Гатталі й у листі 3-го листопада 1865 року. У листі 13-го березня 1866 року Потебня повідомляє Патеру, що надсилає йому чотири примірники книжки *О мифическом значении некоторых обрядов и поверий* та *Два исследования о звуках русского языка. I. О полногласии. II. О звуковых особенностях русских наречий* і просить передати Гатталі по одному їх примірнику. Водночас Потебня надіслав Патері один примірник роботи *О связи некоторых представлений о языке* і просить Патеру дати її прочитати Гатталі.

Олександр Опанасович Потебня передає привіт Гатталі й у листі до Патери 15-го квітня 1866 року.

Ширше і глибше розкриває відношення Олександра Потебні до Мартина Гаттали його лист до Патери, датований 11 грудня 1886 року. В цьому листі Потебня надсилає свій життєпис, знайомить свого чеського приятеля із своїм українським батьківським середовищем, навчанням у школі, роботою в університеті та своїми науковими дослідженнями. Із початкових рядків листа ми довідуємось, що до тих людей, які просили Потебню надіслати свою автобіографію у Прагу, належав і Мартин Гаттала («Согласно с лестным для меня желанием Вашим и многуважаемого проф. Гатталы сообщаю Вам следующие

сведения о своей жизни и трудах»). Надіслати свій життєпис у Прагу просили Потебню Гаттала та інші чеські вчені для того, щоб висунути його кандидатуру для обрання у члени-кореспонденти Королівського Чеського товариства наук. Ольдржих Лешка в примітках і коментаріях до листів Потебні до Адольфа Патери пише, що Мартин Гаттала та О. Людвиг свій план з обранням Потебні у члени товариства наук незабаром здійснили. В листопаді 1886 року вони окремим листом звернулися до товариства з пропозицією обрати Потебню у члени-кореспонденти Королівського Чеського товариства наук. Ольдржих Лешка одночасно публікує й листа до управління товариства.

У листі Патері, датованому 21 січня 1887 року, Олександр Потебня дякує Патері та Мартинові Гатталі за обрання його у члени-кореспонденти товариства наук. Своє обрання у члени товариства наук Потебня прийняв із пошаною та повагою до пражських друзів і, крім Гаттали та Патери, окремим листом дякував ще голові товариства.

Листування Олександра Потебні з Адольфом Патерою обривається в січні 1887 року. Цю дату містить останній лист Потебні до чеського приятеля. У листі Потебня сповіщає Патері, що надсилає йому шість своїх книжок та одну публікацію іншого автора для бібліотеки Королівського Чеського товариства наук.

Листування Олександра Потебні з Адольфом Патерою, в якому український вчений засвідчував своє шанобливе і прихильне ставлення до словацького мовознавця Мартина

Гаттали, тривало чотирнадцять років і позитивно відбилося на співробітництві слов'янських учених у галузі науки.

Другим українцем, який у Празі особисто зустрівся із словацьким мовознавцем Мартином Гатталою і залишив гарне свідоцтво про цю зустріч, був учений, літературознавець, фольклорист і громадський діяч Михайло Петрович Драгоманов. Їх зустріч відбулася за майже таких самих обставин, як у попередньому випадку. У 1870 році приват-доцента Київського університету Драгоманова було відряджено за кордон для студіювання стародавньої історії в тамтешніх університетах. До весни 1871 року Драгоманов, як пишуть його біографи, побував у Берліні, в Саксонії та в Чехії, у Празі. Про її зміст ми теж знаємо з листування українського вченого і громадського діяча, на цей раз із близькими знайомими, які залишилися в Україні. Михайло Петрович Драгоманов сповіщав про цю зустріч і відвідини в Гаттали свого друга Олександра Кістяківського, професора права у Києві у листі, надісланому із Флоренції 22-го лютого 1873 року. (3) Від його перебування у Празі вже пройшли майже два роки і його празькі враження і пізнання вже улежувалися в пам'яті. У листі він розповідав Кістяківському про те, як празькі вчені сприймали збірник Рудченка (Івана Білика) *Народные южнорусские сказки*, що вийшов у двох випусках (перший вип. у 1869 р., другий – у 1870 р.). Драгоманов інформував Кістяківського, члена київської Громади, що похвально про це видання українських казок висловлювався у Празі Мартин Гаттала, а Миклошич у Відні. Дра-

гоманов писав Кістяківському: «первый (тобто Гаттала) прошел со мною все издание и сделал множество выписок для своего синтаксиса славянского». Повідомлення Драгоманова дуже важливе. Воно розкриває методику наукової праці Гаттали, пояснює спосіб його наукового мислення, його обґрунтовування теоретичних положень багатством мовних фактів і мовних прикладів із різних слов'янських мов, у тому числі й із української мови. Михайло Драгоманов, який тоді опинився у Празі, був йому першорядним інформатором і консультантом щодо української мови. Зважаючи на характер і вдачу Драгоманова, можна припускати, що під час його зустрічі із Гатталою велася між ними розмова й про інші питання українського життя у царській Росії.

Подорож українських учених Олександра Опанасовича Потебні та Михайла Петровича Драгоманова до Праги та їх зустрічі з представниками чеської науки і культури та й із словацьким мовознавцем Мартином Гатталою становить хоч і невеличкий, проте світлий епізод у зносінах українських та словацьких учених у XIX столітті.

Література і примітки:

1) М. К. Дмитренко: Видатний дослідник і збирач фольклору (До 150-річчя з дня народження О. О. Потебні.) Народна творчість та етнографія. К., 1985, н. 5.

2) Ольдржих Лешка: Матеріали для біографії А. А. Потебні. *Slavia. Ročník XLV. Praha 1976*, s. 47-59.

3) Михайло Кістяківський: Драгоманов у Флоренції. // За сто літ. Матеріали з громадського й літературного життя України XIX і початків XX століття. Книга друга. ДВУ, 1928, с. 186.

Сто років руської літератури в Югославії

Міжнародна конференція про життя і творчість Гавриїла Костельника

Багатогранна діяльність і творчий доробок видатного українського теолога, філософа, письменника і громадського діяча першої половини ХХ століття Гавриїла Костельника (1886-1948) і в Україні, і в українській діаспорі майже невідома. Якщо час від часу і згадують його, то лише як жертву атентату, зорганізованого бандерівцями, хоч, як виявляють нововідкриті факти, замах на Г. Костельника організували не бандерівці, а радянське КГБ. Для невеличкої етнічної групи українського народу – русинів колишньої Югославії – Гавриїл Костельник є фігурою номер один. Він – автор першої книжки на бачвано-руському діалекті, кодифікатор бачвано-руської літературної мови, автор першої її граматики, співупорядник перших календарів цією мовою, співоргані-

затор перших релігійних і громадських організацій бачванських русинів тощо. В Руському Керестурі та Новому Саді появилася вже кілька книжкових видань його творів та вичерпна понад 300-сторінкова монографія академіка Юліана Тамаша про його життя і творчість – все бачвано-руською мовою. В Новому Саді від 1993 року проходить кількадекний фестиваль культури «Костельникова осінь».

Складовою частиною одинадцятої «Костельникової осені» була міжнародна наукова конференція «Життя і творчість Гавриїла Костельника», присвячена століттю від видання першої його книжки – ідилічної поеми «З мого села» (Жовква, 1904). Організатором конференції, яка проходила в Новому Саді 5-6 листопада ц. р., був філо-

Частина учасників конференції із Сербії, України, Угорщини та Словаччини.

софський факультет Новосадського університету та Войводинська академія науки і мистецтва в Новому Саді. В її роботі брали участь 23 науковці із Сербії, України, Угорщини та Словаччини.

Доповіді місцевих дослідників були спрямовані на культурологічні аспекти у творчості Г. Костельника, а саме: мову (Ю. Рамач, А. Рамач), літературу (Ю. Тамаш), історію (Я. Рамач), педагогіку (Я. Кишюгас), соціологію (Д. Гарди) та епістолярну спадщину. Зокрема цікавою була доповідь М. Цапа про листування Г. Костельника з єпископом Діонізієм Нярадієм. І львівські дослідники спрямували свої доповіді на внесок Г. Костельника в мовознавство (Л. Белей, З. Терлак), літературознавство (Г. Крук, Л. Сеник, Н. Федорак), фольклористику (Я. Гарасим), релігію (Н. Король) та на його життєпис (Я. Петрук, М. Боянович). Олег Грінюк подав цінне повідомлення про понад 500-сторінковий рукопис наукової праці Г. Костельника «Логіка», яку він зараз готує до друку. Мирон Жирош з Угорщини говорив про еміграцію русинів Югославії за океан в оцінці Г. Костельника. Автор цих рядків побудував свою доповідь на досі невідомому листуванні Г. Костельника з редколегією «Української загальної енциклопедії» (Львів – Коломия, 1931-34), для якої написав цілий ряд гасел. Увечері першого дня відбулася урочиста академія, присвячена ювілею, в програмі якої, крім іншого, із своїми творами виступили діячі культури всіх генерацій – від найстаршого письменника Михайла Ковача до наймолодшого гітариста Дмитра Цапа.

Кожна доповідь приносила щось нове, досі невідоме. Львівська делегація взяла на себе обов'язок видати друком доповіді конференції та зібрані твори Г. Костельника. Це був би великий внесок львів'ян у популяризацію життєвого доробку несправедливо забутого діяча української культури в Україні.

Після закінчення конференції в суботу, 6 листопада, її учасники перенеслися до Руського Керестура, де після обіду була відкрита меморіальна дошка на пошану засновників першої друкарні русинів

колишньої Югославії. Увечері того ж дня владику Дюра Джурджар в кафедральній Церкві св. Миколая відслужив архієрейську Службу Божу за упокой душ єпископа Діонізія Нярадія та довгорічного голови керестурського Руського народного просвітнього дружства Михайла Мудрого. Після її закінчення Янко Рамач та М. Малацко в парохіяльному домі зачитали доповіді про історію друкарні в Руському Керестурі. В керестурському Будинку культури, заповненому до останнього місця, відбулася прем'єра телефільму «З мого валала», створеного за мотивами однойменної поеми Г. Костельника. Після демонстрації телефільму я подарував краєзнавчому музею в Руському Керестурі акварель українського художника Бориса Єфремова «Рідна хата Гавриїла Костельника» з 1939 р., а бібліотеці Основної школи та гімназії ім. Петра Кузьм'яка – добірку своїх книжок.

У рамках одинадцятого річника «Костельникової осені» відбувся цілий ряд акцій в інших центрах поселення русинів: в Белграді, Вербасі, Кулі, Коцурі – художні виставки, презентації книжок, вечори спогадів про Г. Костельника тощо.

Святкування століття від видання першої книжки бачвано-руською мовою для його учасників було наочним уроком плекання національної свідомості посередництвом вшанування ювілею визначного діяча національного відродження. Г. Костельник розпочав свою літературну діяльність творами рідною говіркою, яку згодом перетворив у літературну міні-мову. Цією мовою досі було надруковано кілька тисяч книжок. На ній виходять газети та журнали, ведуться щоденні радіо- та телепередачі, вона є викладовою мовою в школах й офіційною мовою в установах. Сам Г. Костельник від 1907 до трагічної смерті 1948 року жив і працював у Львові. Кращі свої твори він написав українською літературною мовою. Його перехід від руської до української самосвідомості був вповні природним і логічним, бо повністю відповідав еволюції української нації.

Микола Мушинка

Ода Яна Голлого *Na kohútka* та відгадка *Козут* Олександра Духновича

У поезіях Олександра Духновича знаходимо тексти, які повністю або частково, в окремих сегментах, співзвучні з текстами артефактів інших, переважно сусідніх культурних просторів. У його текстах видніються сліди, відчуються відгуки та виявляються історико-генетичні та структурно-типологічні паралелі творів або їх частин, генерованих іншими поетами й у інших літературах. Його вірш співзвучний з одою *Na kohútka* словацького поета Яна Голлого. Це стосується і відгадки *Козут*, яка ввійшла у збірник його загадок і логогрифів.

Як ода Яна Голлого *Na kohútka*, так і відгадка *Козут* Олександра Духновича мають спільну основу та спільне джерело, з якого вони постали й розвинулися у поетичні твори, реалізовані своєрідними прийомами та за індивідуальними жанрово-естетичними настановами.

Біля початків оди Яна Голлого та відгадки Олександра Духновича лежить народна гра, забава, яка в фольклорній традиції виступає як страта, умертвлення, стинання півня. У цій народній грі, повній театрального ефекту, все прямує до остаточного виконання присуду над півнем. Йому, як на суді, зачитують і перераховують усі провини, які йдуть на карб його аморального життя. Його провини витікають із самого змісту його життя і складають доволі довгий реєстр. Головна його провинна полягає у тому, що він порушував усі принципи моногамного родинного життя. Будучи гарним, чарівним і привабливим, він жив розпусно і

чинив усякі огидства з курами. За це засуджують його і виносять смертний вирок, його очищують, кладуть у казан і варять на гостину. Ода Яна Голлого починається переліком ознак, якими півень визначається у дворі серед домашньої птиці.

Mílo jačíci
Spevče našeho
Dvorca kohútka,
Právo na hidstva
Krála majíci!
S citu budúcej
Náhodi veščec,
Křídlymi napřed
Zatrepa zvučné
Pesně vidávaš.
Bud'to na nočnej
Hrad'be sed'ící
Zvestuješ istí
Ďeňnice příchod
Bud'to za d'eňnej
Chvil'e ze špalka
Neb plota jasní
S trísky a zemskej
Nízkoty šmurní
Oznamuješ čas. (1)

Серед позитивних властивостей, даєних йому самою природою і характеристикою функції, яку він виконує у дворі, названа головна його провинна – *práva na hidstva krála majíci*, яка й спричиняє його покарання. Усі інші позитивні ознаки півня узяті разом не здатні його захистити і вберегти йому життя. Їх не вистачає для того, щоб його провини були скасовані і він був помилуваний.

Však tebe předca
Ništ aňi lúbi
Hlásek a nežné
V prospevu hrdlo
Ništ aňi veščí
Duch nepřomáhá:
Neb ku prvému
Dospěchu host'a
Tvoj krček ostrá
Podřeže britva. (2)

Аналогічний підклад має й об'ємний вірш-відгадка *Козут* Олександра Духно-

вичка. Але при всьому цьому йому властиві кілька відмінностей від оди Яна Голлого. Передусім перший – двадцятий рядки його вірша в дусі вимог і потреб дитячої аудиторії розповідають про зачаття і народження півня. У двадцятому – сорок восьмому рядках представляються зовнішні ознаки півня, краса його пір'я, стрункість ніг, гармонійність статури, що їх Духнович відтворював з відмінною від Голлого та й іншою літературно-естетичною стратегічною метою. Співзвучна з віршем Яна Голлого аж третя частина вірша Духновича. Півень у його відгадці виконує в домашньому дворі різноманітні функції. Він

До кровопролитви
хранит он все род свой,
ужасним жаром
Сліпо біжа на бой.
Бодрит і будит,
стережет опасно
ночноє время,
разділяя гласно,
он хвилі вістник
і пророк не ложний,
хоть на вершині
дремає острожний.
С худеньким родом
прото не стидиться
с ним в смітя і прах
весело садиться,

.....

где жительствоєт
он в круге родини,
там не требует
хозяїн години. (3)

Ця частина вірша Олександра Духновича співзвучна з уже наведеними рядками тексту оди Яна Голлого

Доля півня у вірші Яна Голлого трагічна. Йому не допомагає ні його гарний голосок, ні його віщий дух. Його доля закінчується трагедією,

Neb ku prvému
Dospechu host'a
Tvój krček ostrá
Podřeže britva.

Така доля півня й у поетичному осмисленні Олександра Духновича.

Так участь його
буває суєтна,
бо на старість єго
нихто не вникає.
Немилосердна
хозяйка вбиває. (4)

Ян Голлий закінчив оду у чіткому стратегічному суспільно-культурному плані і намірі. Він перейшов до осмислення ролі і долі поета в тогочасному суспільстві й порівняв долю поета з долею півня. Поет співає і своїм співом так само будить, визначає час і спонукає до роботи, а суспільство, не слухаючи його, женеється за багатством та різними матеріальними вигодами, не приділяє йому належної уваги й лишає його у злиднях помирати з голоду. У відгадці *Когут* такої кінцівки нема. Вона не властива віршеві Духновича. Олександр Духнович свій вірш-відгадку писав з іншою літературно-естетичною метою. Він обирає інший поетичний жанр і адресував його іншій читацькій публіці, ніж яку бачив перед собою словацький поет. Він призначав його передусім наймолодшому поколінню для читання й пізнання явищ навколишнього світу. Виходив він із того джерела, що й словацький поет Ян Голлий та й із ознайомленням з його одою. Його ознайомлення з одою Яна Голлого відбилося й у формальних ознаках його відгадки, що виявилось у подібній кількості складів його віршованого рядка.

Й. Ш.

Примітки:

1) Ján Hollí. Pesne. Rozličné básne. Spolok sv. Vojtecha 1950, s. 89.

2) Там же.

3) Олександр Духнович: Твори. Том 1. СПВ в Братиславі, відділ української літератури в Пряшеві. Братислава – Пряшів. – 1968, стор. 430-431.

4) Там же.

Персональна бібліографія професора Франтішека Штрауса

Не хочеться й вірити, що ця енергійна людина вже дожилася такого високого і поважного віку – 70 років життя, але персональна бібліографія, яку видала Наукова бібліотека у Пряшеві (2003), нас наочно переконує. Хто ж є Франтішек Штраус, що бібліотека видала персональну бібліографію? Попробуємо стисло відповісти на поставлене запитання.

Франтішек Штраус – уродженець нашого Пряшівського краю (нар. 7.7.1933, Кружлівська Гута, Бардіївський округ), у Пряшеві він закінчив вищий учбовий заклад – філологічний факультет, – став асистентом та старшим викладачем, тут розпочав свою педагогічну та наукову діяльність, почав друкувати свої перші вірші, переклади і теоретичні дослідження. З політичних причин в роки «нормалізації» став працювати у пряшівській Науковій бібліотеці. Пізніше доля його завела в Братиславу, де на повну силу розвинувся його науковий талант, концентруючи свою увагу передусім на дослідженнях історії і розвитку словацького віршування (наукової версології).

Не маю аналізувати та оцінювати його творчий доробок у теорії віршування, бо це бездоганно зробив у передмові до рецензованої персональної бібліографії д-р Станіслав Шматлак, доктор філологічних наук. Він, між іншим, написав, що Ф. Штраус був одним з перших, хто поклав основи для серйозного вивчення словацького віршування, що успішно розвиває версологію як важливу субдисципліну літературознавства, що розробив наукові, теоретичні і методологічні інструментарії для дослідження словацького віршування, що зумів використати для цього теорію інформатики, статистичну математику, модерну лінгвістику, що дозволило йому успішно виконати аналіз майже всіх естетично релевантних модифікацій словацького вірша, починаючи від XVIII століття і кінчаючи сучасними поетами, як М. Валек, М. Руфус та ін. (с. 5). Наведемо лише кілька його монографічних праць, в яких займається дослідженнями словацького віршування: «Základy exaktného rozboru verša» (1969), «Štúdie o slovenskom verši» (1989), «Poetikum P. O. Hviezdoslava» (1990), «Strofa a metrum v poézii P. O. Hviezdoslava» (1995), «Základy informačnej analýzy verša» (2002), «Strofy a strofické útvary v poézii P. O. Hviezdoslava» (2003).

Нас більше зацікавило, що Франтішек Штраус виконав для українського літературознавства, для вивчення українського віршування, популяризації української літератури серед словацького читача. Оскільки Ф. Штраус жив серед українського населення, української громадськості і літературного середовища, то вивчив українську мову й українську літературу, передусім, авторів Пряшівського краю. До його серця припали твори І. Мацинського, П. Гулі, Ст. Гостиняка,

І. Збігнєя, І. І. алайди, І. Шелєпця та інших, твори яких переклав на словацьку мову. Однак найбільше уваги він надав І. Мацинському, зокрема, як йому вдалося перетлумачити твори словацьких романтиків українською мовою. Цій проблемі він присвятив кілька аналітичних статей в словацьких та українських журналах: «Poetika prekladov I. Macinského zo slovenskej romantickej poézie» (1994), «Veršová a rytmičká organizácia originálu a prekladu» / Dielo I. Bottu v ukrajinskom preklade I. Macinského» (1984), «Поетичні переклади І. Мацинського» (1990), «Само Халупка. Провесни сонячний неспокій», переклад І. Мацинського (1985), «Janko Král v ukrajínčine» (1989) та інші. Шкода, що далі дослідники перекладацької діяльності І. Мацинського не використали, на мою думку, цінні висновки Ф. Штрауса у своїх роботах. Похвально він висловив про поетичну майстерність І. Мацинського, рецензуючи його збірку «Vínok sonetiv» (1987).

Зі знанням справи він написав рецензію про переклади Віталія Конопельця і зокрема про переклад «Вибраних творів» Мілана Руфуса українською мовою (1992). Цю рецензію можна вважати зразком, як треба приступати до оригіналу під час роботи над його перекладом.

Крім І. Мацинського, зацікавила його й поезія Й. Збігнєя та Ст. Гостиняка, бо про їх збірки «Len z lásky k človeku» та «Анатомія другого обличчя» він надрукував рецензії в словацьких літературних журналах.

Може, першу рецензію Ф. Штраус про українську літературу написав ще 1960 року в журналі «Млада творба», коли словацькою мовою вийшов роман Михайла Шмайди «Трицять кригів». Була це одна з найкращих рецензій про роман – аналітична, критична і доброзичлива. Читачеві давала можливість познайомитися з рівнем художнього мислення не лише М. Шмайди, але й взагалі з літературною ситуацією українців Східної Словаччини. Потім вже з'явилися рецензії поетичних збірок П. Гулі, Й. Шелєпця, далші статті, як «V zápase o ukrajinskú literatúru» (1987), «Йонаш Заборський та українці» (1985), «Пештьбудінське ведомості» і «Закарпатські українці» (1986), «Bohuš Nosák-Nezabudov – priateľ Ukrajincov» (1983) та інші.

Не можна не згадати його підручники словацької літератури, які він написав для шкіл з українською мовою навчання або з вивченням української мови, та персональні бібліографії, які він склав про діячів українського населення – І. Байцурі, М. Ричалки та інших працівників пряшівських вищих навчальних закладів.

Як на мене, треба позитивно оцінити намагання Ф. Штрауса пропагувати українську літературу серед словацького населення, похвально висловитися про розуміння справи літературного руху українського населення Східної Словаччини, його спроби розглядати та оцінювати літературну творчість наших письменників на фоні загальнодержавних вимог та включити їх у загальночехословацький літературний контекст.

Хоч із запізненням, але все ж щиро вітаємо його з ювілеєм, дякуємо за добре слово, сказане про українську літературу, культуру і народ взагалі.

М. Роман

ІЗ РОДУ В РІД

Торквато Тассо

ВІРШІ ЛЮБОВІ

1

Ти відлітаєш, ластівко, на зиму,
І до гнізда вертаєшся весною,
Та знов летиш осінньою порою –
Де Ніл і Мемфіс, в далеч неозриму.
А я Любов плекаю невситиму
В своєму серці літом і зимою;
Вона живе в мені й радіє мною,
- Її довіку я в душі нестиму.
Забувши матері своєї храми
У Пафосі і Кнідосі, ширяє
Вона в мені; створіння пустотливе –
Народжує амурів тисячами,
І серце їх усіх в собі тримає, –
Гніздо страждань любовних нещасливе.

2

Любов душі – це лад, це ум природи,
Що сонце рухає й нічні світила,
Вгорі, де грає ліра злотокрила,
Веде швидкі чи й вільні хороводи.
Підвладні їй – земля, повітря, води,
Вогню гарячість і людини сила –
Гнів, біль, надія, втіха буйнохвиля,
Жадання щастя, радощів і згоди.
Все створює Любов, що світлу треба,
Владує всім, як сяйво, досконала,
Та звершується в нас її потуга;
Так, начебто в найвищих сферах неба,
Вона своє князівство заснувала
В очах у вас, а храм – у серці друга.

ОСІНЬ

Твої гінці – дощі – летять навскіс.
Твої знамена б'є вітрів крутнява.
Мов самаркандський шовк, ява яскрава -
Воли статечні тягнуть твій повіз.

На мості злотному, в короні кіс,
Як Шарлемань, стоїш ти величава,
І знаками володарського права
Благословляєш ферми, ниви, ліс.

Твій щит у яснім місяці врожаю
Висить, багряно сяючи, вгорі,
Десь на блакитному карнизі раю.

Снопи – мов полум'я на вівтарі.
Метає вітер листя в даль безкраю,
Як милостиню при твоїм дворі...

Федеріко Гарсія Лорка

ПОЕТ ПРОСИТЬ СВОЮ ЛЮБОВ, ЩОБ ВОНА ЙОМУ НАПИСАЛА

Намарно жду я на твого листа,
любове сну мого, живуча смерте,
плекаю з цвітом прагнення відверте
забуть тебе, та в'яне цвіт і мста.

Повітря – невмируще, а плита
незряча – тьму з її очниць не стерти.
І мерзне серце, в глибині роздерте,
від місяця, що сяйвом пригорта.

Але я вистраждав тебе. В двобої
з собою сам – над образом твоїм –
тигр і голубка, зуби і левкої.

Втиши словами мого шалу грім,
чи жити дай у спокої страшнім,
у темряві душі, навік сліпої.

ПРОЩАННЯ

По тисячах цілунків опалив
Один – прощальний. Віддалились кроки.
А як страждання втишилось глибоке,
Той берег з горами й латками нив,

Що я відплив од нього, дивом див
І щастя джерелом здавався, допоки
Його блакиттю потойбіч затоки
Од мого зору вечір не закрив.

А вже коли пейзаж за долиною
Сховало море, в серця глибині
Озвалась туга скорбною струною.

Тоді сяйнули небеса нічні,
І під зірницями здалось мені,
Що все, чим я втішався, все – зі мною.

Ципріан Норвід

САМОТНІСТЬ

Незрушна тишина – лиш поколише сіль
Павук, і за вікном прошелестять тополі.
І легко дихати в цім домі, як на полі,
Де гамір не зліта думкам наперестріть.

Немов страждений раб, що вирвався з неволі,
Знов чує до життя в погаслім серці хіть,
Так я почав красу мовчання розуміть,
Увільнений з тортур докучливої долі.

Допоки серце нас не може поєднать, –
Ні спільних дум, ані ясних понять,
І слово мовиться нікчемне і студене.

Даремно щедро так тече нектар питва:
Все муки – пісня, сміх, розмова нежива;
Я лиш тоді живу, як думка вільна в мене.

СОБАКА

Помрій, помрій. Все вужче і тьмянкіш
Ти дивишся злотистими очима
На сніг, що в димній завірюсі блима,
Злітає над тополями в крутіж.

Ти біля ніг моїх якнайтепліш
Згорнувся й думаєш... Тужба незрима
Веде за пермські гори в бездоріж,
Де інших піль пустельність несходима.

Те, що ти думаєш, чуже мені:
Похмуре небо тундри, криги, чуми
В твоїй студеній, дикій стороні.

Та розділяю я з тобою думи:
Людина я – приречена, мов Бог,
На тугу всіх земель і всіх епох.

Валерій Брюсов

СОНЕТ ДО ФОРМИ

Є у квітках – незнані нам наразі –
Між контуром і запахом зв'язки.
Так діаманта дивні світники
Горять лише під гранями в алмазі.

Отак невловні образи фантазій,
Мінливі, наче в синяві хмарки,
Знадливо світять і живуть віки,
Закам'янівши в досконалій фразі.

О мріяння мої, хотів би я,
Щоб вам знайшлася бажана прикмета,
Як рине в слово ваша течія.

Нехай мій друг, одкривши том поета,
Уп'ється в нього стрункістю сонета
І думкою, що спокоєм сія.

ДУШЕ МОЯ

Душе моя, це ж ти впивалась темниною,
як я, музика, грав біля твого житла,
і тьма, немов з очниць скелета, гучно йшла
зі скрипки, що була нечутною й глухою.

Та все-таки не раз, як та зоря мала,
ти світлом фосфорним ятрилась наді мною,
коли струна сумна ще плакала й гула,
ти наче жриця йшла в офіри храм з мольбою.

Щодня – навколішки молилась ти в журбі,
та не відкрили тайн своїх боги тобі,
захованих у кров і хліб під знаком ночі.

О, далі плакала спечалена струна,
а ти молилася, стражденна й мовчазна,
як ревна грішниця в дівочім непороччі.

Войтех Мігалік

ЧУЖИНЕЦЬ

Збудився він вночі і виглянув з вікна.
Дощ. Волохата тінь. Стоять дерева голі.
Схопив валізку, взяв одержу, два пістолі,
в останнім поїзді отямився сповна.

Країни мчать і мчать – він жодної не зна.
Червоний смуток ватр мерехкотить у полі.
Чотири митниці і паспортні контролі
пройшов. Ось і перон. Чужинна сторона.

Таксі! Куди? В готель. І він уже в кімнаті.
Підходить до вікна і дивиться, а там –
дерева голі. Дощ. І тіні волохаті.

Валізка в поїзді. Нагий, немов Адам,
він на коліна впав, заплакав із печалі:
чого я так летів сюди з такої далі?

ЗЛО

Тоді, як на небес блакитнім гобелені
Палають, наче кров, плювки шрапнелі жахних,
Як у вогонь полки, червоні чи зелені,
Ідуть повз короля, який глузує з них,

Як звалює людей скажений шал на купи,
Мов перемелений, димуючий погній, –
У радісній траві нещасні влітку трупи,
Природо-матінко, це рід священний твій! –

Тоді сміється Бог із ладану, з узору
Церковних скатертин, із чаш, із віктарів –
І засинає він під славоспіву хору,

І прокидається від схлипу матерів,
Що в чорному вбранні заходять до собору,
І в кожної мідяк – за сина, що згорів...

Гійом Аполлінер

СОНЕТ

Ти мовчки прорекла обіцянки любові
коли поет ішов на бій під гул гармат
Трояндо я тобі вручаю аромат
жахних побойовищ печальний запах крові

Не цвівши вмерла ти не вмерши впала в рові
квітчай же армію розтерзана стократ
своєю пахкістю накривай полки хлоп'ят
на ложах бідних сни їм вичаруй казкові

Так тихо дощ іде Ніч ніжна Звідусіль
фатальних випарів і подихів звівання
як замаскований музика серед піль

на приструнках дощу мелодію кохання
так тужно виграю немов на прощавання
і передзвоном струн вгамовую свій біль

ОСІНЬ

Давай же чарки дві і дзбан вина,
і сядьмо... Вітер надворі бушує,
ключами дзвонить смерть, біду віщує,
а в споминах проблискує весна.

Налий! Але ж яка чужа й хмурна
твоя зробилась пісня... Чи не всує
стара манірниця лице фарбує,
хоч, добре видно, стомлена вона!

Вино студене, але раптом гріє,
запалюється іскорка в очах...
A nos amours! – Де наш весняний шлях?

Де чаклуни, могутні чародії,
що воскресити ще могли б той прах,
котрий журбою марно в грудях тліє?

Антонін Сова

МУШЛЯ

Я бачив мушлю, що лежала в скрині, -
стара, облущена, здавалось – прах,
та пурпур ще світився по боках,
і плівся білий пруг по роговинні.

До вуха приклади її... Глибинні
почуєш шуми, ніби наглий страх,
десь ніби кров палає на вітрах,
і серце б'ється в бідній шкарлупині.

Я рад почути диво потайне,
оте Ніщо, коли воно шепоче,
так ніби щось мені сказати хоче.

Дивуюся – нерідко світ мене
пригноблює своєю німотою,
а мертва мушля розмовля зі мною.

Переклав Дмитро Павличко

Щораз ближче сну

Ян Леоньчук – польський поет, перекладач. Народився 24 червня 1950 р. в Лубніках. Дебютував у 1970 році. Він - автор багатьох поетичних збірок, прозових творів та ряду книжок, де виступає як редактор видань. Здійснював також переклади з арабської, білоруської, російської та української літератур.

Вірші Я. Леоньчука переклав на українську мову Тадей Карабович.

тиша гусне
і ребро дому
окутується сирітством

лампа посилає світло
в простір густіший від споминів

так називаю краєвиди
складені з чергових речень
а вони щораз частіше зупиняються
запитуючи про дорогу

щораз тихіше приходять
вірші
не відкриваючи дверей

не чекаючи на запрошення

приносять з дитинства чорнильну кляксу
пожовклі картки букваря
засушені два листки з забутої осені

часом здивовані
заглядають з-за плечей
на листок життя

тиху
пожовклу
картку

* * *

мовчиш
наче світло у вікнах
на світанку
білі простирадла поранені
доповнюють день
і так продовжуємо життя
гортаючи газети
давлячись мовчанням
тільки крило смерку
займається пурпуром
королівського стола
і насмішник іде за тобою
і тінь вірного собаки

* * *

часом треба завернути
віднайти місце
в якому біль
вижолобив іншу дорогу
ведучи в краєвиди побляклі
де зіниці тратили світло
доторкаючись сумніву
часом треба завернути
щоб зрозуміти
що біль розставив реквізит
Голчаного Вушка

.

а потім знову
відважно доторкатись землі

* * *

я лишив за собою дитячі черевички
бундючні молодіжні лакові черевички
гідні туфлі
чоботиська щоденної забіганості
щораз відстаючи від життя
шкіряні чоботи
сварливі мозолі
я загубив капці
втікаючи в сон
щораз глибший
а тепер доторкаю землю
босоніж
і заспокоюю страх
як взути
дитячі черевички

Переклав Тадей Карабович

РЕЦЕНЗІЇ

Все, як на початку

Бобак Мілан. Під сьомим небом:
Вибрані поезії. – Ужгород,
2004. – 120 с.

У найбільш шанованому авторами ужгородському видавництві «Мистецька лінія» з'явилася книжка лірики Мілана Бобака із Пряшева, якою видавці ще раз успішно підтвердили власну мистецьку самодостатність. Зручний для читача формат, високоякісний папір, оформлення заслуженої художниці України Надії Пономаренко із використанням модерних робіт Миколи Рогаля, чаруюча гама кольорів, довершена циклізація тексту (редактор – Олександра Козоріз) – це, як на мою думку, сприятиме тому, щоб рецензоване видання якомога довше залишалося у активі наших читачьких полиць.

Без сумніву, Бобак-поета знають шанувальники поезії і в усій Україні, і в Ужгороді. Справді, збірка «Під сьомим небом» – не переспіви, а своєрідна духовна прописка, якій поет залишився вірним упродовж чотирьох десятиліть обробітку поля своєї поезії, та особливо влучно і актуально вважаю таку думку з вступного до рецензованої книжки слова: «Будь-яке іншомовне середовище не допомагає самотнім сіячам поетичної нивки. І треба мати неабияку впертість і відвагу, щоб плекати її з дня в день». Чому ж так самотньо поетові у себе вдома, адже Пряшівщина – не українська діаспора? До того ще й історична доля словаків подібна до української – віки бездержавницького побуту. То в чому ж річ, тим паче, що

«книжки творяться на самоті, вони – плід самотності і спостережливості» (Пауло Коельо)?

Шукаючи відповіді, читаємо вірші М. Бобака, і перед нами відкривається світ його лірики – то особистісно-екзистенційної, то історіософської. Поет пише про себе і, зрештою, для себе. Він щирий сам із собою, він відвертий перед світом і людьми; ми віримо йому і несподівано для самих себе відкриваємо в цьому потоці ліричних зізнань своє пережите, забуте і бажане – все, що без поетового слова так би й залишилося для нас «неказаним» (Л. Костенко). Це – світ, «благословенний материнським помислом і словом» (с. 9), це – мистецтво вивчати «сповідну мову тиші» і лікуватися від міста нею, «дзвінкою і кольоровою» (с. 69); це – гризоти сумління за пошуки десь «клаптика для врожаю», коли «у ріднім краї, де, здавалось, зникло зло, зганьблене дідівське поле вигадками поросло» (с. 26).

Образ світу, поза яким поет не мислить свого буття і взагалі Буття як такого – один із наскрізних у збірці. Він багатовимірний: від «світу буднів показних», «світу божевільних настроїв», де так і хочеться відмовитись від себе самого – до світу «батьківського саду», який «в шкаралупці болю / вільний від усіх спокус, /... летить / аж за обрій / наших снів / з мрією / про нове цвітіння» (с. 88). Це – світ реальний, в якому на рідному обличчі «знак любові», «в розмові – перші спогади про молодість», а «в... очах – блиск доброти» (с. 66).

Водночас це – світ ірреальний, світ казки і віщих снів, світ мистецький богемний, як у поезії «Фото». Цитую:

*У сад вікно моє відкрите,
дощ весняний на схід пройшов...
Обличчя, ніжно в серці скрите,
я в себе на столі знайшов.*

*Тебе одну, тебе єдину
із плесом віч твоїх без дна!
Побудь зі мною ще хвилину,
моя ти квітко запашна.*

Мілан Бобак схильний до поетичної вербалізації снів. Для нього сон – це спосіб прориву у глибини підсвідомого, це форма реалізації добре знаних йому, як і Василю Барці чи Еммі Андієвській та Василю Голобородьку, фрейдівських принципів «вільних асоціацій свідомості», а поезія «Вечірнє», на мою думку, викликає спогад про щось, таке ж інтимне, як колись було у Б.- І. Антонича:

*Все пройшло, і все так просто:
мрії губляться в кінцях...
Вечір дивиться так гостро –
гострить смуток ув очах.*

*Віщий сон вартують зорі,
заглибившись в мудрість фраз;
плачуть зорі в тихім хорі,
місяць мірять пізній час. (с. 51).*

Тож, справді, погоджуємося із Н. Панчук, «світ слова Мілана Бобака»,

«органічно схожий із темами, мотивами, образотворчістю саме української поезії». Більше того, це світ доброго, талановитого, відшліфованого слова як в поетовому сюрреалізмі, так і в романтизмі чи реалізмі.

Зрілий майстер М. Бобак віртуозно експериментує із формою:

*Дощ
завадив
літу
золото
одіти.
Як же бути
літу
без
хлібного
звіту?*

І все ж автор збірки «Під сьомим небом» – сучасний поет-екзистенціаліст, який знає, що «має пливати на галері сучасності», «навіть якщо вважає, що судно наскрізь пропахло оселедцями, що на ньому занадто багато наглядачів і що до того ж воно взяло неправильний курс» (А. Камю). І в цьому нас переконує цикл поетової сатири «Рядки з карток», де, зокрема, є й такі:

*Здирство, звірство, вбивство –
непідробне дійство
наших днів (с. 97), –*

*чи: Ми вступили в чудо-еру –
маєш право на печеру (там само).*

Як індивід, поет робить спробу противитися цій своїй «приреченості у високостях призначення», і це виходить у нього знову гордо і щиро:

*Зі своєю правдою
йду лише до себе.
Іншим дарувати –
заважає страх,
що зненацька хтось пристане:
– Вибачте, шановний пане,
вас рахують між невдах. (с. 76).*

Він бачить себе із середини, і у світі, який «звук до божевільних настро-

їв», йому, можливо, й хотілося б «хоч раз / примусити себе / бути / безтурботним/ хоч раз / позбутися нападу цікавостей, / сумнівів / і запитань. / Хоч раз / бути / спокійним!», – та він уже несе в собі «важкий тягар вибору» свободи (Ж. - П. Сартр) і мусить «стежити за собою»:

*В зоні,
званій
воля.
Наді мною
заданий час –
непідкупна
доля (с. 84).*

Отже, доля людська для поета – це лише прерогатива Божої волі, а поетова душа, як нічия інша, сягає до душі світу, тобто до «колективного підсвідомого» (К. Юнг), тому вважаємо, що текст рецензованої книжки дає підстави думати, що особистісно-екзистенційне начало йде в ній у парі з історіософським та архетипальним, як, зокрема, у наступних поезіях:

*Щодня
у мовчазний матуся ходить храм
і на вітвар
очей своїх
кладе сердечний жар:
сльозинки дві –
за батька
і за сина (с. 21), –*

*або: Він – символ праведної раті.
А ми – з хреста немовби зняті
(«Христос і ми», с. 95).*

На рідній Пряшівщині М. Бобак, звичайно, дома, і дім той часто нагадує йому матірню Україну, яка

*Учора
готова
розтати
в чужому тісті.
Сьогодні –
в розмові
про мову,
ідеї
й несахитність (с. 90).*

Що ж, ми, справді, потонули у фразі, ми, справді, захворіли на «чекання» (див. с. 98); у нас, справді, «на видноколі, як на долоні» – тільки «танок шаманів» (с. 99); ми, дійсно, славні талантом прислужитися (див. с. 102); ми, справді, чванимося, неначе якісь раєжителі (див. с. 104), але ж все-таки тільки ми, українці, маємо таких поетів у зарубіжжі, які мають досить і сили, і волі у тривогах межі тисячоліть, «щодня серед зотлілого щастя», коли «сперечається життя з вічністю» (с. 91), кликати нас «набиратися відваги жити» (див. с. 111); або:

*Крізь вигадані перешкоди
ми все-таки йдемо до згоди.
Збентежені, смішні, цікаві –
одні забуті, інші – в славі (с. 107).*

Поетові нелегко дається оптимізм: в його «ріднім краї, де, здавалось, зникло зло, зганьблене дідівське поле вигадками поросло», а «час сновигає скривдженою шельмою у дебрях душ», та ми віримо разом із автором в його силу виміряти – таки все «системою Мілана Бобака» у «відділенні власного сумління». Тому й бажаємо йому, вилікованому тишею від смутку «брудних міст», без упину гучно воскресати і творити й далі свою неповторну лірику та палку сатиру.

Отже, увійшовши в українську поезію Словаччини в середині 60-х років XX ст., Мілан Бобак із гідністю проніс поетичний прапор українців Пряшівщини у вік XXI-ий. Більше того, судячи із його вибраних поезій, у нього все повернулося «на круги своя», повернулося завдяки повноцінному життєвому досвіду та благодатній школі життя у культурі власного народу.

Наталія Вигодованець,
доцент кафедри української
літератури Ужгородського
національного університету.

Іванна Грешлик

Словацько-українські взаємини протягом XIX–XXI сторіч¹

Завжди відродно довідатися про нові публікації, акції чи інформації, пов'язані з «українським» в Словаччині. Нових цікавих книжкових видань небагато, вечоринок і зустрічей любителів українського мистецтва – ще менше.

Отже, побачивши торік виданий збірник з конференції, присвяченої словацько-українським відносинам, знайшлася причина радіти. Очікувати можна було оптимальне, якщо не феноменальне, натхнення зі зустрічі прихильників українців, України чи, просто, народу, про який хочеться і потрібно ТУТ говорити частіше. І актуальніше...! Натомість, враження з перших рядків вступних статей почало переконувати мене в тому, що (знову) йдеться про зібрання ностальгічних спогадів, політичних коментарів та неконструктивної критики. До того ще й повторювані слова про нерадісну сучасність та прохання відійти від усталених стереотипів в оцінці зв'язків двох європейських держав, Словаччини та України. (І все-таки здається, що саме вступні речення застаріли...)

¹ *Cestou vzájomnosti. Šľachom vzájemnosti.* Збірник матеріалів з міжнародної наукової конференції *Словацько-українські взаємини*, яка відбулася у Банській Бистриці 23-24 жовтня 2003. Упорядник: д-р. Н. Кісельова, к. н., відповідальний редактор: доц. д-р. Й. Мравік, к. н. Банська Бистриця: Видавництво Partner z.p., 2004. – 312 с. Перше видання.

Слова Йосифа МРАВІКА («*Історичні коріння зближення*») викликають враження, що БОРОТИСЯ треба вічно. На його думку, сприйняття словацько-українських взаємовідносин в Словаччині застаріле. Твердить, що словацька інтелігенція не ставиться до східної меншини з великою приязню. Читаючи слова доповідача, хочеться знайти між рядками більше особистого оптимізму. Автор хоч підкреслює факт, що словаки часом тупо ігнорують присутність Сходу, проте не називає ніякі конкретні випадки, імена, ситуації. Отже, невже ж нам залишається повірити абсолютній кризі відносин, складовою частиною якої є й ми самі?

Правдою зістається, що більшість іноземців плутає столиці України і Росії, багато з них не бачить різниці у вимові окремих слів. Не заперечую, що чимало з них асоціативно вигукнуть: *сигарети! мафія! Чорнобиль!*, якщо мова йдеться про старшу від Словаччини державу. Все ж таки не можемо не дати до відома українофільським скептикам, що (не лише) молоді люди не лишаються без інтересу до всього цікавого та некомерційного, в тому числі й відомостей про наших східних братів. Тут скоріше виринає проблема – звідки їм всім дізнатися про об'єктивні джерела і погляди українських сучасників? Подяка, безперечно, належить комп'ютерним інтернетним вістям, в кращому випадку, охочим знайомим з України. Щиро і відкрито хочеться показати, що трагічне (?) питання інтересу (не лише) словаків не фатальне. Їм, просто, складніше дібратися до цікавих та актуальних інформацій.

Крім того, подібні прогнози й коментарі сучасної ситуації знайдемо в збірнику часто-густо. Без конкретних пропозицій для покращення сучасного. Та майбутнього. На жаль.

Стосовно офіційних міждержавних справ, Михайло ЧОРНИЙ («*10. výročie podpísania medzištátnej Zmluvy o dobrom susedstve, priateľských vzťahoch a spolupráci medzi Slo-*

«Політичну» інтродукцію збірника завершує стаття **Андрія КОВАЧА** («*(Ne)delenie Európy a dokedy?*») про загальні (не)вигоди НАТО, критичні спостереження над світовою політикою, яка, на жаль, теми конференції не торкається.

Інформативний матеріал **Мирослава СОПОЛИГИ** (*«Múzejná prezentácia slovensko-ukrajinských vzťahov vo Svidníku»*) про історію, минуле і сучасність *Музею українсько-руської культури у Свиднику* доповнений кращими фаховими доповідями працівників музею. **Надія ВАРХОЛ** (*«Пережити культу слов'янського бога Перуна в українсько-словацькому фольклорному контексті»*) дає уявлення про міф бога Перуна. Досить широко пояснює походження назви *Перун*, його значення серед інших культур. В доповіді не бракують численні повір'я, звичаї, пов'язані з блискавками, бурями і под. Відповідно до того, авторка вдалим способом наводить згадані звичаї у контексті культури не лише східної, але й західної території Словач-

В секцію з історично-культурною тематикою входить й реферат, який відноситься до проблематики конфесій («**Правовий статус церкви в Україні та Словаччині**»). Доповідач, **Микола ПАЛІНЧАК**, чітко визначає відносини між державою і церквою в обох країнах. Доводить, що формування цих зв'язків пройшло нелегким шляхом. На основі короткого історичного огляду, згадавши основні події змін перед, протягом і після прийняття церкви державами, роз'яснює статус різних релігій. Автор посилається на українські та словацькі публікації, де знаходить конкретні цифри про зареєстровані приходи в Україні, домінуючі церкви та інші дані. Доповідач об'єктивно доходить висновку, що й наперекір різним паралелям і аналогічним історичним подіям, Словаччина, в порівнянні із східним сусідом, все-таки не потерпіла стільки утисків, заборон та переслідувань відносно формування свободи совісті.

Розділ починається цікавим щодо проблеми, проте більш-менш інформа-

тивним матеріалом: «*Славацка-беларуска-українські літературні контакти*». Авторка, **Наталля КІСЯЛЁВА**, описує історію долі трьох держав і не забуває про постать Тараса Шевченка, який своїм способом з'єднавав чи, скоріше, був поєднаний з окремими державами. Авторка справді не помиляється, коли демонструє, що найчастіше контакти виникають, тобто «чергуються» майже виключно між двома з трьох в різних комбінаціях. Хоч вона даний факт вголос не висловлює, на основі наведеного можна констатувати, що прямих взаємовідносин між трьома народами де-факто нема. В праці наведені й літературні контакти з початку ХІХ століття до сучасності. Інформації реальні, проте сьогодення чогось зупиняється на 1999-ому році, коли був підписаний договір між Спілкою словацьких письменників та Білоруським союзом письменників.

Доповідь **Любиці БАБОТИ** («*Slovenská literárna veda a Anatolij Kralyckij*») читачеві уможлиблює глибше назирнути в давнє минуле словацько-українських контактів в галузі літератури і літературознавства. Авторка роз'яснює культурну і літературну діяльність призабутої нами постаті Анатолія Кралицького. Крім того, що вона ерудовано пише про літературну спадщину письменника, доповнює дані й про його контакти з словацькою інтелігенцією. Наприклад, пише про вплив Б. Носака-Незабудова щодо написання Кралицького найпопулярнішої прози, «*Князя Лаборця*», подорож письменника в Словаччину, перекладацьку діяльність. Одночасно вона дає уявлення про невпинний інтерес Кралицького до (не тільки) культурно-освітньої діяльності в Словаччині. Звертає увагу, зокрема, на легенду про князя Лаборця в літературах різних культур. Праця містить широкий, осмислений аналіз історії твору, детально розбирається у варіантності конкретних художніх образів різних авторів (А. Кралицький, Б. Носак-Незабудов, О. Гомічков).

Традиційний історичний огляд видавничої та перекладацької роботи пропонує **Василь ЛЮБЧЕНКО** («*Словацька художня література в Україні*»). Користуючись хронологічним упорядкуванням, він освітлює окремі декади минулого століття, дає оцінку перекладам художньої літератури того часу. Автор вдало наводить публіковані видання.

«Прозову» проблему кризи людського буття, яка пов'язана в літературі все частіше з психологічним аспектом екзистенції, **Ярослав ДЖОГАНІК** вирішив роз'яснити на прикладі збірки Івана Яцканина «... як збити пси» («*Krizový stav človeka ako cieľová motivácia dramatismu v súčasnej ukrajinskej literatúre na Slovensku*»). Автор доповіді порівнює попередні збірки письменника, показуючи позитивну еволюцію щодо осмислення кризи героя. Доказом того є й вдало вибрані уривки із збірки І. Яцканина та цитовані доповідачем уривки критичних зауважень українських літераторів. Я. Джоґаник більше уваги звертає на конкретні випадки (не одної) душевної трагедії героїв. Притім не відходить від основної проблеми статті: інтро- та екстратегічних факторів в українській прозі Словаччини. Загалом, збірку на підставі своїх обмірковувань оцінює дуже позитивно.

Кращою презентацією стану сучасної української прози являють собою дві наступні статті: **В'єра ЖЕМБЕРОВА** («*Feminizmus a poetika umeleckej prózy*») вдало обґрунтовує місце феміністичного писаного слова в літературі взагалі, точно її дефінує й співвідносить з сучасною жіночою (та феміністичною) літературою в Словаччині (Я. Юраньова, Ї. Маліті-Франьова, С. Хробакова, Е. Фаркашова, А. Вашова).

Стаття **Іва ПОСПІШІЛА** («*Polní (terénní) výzkum ukrajinského sexu Oksany Zabuzko a český kontext*») поряд з оцінкою чеського перекладу прози Оксани Забужко «*Польові дослідження українського сексу*» містить роз-

думи над адекватністю кваліфікації творчості авторки як постмодерної. Автор доповіді наголошує на тому, що більш влучним було б називати наведений доробок *квазіпостмодерним*. Прозу Забужко він порівнює з творами Михайла Фивега².

Автори доповідей, В'єра Жемберова та Іво Поспішіл, добре обізнані з творчістю сьогоденного жіночого культу пера України. Позбувшись широких аналітичних переважань, вони розглядають паралелі (квазі)постмодерної (?) літератури двох східноєвропейських літератур. Обидві праці доповнені коротким біографічним профілем Оксани Забужко. Безперечно, варто було б доповнити бібліографію найновішою збіркою оповідань і повістей авторки «Сестро, сестро» (Київ, 2003), яка на час появи рецензованого збірника вже більше півроку була в книжкових магазинах.

З мови в мову

Третій розділ збірника присвячений художнім перекладам. **Тетяна ЛІХТЕЙ**, якій належить робота про художні переклади Андрея Сладковича («*Поезія Андрея Сладковича в українських перекладах*»), слушно обмірковує рівень мовної трансформації вибраних співів словацького романтика. Висловлює зауваження до перекладів, а саме: С. Голованівського, І. Мадинського, П. Грабовського, О. Павловича та анонімого автора. Посутня критика торкається, зокрема, відповідності стилістичних і лексичних відмінностей оригіналу й

перекладу. Крім того, вона роз'яснює прогалину навколо правдивості авторства перекладу вибраних співів Сладковичової «*Марини*», тобто підтверджує сумнівне авторство О. Павловича.

Стаття про вибрані мотиви в творчості Б.-І. Антонича належить **Валерії ЮРИЧКО** («*Variabilita obraznosti poézie B. I. Antonyča*»). Вона пропонує приділяти більше уваги проявам впливу теософії *кабали* в поезії поета, яку старається розкрити детально. Доказом того, що *кабала* насправді великою мірою подіяла на Б.-І. Антонича, є результати пошуків авторки мотивів *кабали* в творчості письменника.

До тексту вкралася неточна інформація про надто велику кількість єврейського населення Львова в 30-их роках минулого століття. Авторка не наводить жодного джерела, і, напевно, якраз це викликає найбільший сумнів до написаного.

Щодо перекладу поезій Б.-І. Антонича Л. Фелдеком, В. Юричко на основі вдалих реальних прикладів доходить до висновку, що словацький поет зберіг художній рівень поезій українського митця. Крім того, вона наголошує на тому, що перекладач зберіг феноменальний Антоничів мотив крилатості.

Мовознавчі погляди

Збірник завершується розділом, який торкається виключно мовознавства або матеріалів, вузько з ним пов'язаними. Серед небагатьох доповідей знайдемо й докладно опрацьований матеріал про окрему морфологічну категорію – числівник («*Slovenské a ukrajinské číslovky v jazykovede, jazykovom systéme a v reči oboch jazykov*»). Його авторка, **Ярмила КРЕДАТУС**, логічно переходить від питання класифікації числівників в обох мовах до специфічних питань відмінювання. Стаття базується на великій кількості практичних проблем. На основі того дослідництва об'єктивно доходить до висновку, що в українській мові більше уваги зосеред-

² М. Фивег (M. Viewegh, р. нар. 1962) – належить до кращих сучасних чеських письменників. Закінчив філософський факультет Карлового університету в Празі (чеська мова та література – педагогіка). Певний час вчителював, опісля став редактором видавництва «Český spisovatel». До його відомих книжкових видань належать: *Báječná léta pod psa* (1992), *Výchova dívek v Čechách* (1994), *Román pro ženu* (2001), *Případ nevěrné Kláry* (2003), *Vybíjená* (2004). Живе в Празі та Сазаві.

жено на окремому вживанні числівників в мовленні. Українські числівники являються більш регулярними, що певним чином, щоправда, полегшує вивчення мови. З другого боку, за словами Я. Кредатуса, числівники несловацької мови в своїй мовній системі розпрацьовано менш докладно в порівнянні зі словацькою.

Юліус ГОЙДАШ дотепно обговорює стилістичну проблему сучасних творів літераторів обох націй (*«Funkčno-štylistické možnosti literárnoumeleckých antroponým v tvorbe ukrajinských a slovenských autorov postmoderny J. Andruchovycha a P. Pišt'anka»*). Отже, той, хто вже раніше знайшов певні паралелі між творами Юрія Андруховича та Петра Піштянка, переконається, що його «підозріння» правильні. Автор слушно розглядає походження антропонімів, пропонує можливість їхнього порозуміння. Далі детальніше займається описом і характеристикою власних імен та прізвищ не лише голловних персон словацького автора.

Таким чином, читачеві, обізнаному з наведеними творами (*Рекреації, Rivers of Babylon I-III*), стає більш зрозумілим факт, що в Юрія Андруховича переважає експресивність окремого виразу, імена стосуються передусім екзистенції та її повсякденної абсурдності. Тим часом в словацького прозаїка знаходимо антропоніми зі соціальною мотивацією.

Певні проблеми відносно теми конференції старається наблизити **Ольга БРАНДИС** (*«До проблеми викладання української мови в словацькій аудиторії»*). Авторка порушує питання викладання української мови, тобто методіку її викладання та засвоєння.

В проблематику викладання доповідь вводить через (невже ж необхідний?) політично-суспільний огляд ситуації в Словаччині. Цікавою, проте в кінцевому результаті помилковою стає згадка про конкретні кафедри й окремі

університети, в яких викладається в Словаччині українська мова. Авторка пише про ніколи неіснуючий філософський факультет Кошицького університету, який, за її твердженням, функціонує в тому ж часі, як Кафедра української мови та літератури Пряшівського університету в Пряшеві.

В дискурсі вона позитивно оцінює порівняльний метод рідної та іноземної мов. Фахівцям-учителям можуть стати в пригоді публікації, на які вона посиляється чи рекомендує їх.

На основі прочитаного можна констатувати, що зустріч інтелігенції, тобто представників окремих націй і поглядів, здається, не була зайвою. Хоч деякі з обраних доповідей відхилювалися від основного задуму конференції, ідея взаємності все ж таки збереглася.

Наперекір цьому, складається враження, що сучасній молодій генерації поволи набридло слухати й читати про теми, які роками повторюються й у всьому знаходять політичні інтереси, які всуваються в культурну діяльність чи спадщину культури взагалі. Чомусь забувається про нащадків, про яких, на жаль, не говориться в теперішньому часі. Сучасність часто зупиняється в любителів української держави на 90-их роках ХХ століття, після чого вони критикують невеселе майбутнє. Та сучасне. Тому виникає об'єктивний привід для побоювання, що у випадку, коли молоді люди, які володіють українською мовою, але й іноземці чи словаки, ще певний (і недовгий!) час не знатимуть про сьогодення України – їхній щирий інтерес до Сходу цілком зникне. Не говорячи про ентузіазм відвідати сусідню країну. Всім хочеться побажати, щоб нарешті усвідомили собі неправдиві правди та по-всякому перекручені навіть слова людей, які в Україні особисто ніколи не побували (!!).

Незабаром зустріч повториться в Банській Бистриці. Тож, сподіваймося, що любов до малознаного ні в кого до того часу не зникне.

Суперечлива й нещаслива угода

(Переяславська рада 1654 року.
Київ, Смолоскип, 2003, 890 с.)

Для України це просто-таки епохальне видання. За тоталітарного режиму про нього ані думки не могло бути. Переяславську раду – вузловий і трагічний в своїй суті етап української історії назвав влучно й науково обґрунтовано Сергій Плачинда – шляхом України до Руїни (Літ. Україна, 28/2004). Фатальний для кожного українця 1654 рік, в якому в Переяславі на Лівобережній Україні відбулося підступне приєднання України до Росії, що незабаром привело до втрати Козацько-Гетьманської держави, є рівне національної трагедії сербів на Косовому полі 1389 р., поразки чехів на Білій горі 1620 р. й побиття Костюшка «москалями» під Мацейовіцями 1793-95 р., яке спричинило втрату польської державності.

Збірник «Переяславська рада 1654 р.» висвітлює проблематику складної українсько-московської угоди, укладеної на рівних правах в результаті січнево-березневих переговорів 1654 р. між Богданом Хмельницьким і московським царем Олексієм Михайловичем, батьком Петра І. Видала цей важливий збірник Національна АН України, Інститут археології та джерелознавства НАН України, Наукове Товариство Шевченка в Америці й Канадський інститут українознавчих студій. Збірник, підtitул якого – *Історіографія й дослідження*, – виданий репрезентативно: з портретом Б. Хмельницького, в бордовій шкіряній оправі, з докладним покажчиком імен, хоч – на превеликий жаль – без жодного іншомовного резюме, необхідного для рецепції української правди у світі.

Рецензований збірник є радикальною переоцінкою цієї ключової події в російській, а згодом і в більшовицькій історіографії, фальшивих висновків якої дотримувався навіть Натан Рибак у своєму романі «Переяславська рада» (1948). У збірнику вперше знайомимося з раніше забороненими працями М. Грушевського, В. Липинського, М. Драгоманова, Д. Донцова, О. Оглоблина, А. Яковліва, Р. Лашенка, М. Брайчевського та ін. Збірник має дві частини, кожна з яких складається з двох розділів. До першої включені праці, які стали віхами в оцінці Переяславської угоди 1654 р. Основна з них – праця М. Грушевського є узагальненням його поглядів про Переяслав. Подібно знаменує початок нового дослідницького періоду праця Б. Липинського. Студії Р. Лашенка, А. Яковліва й О. Оглоблина торкаються історико-правових аспектів Переяславської угоди. У першій частині збірника окремо виділено політичну публіцистику кінця XIX і 70-х рр. XX ст., вершину якої становлять виступи Д. Донцова, Р. Бжеського й З. Книша. Останньою в першій частині є праця М. Брайчевського, українського радянського історика, відомого й закордоном. Він перший у колишньому Радянському Союзі мав сміливість стати в опозицію до офіційної імперської інтерпретації Переяславської угоди й сказати правду про цю важливу подію. – До другої частини збірника ввійшли праці сучасних дослідників (В. Кравченко, О. Ясь, В. Бrehуненко, Т. Чухліб, В. Горобець, С. Плехій, Я. Федорук), між якими є й закордонні вчені (М. Нагельський – Варшава; Франк Сисин – Едмонтон та ін.).

Деякі матеріали збірника зачерпнуті з наукової конференції про Переяславську раду, що відбулася в Києві в січні ц. р. – 350 років від її проголошення. Як писала критика – на конференції панувала толеранція і наукова об'єктивність. Найважливіше те, що праці збірника, опрацьовані в контексті з даними європейської політики XVII – поч. XVIII ст., спростовують легенди про Переяслав-

ську раду 1654 р., тенденційно поширюваними імперською, а втім і більшовицькою історіографією. «Переяславський трактат – констатує Д. Донцов – був після своєї правової натури – добровільним з'єднанням двох незалежних держав на підставі реальної унії, в тому значенні, яке надає сьому слову сучасна наука, тобто спільною було лише фізична особа голови обох держав» (238).

Згідно з російською шовіністичною історіографією подія, яка сталася 8/18 січня 1654 р. у Переяславі, зветься актом «возз'єднання» України з Росією. Вперше таку подію офіційно й помпезно відзначали 50 років тому в зв'язку з її 300-річчям. Тоді ж появилася маса брехливих і спекулятивних видань, як наукових (краще б сказати псевдонаукових), так і художніх видань, що й – слідом за тенденційними висновками російської історіографії – породили ці легенди.

У першій легенді начебто український народ у Національно-визвольній війні 1648-1654 – рр. боровся не за свою свободу й державу, але за... «возз'єднання» України й Росії.

Друга легенда твердила, що начебто 8/18 січня 1654 р. у Переяславі на площі біля церкви відбулася «всенародна» рада, на якій «одноголосно» ухвалено віддатися Україні «під високу руку» царя Олексія Михайловича.

Третя легенда найреакційніша і найобразливіша для українців. Вона й досі розповсюджується в Росії ворогами всього українського, котрі хотіли б повернути колесо історії назад і відновити «імперію зла», як на Заході називають більшовицький Радянський Союз. Найкраще розкусив цю легенду Роман Бжеський: «Ця створена москвинами легенда говорить про якесь чудесне прагнення українського народу зректися свого суверенітету й державності та «об'єднатися» з ворогом... У рамках цієї фальшивої схеми цілої історії Східної Європи запевняли й запевняють москвини, начебто українці мали бути частиною («слабшою») того ж московського народу, частиною, що ще

до складення Переяславської умови уже мріяла про якнайскоріше «об'єднання» з «рештою» московського народу. Ті ж москвини запевняють, що власне Богдан Хмельницький, піднявши повстання з метою приєднатися до Московщини, виблагав у москвинів, щоб вони прийняли український народ у склад своєї держави, під владу московського царя, а «весь народ» український (що якимсь чудом опинився у місті Переяславі – в раді брало участь 284 душ, переважно козацька старшина) зібрався у Переяславі на «раду» і на запит, чого він хоче, начебто гукав: «Хочемо під царя московського, православного!» Там начебто і була підписана так звана Переяславська умова, а пізніше, для більшого утривалення в нашій свідомості цієї фальшивої легенди, побудували в Києві пам'ятник Богдану Хмельницькому, на п'єдесталі котрого з одного боку висічено – «Хочемо під царя московського, православного», а з другого боку – «Богдану Хмельницькому – єдина і неділяема Россія». (248-249).

Цей же дослідник підкреслює фальшиве, псевдонаукове обґрунтування цієї легенди: «Пропагування тієї легенди може тим москвинам легше йти, бо вони встигли переконати легковірних у тому, немов Київська держава була «спільною державою східнослов'янських племен», немов ту державу знищили не москвини 1164, а тільки татари 1240 р. і немов потім частина тих, як вони кажуть, «російських» слов'ян діслалася під Литву й Польщу»; а далі начебто «головна маса московського (русскаво) народу, відступивши перед непосильними зовнішніми небезпеками з дніпровського південного заходу до Оки та верхньої Волги, там збирало свої розбиті сили, зміцніла в лісах Центральної Росії, *врятувала свою народність* і, озброївшись силою згуртованої держави, знову перейшла на дніпровський південний захід, щоб рятувала залишену там слабшу частину того ж російського народу від чужоземного ярма і впливу» (за російським істориком Ключевським; ст. 248 збірника).

Цю псевдонаукову теорію Ключевського гостро скритикував М. Грушевський та інші українські історики. З їхніх праць відомо, що Б. Хмельницький у війні з шляхетською Польщею здобув для України незалежність, але вважав її нетривкою і почувався непевно, бо документ, що він його склав спільно з козацькими полковниками (т. зв. Березневі статті), як *проект* договору з Москвою, було названо не Угодою, але... «Прошенієм». З того часу Московська держава, скориставшись довір'ям і добрودушністю українців, окупувала Україну, скасувала козацькі вільності і почала її жорстоко грабувати. Проте, що змусило Богдана Хмельницького укласти так ганебний договір з Москвою, існує чимало літератури. Найкраще відповів на це болюче питання історик В'ячеслав Липинський у своїй монографії «Україна на переломі 1657-1659 років». Основний уривок з неї подано у рецензованому збірнику. В ньому читаємо: «Становище гетьмана було дійсно трагічне. Хан кримський, перекуплений 100 тисячами дукатів через короля польського, одержавши крім того від нього ж право брати в яsir коло Львова і в дальшій Україні, зрадив Хмельницького в найбільш критичній хвилині – під Жванцем. З послом козацьким Виговським поляки в ніякі нові переговори вступати не хотіли, бо сенатори польські знов козаків за своїх «підданих» стали уважати. Татари хотіли Хмельницького й Виговського видати королеві, а на початок 1654 р. готувала Польща величезний похід для остаточного приборкання «збунтованої України».

Депресія гетьмана посилилась наприкінці 1653 р., коли під Сучавою загинув його улюблений син Тиміш. Зрада недавніх союзників, загроза дальшої війни з Польщею і смерть сина спонукали Хмельницького до союзу з Москвою. Як пишуть новіші дослідники, вихід з незавидної ситуації гетьмана все-таки був. Згідно з «Історією Русів» у листопаді 1652 р. прибули до Хмельницького три дипломатичні місії: Нурадін-Ага і Огли-

Селім (правнук Роксолани – галичанки Насті Лісовської) з Туреччини, мурза Нагай-Бек із Криму і польський сенатор Лянцкоронський. Їхня мова – згідно з «Історією Русів» – була коротка і вимагала негайне рішення: «Усім трьом Дворам (правителям держав – М. Н.) відомо, що гетьман Хмельницький веде інтенсивні переговори з царем московським. Україна хоче стати союзником Москви. Але хай знає гетьман: Москва такий звір хитрий і зажерливий, що може проковтнути Україну. Москва становить загрозу і їм, трьом державам. Тому три Двори пропонують гетьману Хмельницькому припинити всілякі переговори з Москвою, приєднатися до них, трьох Дворів, і спільними зусиллями відібрати в Москви Астраханське ханство й повернути його Кримському ханству. При цьому кримська сторона піддає забуттю всі попередні прикroщі й поверне Україні 3,000 бранців».

Посланці цих трьох Дворів, однаке, не знали, що гетьмана України Б. Хмельницького як ревного християнина вабила спільна православна віра з москвинами. З приводу цього сучасний дослідник С. Плачинда в розпачі пише: «Скільки лиха принесе Україні християнська ідея, що з глибини великої душі Т. Шевченка вирветься болюче: «Наробив Ти, Христе, лиха!»

Гетьман, як підкреслює далі «Історія Русів», «вживаючи все своє мистецтво в політиці і все красномовство в доказах, хоч як не одмовлявся неможливістю вступити в нову війну, зазнавши великих втрат у попередніх, і що потрібен час на роздуми, на поради з народом і на численні поліпшення, однаке пі сланці, ні на що теє не зважаючи, вимагали від гетьмана лаконічної відповіді, себто так чи інак, і чи вступає він з ними в союз, чи оголошує себе їхнім недругом, і що вони мають від Дворів своїх повеління на випадок незгоди гетьманської покласти йому на стіл меч і лук, які означають війну» (Історія Русів, с. 161-162).

Так Б. Хмельницький, зневаживши сильною коаліцією, яка гарантувала Ук-

раїні незалежність і суверенітет, допустився грубої і непоправної помилки й пішов на союз з підступною Москвою. У нього, як пише В. Липинський, виникає ідея: розвалити Польщу і Крим за допомогою Москви. Але замість них розвалив Б. Хмельницький Україну...

Так організатор і лідер Національно-визвольної війни України Б. Хмельницький, який виявився знаменитим полководцем і засновником Козацько-Гетьманської держави XVII – XVIII ст., стався кепським політиком. Незважаючи на справжній талант стратега й на низку перемог у кривавих битвах під Жовтими Водами, Корсунем і Пилявцями, на те, що на Заході Б. Хмельницького звали слов'янським Кромвелем, Т. Шевченко його прокляв. У вірші «Розрита могила» (1843) він з гірким докором звертається до нього: «Ой, Богдане! Нерозумний сину!», а трохи нижче устами його матері, цебто України, що його немовлям заколисує, прокладає:

*Ой, Богдане, Богданочку!
Якби була знала,
У колисці б задушила,
Під серцем приспала.*

Варто ще зазначити, що переговори в Переяславі 1654 р. (з українського боку – гетьман і старшинська рада; з московського – посольство, очолюване боярином В. Бутурліним) і тоді ж у Москві (з українського боку – генеральний суддя С. Богданович-Зарудний і переяславський полковник П. Тетеря; з московського – бояри О. Трубецької і В. Бутурлін) закінчилися двома документами: Березневими статтями Б. Хмельницького і царською «Жалуваною грамотою». Україна визнавала протекцію московського царя, а Росія визнавала гетьмана й Військо Запорозьке за єдину репрезентацію України. Незабаром кожна сторона почала застосовувати ці документи по своєму. Москва почала обмежувати козацькі вільності, грабувати Україну й, уклавши тихцем союз з Польщею, якій припала Правобережна Україна, перетворила

Лівобережну Україну з Києвом у «Малую Россею». Після смерті Б. Хмельницького суверенітет Козацько-Гетьманської України був ліквідований, а Україна на 350 років стала колонією Росії. Документи Переяславської угоди російські історики пристосовували для імперських потреб, всіляко їх фальсифікуючи. Не дивно, бо ж вони, як писав з обуренням польський дослідник Аґатон Ґіллер, «відомі не тільки з фальшування, але й з підроблення документів. Їх письменник Юзефович видав цілий ряд сфальшованих документів... Інші їхні історики робили так само» (Z podróży po kraju słowackim. Lwów 1876, с. 315).

Праці сумлінних дослідників Переяславської ради 1654 р., включених до рецензованого збірника, з різних аспектів висвітлюють її проблематику. Визначаються критичною і науково обґрунтованою оцінкою кожного явища, історичним мисленням і синтетичністю. Науковими аргументами ще раз спростовують т. зв. переяславську легенду про «споконвічну мрію» українського народу до «возз'єднання» України з Росією. З огляду на суспільно-політичне спрямування цього довгоочікуваного збірника треба, відзначивши його високий науковий рівень, ще раз гірко пожалувати відсутність у ньому 3-4 іншомовних резюме, писаних не «на коліні», але з повною відповідальністю і то найменше на 2-х сторінках. Цього вимагає просунення української правди до світу, де ще й досі дивляться інколи на Україну через російські окуляри. Тираж першого видання «Переяславської ради 1654 р.» – всього 5000, що для України і світу – до болю мало. До другого видання треба було б включити відповідні праці з «Українського історика», що його вже понад 40 років видає в діаспорі, а нині й у Львові, відомий історик Любомир Винар, цінні доповнення С. Плачинди і згадані вище іншомовні резюме. Для ознайомлення Заходу з Україною це важливо й необхідно.

Микола Неврлий

АЛЬБОМ-МОНОГРАФІЯ ПРО ПИСАНКИ

Соломченко О. Г.: Писанки Українських
Карпат. «Карпати, Ужгород, 2002. – 240 стор.

Великодні мальовані яйця, звані «писанки» (kraslice), відомі багатьом народам світу, але в жодного з них їх художня сторона не досягла такої досконалості, як в українців, перш за все, українців Карпатського регіону. Не дивно, що заробітчани з цього регіону в канадському містечку Вегревіль (провінція Альберта) побудували їм пам'ятник у формі двадцятиметрової писанки. Їх земляки дома в місті Коломії Івано-Франківської області побудували найбільшу писанку у світі у формі чотириповерхового будинку, в якому розташовано єдиний у світі музей, повністю присвячений цим художнім мініатюрам – Музей писанки.

Наперекір такій великій увазі до цього жанру народного декоративного мистецтва, досі не було окремої монографії, присвяченої українським писанкам Карпатського регіону. Цю прогалину заповнює книжка Олексія Соломченка «Писанки Українських Карпат», видана ужгородським видавництвом «Карпати» з фінансовою допомогою Закарпатської обласної державної адміністрації наприкінці 2002 року і надрукована у прашівській друкарні «Поліграф» на крейдяному папері та високому поліграфічному рівні.

Олексій Соломченко, довгорічний викладач Інституту декоративного та прикладного мистецтва в Косові на Івано-Франківщині, готував її до друку майже ціле життя, зібравши багатющий матеріал. На жаль, її видання він вже не дочекався. Умер пару днів перед виходом книжки – на 82 році життя.

І голова Закарпатської обласної державної адміністрації Геннадій Москаль, і письменник Роман Федорів у вступних статтях характеризують О. Соломченка

як найвизначнішого знавця і дослідника цього виду декоративного мистецтва. Знайомство з книжкою переконує читача, що вони не помилялися.

Генеалогію писанки О. Соломченко відводить від язических часів. Не лише давні предки українців, але й інші народи яйце вважали символом життя, уособленням живої природи. Автор на численних прикладах доводить, що в писанкових орнаментах закодований Всесвіт: Сонце, Місяць, зірки, Земля, тваринний і рослинний світ. Ці символи особливо яскраво помітні в гуцульських писанках. На окремих таблицях автор подав зображення кількох сотень орнаментів, що зустрічаються на писанках різних регіонів з їх народними назвами (*безконечник, різьки, колосок, метелики, хрестики, курячі лапки, заячі вушка, віночок, стовпчики, рибка, олень, голуб, півень, кінь, деревце з пташками* тощо). Тут же подано пояснення тих символічних орнаментів.

Окремий розділ присвячено технікам виготовлення писанок: *барвники, восковий розпис, дряпанки, крапанки, мальованки*, але й сучасні дерев'яні писанки – *різьблені, інкрустовані, розмальовані, бісерні* – якими займаються не лише індивідуальні майстри, але й модерні суверені фірми.

Основу книжки становить розділ «Художньо-стильові особливості писанкового розпису» (с. 61-207). Окремі підрозділи тут присвячено опису писанок Гуцульщини, Покуття, Бойківщини, Буковини, Підгір'я, Лемківщини, Закарпаття, Східної Словаччини та української діаспори: Канади, США, Франції, Великобританії, Німеччини, Австралії, Румунії та інших країн. В кожному підрозділі подано не лише опис писанок даного регіону, але й імена їх сучасних творців та популяризаторів. Цей розділ ілюстровано малюнками та фотографіями майже тисячі писанок, а також фотографіями найвизначніших писанкарок.

При описі писанок Пряшівщини автор користувався публікацією Павла Маркови-

ча «Українські писанки Східної Словаччини» (Пряшів, 1972), що її вважає «грунтовним дослідженням, в якому знаходимо цінні наукові відомості про цей самобутній оригінальний вид народного образотворчого мистецтва» (с. 83). З даної публікації він передруковує і цілий ряд кольорових ілюстрацій. О. Соломченко підкреслив, що Словаччина експортує українські писанки в різні країни світу і по-іменно називає шістнадцять таких країн. Тут же він наводить імена 36 писанкарок Пряшівщини з місцевостями їх перебування. О. Соломченко вірно спостеріг спорідненість писанок населення Пряшівщини й Лемківщини у Польщі. Таж тут йдеться про одну і ту саму етнічну групу, розділену державним кордоном. Отже, писанки українців Словаччини займають в альбомі-монографії почесне місце.

Крім фотографій писанок та їх творців, книга поповнена численними кольоровими фотографіями карпатських краєвидів (здебільшого цілосторінковими), які збагачують публікацію, надаючи їй надзвичайно правобливий характер. Є тут і фотографії дерев'яних церков, сільських хат, побутових сцен (освячення пасок) тощо. Тут же подано і кілька десятків коломийок та віршів українських поетів про писанки. Самостійний розділ присвячено використанню писанкової орнаментики у творчості професіональних художників і майстрів народного мистецтва (с. 213-219). В кінці книжки подано словничок назв орнаментальних мотивів писанок Українських Карпат (300 термінів), реєстр майстрів писанкового розпису Гуцульщини (514 писанкарок із 103 сіл Івано-Франківської, Чернівецької та Закарпатської областей) і список музеїв України, в яких експонуються писанки Українських Карпат.

Та крім суто науково-теоретичної вартості монографія О. Соломченка має і неабияке практичне значення. Вона є по суті оригінальним підручником писанкарства. За нею кожна людина зможе за своїти всі техніки розпису писанок.

Як відомо, писанки є гарним, однак короткотривалим видом образотворчого мистецтва. Вміст яйця не можна зберігати довший час, бо він розкладається і псується; шкарлупина яйця тріскає, а розпис на ній назавжди нищиться. Воно й не диво. Таж писанка була призначена для того, щоб її з'їсти негайно після освячення, а наступного року написати нову. Навіть найгарнішу писанку, подаровану коханою дівчиною, парубок розбивав, її вміст з'їдав, а розписану шкарлупину закопував у землю, вірячи, що вона принесе йому успіх у коханні. Так робив і селянин, заорюючи писанку в першу борозну, щоб вона сприяла багатому врожаєві, а так робить і нинішня господиня, частуючи писанками членів своєї сім'ї за великоднім столом. Та вже в другій половині XIX ст. писанки стали предметом колекціонування й колекціонери (зокрема працівники музеїв) почали думати, як би продовжити їх життя якнайдовше. Було розроблено кілька методів консервації писанок, та вони виявились малоефектними. Щоб запобігти нищенню, в сучасності писанки пишуть на «видутих» (порожніх) яйцях, але й вони довго не витримують. В окремому розділі (с. 207-212) О. Соломченко подав кілька практичних рецептів на консервацію і реставрацію писанок, згідно з якими ці шедеври народного мистецтва можна зберігати «вічно». Багато ілюстрований розділ «Консервація та реставрація писанок» (с. 207-211) – чи не найважливіший в усій книжці.

Щоб прекрасною книжкою могли користатися і чужинці, в кінці подано її резюме англійською, німецькою, французькою, російською, польською, словацькою та угорською мовами. На жаль, її низький тираж (1000 примірників) не буде спроможний покрити навіть потреби внутрішнього ринку. А шкода, бо це найкраща публікація, яка досі появилася про ці оригінальні твори українського народного живопису.

Микола Мушинка

Третій том «Історії української культури» (в-во «Наукова думка», Київ, 2003) присвячено еволюції національного культурного процесу в другій половині XVII-XVIII ст. На широкому історичному тлі висвітлюються основні формовияви культурно-духовного життя тогочасної України: освіта, мистецтво, література, розвиток гуманітарних, природничих і технічних знань, книговидавнича справа, культурно-господарські пріоритети тощо. Увагу зосереджено на питаннях політичної й правової культури, на становленні державної та соціальної ідеології, еволюції світогляду й суспільно-політичної свідомості як окремих соціальних груп, так суспільства загалом. Розглядаються внутрішні зв'язки та закономірності українського процесу, його місце у всесвітній культурно-історичній цивілізації.

Київське видавництво «Гене́за» видало **«Сонети» Дмитра Павличка**. Видання сонетарію українського поета складається з оригінальних та перекладних творів цього жанру. Поет розглядає свою сонетну творчість як пошуки людської істинності. Авторська частина книжки порівняно з попередніми виданнями значно розширена; перекладна – це антологія «Світовий сонет», де окремо подано повний сонетний доробок В. Шекспіра, Гвездослава та Янки Купали і переважну більшість сонетів Ш. Бодлера. В цілому сонетарій Д. Павличка – унікальне явище української літератури, в якому в невмирущій поетичній формі постає вічність людського духу.

Ще у жовтні минулого року було проведено Міжнародну науково-практичну конференцію **«Григорій Кочур і український переклад»**. Нещодавно у видавництві «Перун» (Київ-Ірпінь, 2004 р.) вийшов збірник матеріалів із згадуваної конференції. Академік НАН України Іван Михайлович Дзюба про Г. Кочура сказав: «Навколо Григорія Кочура гуртувалися всі живі сили українського перекладацтва – і не тільки перекладацтва. Від нього йшли інформації, ідеї, задуми, пропозиції, прохання – творчі прохання-поради колегам, що мали моральну вагу доручень, – до багатьох і багатьох людей в усій Україні та поза Україною».

У новій прозовій книжці **Юрія Завгороднього «Йду проти себе»** (в-во «Кальварія», Львів, 2004) представлено новелістичні візії автора до проблем відповідальності кожної людини за все, що діється на нашій Землі. У поетичній метафористичній манері подаються мо-

нологи героїв новел, іноді болячі, оскільки йдеться про відверту боротьбу із собою, зі своїми потаємними думками, із самоаналізом здійснених учинків і ставленням до того, чого не смів учинити.

Книга «Правда і віра» (Б-ка журн. «Неопалима купина», Київ, 2004) – вірші нові та вибрані з кількох поетичних збірок **Юрія Завгороднього**, що виходили в останні роки на зламі тисячоліть, їх єднає потяг поета до філософського осмислення призначення людини.

Юрій Завгородній

на потаврованім чолі
без суду розіп'ятої Землі
зранена трава кричала
і пручалась
молилася
й піднята знов вертала до Землі
як все вертається одвічно
як ви
як ми
і рядові й непересічні
на подушках в родиннім колі
в бойовищах у дикий полі
і потаємно і відверто
а то й в безмарочнім конверті
звісткою скупю
про похорон в змороженій Землі...
щезали ви
щезали ми
лишень по тому сходили
великі і малі
упертою зеленою травою...
як боязко ступати по траві
не чоботом –
босою...

До найпопулярніших сучасних письменників України, безперечно, належить прозаїк **Андрій Курков**. У київському видавництві «Грамота» вийшли два томи його творів у перекладі (з російської) Л. А. Герасимчука. До першого тому визнаного майстра політичного детективу Андрія Куркова ввійшли загальновідомі твори: «Ігри по-дорослому», «Приятель небіжчика» та «Смерть чужого». До другого тому ввійшли твори: «Смерть чужого, або закон равлика» та «Форель а-ля ніжність».

Андрій Курков народився у 1961 р. у Ленінградській області. З раннього дитинства живе у Києві. Нині він є автором 12 романів та 5 книжок для дітей. За його сценаріями поставлено понад 20 художніх та телевізійних фільмів. Андрій Юрійович Курков – член Національної спілки письменників України, Спілки кінематографістів України, член Європейської кіноакадемії та англійського ПЕН-клубу. Твори А. Куркова вийшли у перекладах англійською, французькою, китайською та іншими мовами народів світу.

Як вже було сказано, **Андрій Курков** – і дитячий письменник. Київське видавництво «Махаон» видало його книжку **«Пригоди пустомеликів та інші історії»** (з російської переклав Володимир Герман). І у цій книжці для юного читача є захоплюючий пригодницький сюжет, оригінальне казкове тло, химерність і нестримна фантазія творять той оригінальний казковий світ, потрапивши до якого вперше, читачеві, віриться, захоплюється повертатися туди знову й знову.

Книжку **«Казки» Карла Чапека** (в-ва «Веселка – Київ», «Навчальна книга – Богдан» – Тернопіль, 2004 р.) складають веселі, дотепні казки чеського класика, в яких казковість органічно переплітається з реальністю. Героїв народних казок – розбійників, чарівників, водяників, русалок, гномів – автор переносить у чеські міста і села, де вони діють поряд із звичайними поштарями, лісорубами, лікарями, мірошниками, водіями, волоцюгами. Одні пристосовуються до нових умов життя, а інші знову повертаються до свого казкового світу.

Казки К. Чапека вийшли у перекладі Петра Козланюка та Дмитра Андрухів.

У **Віталія Матеуша**, який живе у Хмельницькому, появились збірки поезії – **«Акценти»**, **«Акценти 2000 року»**, **«Сучасність»**. Приємно відзначити, що у збірці **«Акценти 2000 року»** появились й переклади словацької поезії. Нашим читачам пропонуємо переклад віршованого твору сучасного словацького поета Любомира Фелдека **«Музична любов»**.

Любомир Фелдек

Музична любов

Музика – Бог, який воскрес і чудо робить,
Зі мною моє чудо – саксофон,
Твоїм є чудом флейта, що говорить,
Із себе вийти хочеться і дивний знайти тон.

Волає саксофон, відповідає флейта
 І починається тут музика гучна.
 Не відгадає ні поет, ні вчений,
 Що їх з'єднало саме того дня.
 Хто ти? Ти хто? Ми – божевільні тони.
 Ти звідки? З тону. Куди крокуєш? В тон.
 Не маємо адрес і телефонів,
 Минулого й майбутнього нема,
 Сучасне є, музичний стогін.
 ... А для людей лиш лякають дрозди.

*Із словацької переклав
 Віталій Матеуш*

Книга «**Розп'ятий Мазепа**» (Видавничий проект Фондації імені митрополита Іларіона (Огієнка) «Запізніле вороття», Київ, 2003 р.) приходить до українського читача через півстоліття після написання її **Іваном Огієнком** у далекому канадському місті Вінніпег. Видати таку книгу автор мріяв напередодні печальної для українців дати – 250-річчя програву гетьманом Мазепою бою під Полтавою, яка широко відзначалася українцями 1959 року.

Збірка творів на заборонену раніше «мазепинську» тему дає змогу простежити еволюцію творення автором трагічної і водночас величної постаті української історії Івана Мазепи – від однозначно критичної оцінки на початку до глибокого усвідомлення й пояснення затаєної від численних донощиків і зрадників з близького оточення заповітної ідеї гетьмана «тихою ходою здобути волю Україні».

З 2002 року появляються книги у серії «Бібліотека Шевченківських премій». У згадуваній серії цього року вийшли й вибрані твори **Василя Симоненка** «**На схрещених мечах**» (Університетське видавництво «Пульсари», Київ, 2004).

Василь Симоненко – постать, яка сколихнула суспільну думку України кінця 50-х – початку 60-х років.

Як спрагла земля вбирає в себе цілющу вологу дощу, так народ взяв у свою національну свідомість його чисту, правдиву поезію.

Пропоноване видання – найповніше з усіх досі виданих книг шістдесятника Василя Симоненка. Воно охоплює поетичні, прозові твори, статті, щоденник, листи поета.

(р)

ГЕЙ, ХТО В СВІТІ, ОЗОВИСЯ!

Світлана ЗІМОВСЬКА

ЗОРЯ У КРАПЛИНІ ЛЮБИСТКУ

* * *

Білим снігом жбурне заметіль
На уста мої, сповнені сміху.

Ти з лютневої ночі, звідтіль,
Де поєднано холод і втіху.
Я відкрию обличчя вітрам,
Хай заглянуть ув очі зелені...
Нанизалось засніжених драм
У твоєму далекому йменні!
Плаче вітер із білих полів,
Біла свічка на білім папері.

Білим снігом твій лист залетів,
Білий сніг – у зачинені двері!

ЄВАНГЕЛІЄ ВІД БАБУСИ

Притча

Зірка зірвалась і падає,
Сяє в криничній воді...
Згадує, згадує, згадує
Баба літа молоді.
Вік прожила, але бачила
Тільки чужую біду.
Наче паняночку, няньчила
Доля її, молоду.
Все подарунки та радощі,
Сліз ні на гріш не зійшло.
І не тривожили заздрощі
Статкам... яких не було.
Милий ніколи не зраджував,
Діти здорові росли...
.....
Господи, де? Хто підкаже нам,
Бабу таку ви знайшли?

* * *

О правдо! Ти і справді многолика,
Мабуть, велику маєш ти рідню?
Невже це скрізь сестер твоїх великих
Розпродують за так і за платню?

Скажи, чи є у правди вічне слово,
Бо вже новий лунає маніфест...
Й тебе, як той жупан, перелицьовують,
Його любив Хома – тепер – Орест.

Бач, ти йому простою не вподобалась,
Та й видно ж: завелика... до плеча...
Але ж, як сіль Оресту ти знадобилась,
Його солодким і липким речам.

І вже ведуть тебе через планету,
У панських лахах, стягнуту в корсет.
На велепанським званому бенкеті
Мовчить один лиш, та і то – поет...

ОСІННІ ЕТЮДИ

диптих

1

Дощі, дощі... Холодні дні осінні,
Мов з павутиння смуток заплели.
І журавлі на крилах понесли
Прозорість неба, наче квітку синю.

Згоряє світ, усе згоряє чисто
У листопаду золотім огні.
Але скажіть, чому даровано мені
Осінніх днів розірване намисто?

2

Жовте листя –
забуті листи.
Жовті квіти –
розбите кохання.
Запалали останні мости,
Почалося тверезе світання.

МИСТЕЦТВО

Прокіп КОЛІСНИК

ПОТАШНЯ – РЯДНО ТАЇНИ

В серпні року Божого 2004-го село Поташня на Поділлі стало епіцентром культурної події, якої, здається, там чекали 300 років. Якраз з нагоди трьохсоті річниці першої письмової згадки про це село тут було здійснено проект «ПОТАШНЯ – РЯДНО ТАЇНИ» (автор і куратор проекту – Прокіп Колісник, головний меценат проекту – ВАТ «Явір-Агросервіс», Голова правління Валерій Фалісєв).

Справа, звичайно, не лише в ювілеї, нам не йшлося лише про те, щоб вчасно і гучно відсвяткувати, але принагідно ще раз пригадати, що людина без культури – дика тварина.

Головна ідея проекту – створити осередок, який був би не стільки пам'ятником історії, складом старожитностей, антикваріату... галереєю..., а передовсім осередком культури і освіти – дуже проста ідея, але втілити таку ідею в життя – не просто. І проблема навіть не з коштами, яких чомусь завжди, кажуть, не вистачає на культуру, проблема з людьми, які, навіть маючи гроші, не хочуть дбати і про красу духовну, думаючи, що достатньо задовільнити тіло. Власне кажучи, осередки культури мали б бути скрізь, в кожному середовищі, де живе homo sapiens. Це, здавалося б, зрозуміло всім і скрізь, але, виявляється, не скрізь і не всім (інакше не було б у світі стільки горя, зла, війн, терору..., зазисті і підлоти...). Люди створили неймовірної краси твори мистецтв, досягли дивовижних результатів у всіх галузях своєї діяльності, але... так і не навчилися любити ближнього, точніше кажучи, не завжди живуть у зла-

годі з душею і природою. Чому це так? – ніхто не може відповісти на це однозначно.., і даний проект не є панацеєю від усіх нещасть, але в кожному разі будувати – це не руйнувати, сподіваюся, що його реалізація сприятиме становленню в школяреві особистості, в людині творця. Тим більше, коли мова йде про село. Посудіть самі, зважаючи на ситуацію, яка тепер склалася в Україні (*та не лише у ній*), коли багато сіл просто фізично вимирають або ж ледве виживають, коли на культуру, на культуру села коштів знаходиться дуже мало, а ще до того, якщо село далеко від великих міст, від великих комунікаційних і енергетичних трас, до якого і в хорошу погоду добратися не так просто, то, звичайно, говорити про осередок культури в такому середовищі важко. Вона, «культура», звичайно, проникає і у найвіддаленішу глухомань, тим більше при сучасній техніці, але яка та культура? У світі сотні тисяч інституцій культури, покликаних виховувати в людині почуття прекрасного, але для жителя села та культура була «десь»,.. «десь далеко є музеї, твори мистецтва...», «...десь далеко були люди, котрі ті твори робили...», «десь далеко»..., але не тут, бо тут тако-го не може бути... – «тут» вже лише така культура, що сепарована ідеологами того чи іншого режиму. Були часи, коли народна культура, культура села, що формувала моральний кодекс її носія, так заповзято

нищилася, що зразки її залишалися лише у збірках найвідданіших поклонників і збирачів (яким, наприклад, був Іван Гончар). Часи міняються і міняються форми культури в селі (і її спотворення, і не тільки управителями «зверху», але й підпанками-функціонерами з печатками «внизу», на місцях).

Віддаючи належне самовідданим діячам культури, які створювали заклади культури (музеї, галереї...) у великих містах, вважаю, що на сьогоднішній день культура має бути на місцях, в селі. Тобто вона там є, але яка? – тож мова йде не про ностальгійне хуторянство, а про збереження і відродження таких аспектів культури села, які були б кістяком морального кодексу людини. Мова йде не лише про створення етнографічних кімнат при школі чи яслах, чи навіть побудову спеціальних інституцій (як музей чи галерея, щоб там показувати предмети побуту села...твори селян і т. п., що теж важливо), але, перш за все, йдеться про живий контакт з справжнім мистецтвом, з живим художником, мова йде про створення осередків-студій, де людина могла б вчитися основам образотворчої культури.

Тож, керуючись саме такими міркуваннями і бажанням влаштувати в селі гостину для цілого світу, запросити всіх жителів планети Земля на чай з калиною, ми і запросили в Поташню митців ...з усього світу... і цього разу, здається, Поташня не була забута ані Творцем, ані добрими людьми.

Ідею проведення такого Свята культури підтримали як видатні майстри, котрі вже сказали своє вагоме слово в культурі, мистецтві: Василь Забашта, Ніна Матвієнко, Петро Гончар, Павло Дворський, Василь Герасим'юк, Ігор Римарук, Тарас Фудюк, Катерина Міщенко, Дмитро Стус, Іван Яцканин..., так і ті, що щойно вийшли на ниву творчості.

Пропозицію проведення пленеру в селі, в контексті такої програми, зразу і однозначно підтримав відомий живописець Левко Воєдило. Безпосередніми учасниками пленеру були згаданий майстер, а також живописець Олесь Соловей, скульптор Іван Салевич, живописець Ігор

Юр'єв, різьбяр Валерій Бондар та куратор проекту, живописець Прокіп Колісник.

Лише пару штрихів до самого пленеру: її учасники були так захоплені своєсвідними красвидами Поташні, що в перший же день відмовилися їздити в районний готель, де їм були замовлені кімнати для перебування (до речі, на сучасному європейському рівні, дякуємо спонсорам). Щоправда, і в самому селі організатори проекту зуміли створити умови для повноцінної роботи, харчування і відпочинку. Кожен художник був у своєму амплуа, кожен малював чи моделював те, що вважав за потрібне, відповідно своїм творчим смакам і задачі *(це було вдень, але вночі наставала друга зміна, всі героїчно і терпеливо допомагали куратору проекту зробити відповідну експозицію. Щиро всім дякую)*. Оглядаючи результат праці, стає очевидним, що художники прийшли в село не лише для того, щоб шокувати сільського глядача якимись модними мистецькими вибріками, а щоб, працюючи не від лукавого, уможливити бажаним побачити в дійсності процес творення образу і щоб самим доторкнутися до основи, до землі насущної, підчерпнути з джерела натхнення. Думаю, що якби такі акції, хоч час від часу проводилися у селах, то питання освіти і культури були б на вищому рівні. Вже не вперше в історії світової і вітчизняної культури самовіддані художники проводили і проводять «барбізонські» пленери за межами великих міст, однак, частіше всього, це бувало якраз біля великих міст, поближче до цивілізації, до ринку..., або у місцях вже знаменитих своєю історією і т. п., але цього разу мистецька акція була проведена у селі, яке, здається, було відоме лише тим, що про нього нічого не було відомо, як то кажуть: «у забутому Богом і людьми...», точніше було б сказано: «забутому начальством селі...», *принаймні так було до цієї пори.*

Чому саме в Поташні?

– тому що ... ПОТАШНЯ – це РЯДНО ТАЇНСТВ –

... + + +

*Поташня – це чарунка містерій
на рядні Всесвіту,
а я чисниця на її рушнику,
зернинка на її полі,
росинка на травинці її.*

+++

...тому що,
У кожного в душі є своя «**поташня**»,
тому що «**поташня**» –
це вервечка, на якому тримається колиска;
тому що «**поташня**» –

це Перше, це Рідне, це Своє:

це перший оклик, на рядні...
перший вогонь... рідний поріг, свій перший дзвін...;
перші: парта, книга, ручка...
перший поцілунок під цвітучою яблунею,
перші радості й печалі... зустрічі й розлуки і
перша стежка у світі;
це джерело, скарбниця натхнення...
це пісня – легенда й дійсність, злет і найнижче падіння ...;
це, хліб, на припічку прикритий рушником;
калач заручень, коровай весільний... і калач прощальний...;
тому що «**поташня**» –
це точка відліку і підсумок страждання;
це дорога «в далеку дорогу»...
і поки сходить сонце над обрієм, і над Самарою –
де б людина не була – найкраще ряст цвіте в Дитинстві, наймиліше
на Батьківщині.

+++

Напередодні вернісажу, відповідно до проекту, на подвір'ї садиби Колісник Марії Матвіївни була проведена неформальна літературно-мистецька зустріч з митцями, із поетичним словом..., в якій взяли участь вище названі художники, Голова правління БАТ «Явір-Агросервіс» з дружиною, культурна еліта села, а також письменник Мирослав Лазарук, поетеса Світлана Зіновська, поетеса Галина Матвіїшин, філолог Юрій Акимчук, редактор газети «Зеркало недели» Всеволод Ільїн та інші...

Але пленер і літературно-мистецька зустріч – не було все, що вдалося цього року зробити в Поташні, це була складова частина більшого проекту. Ще пару років тому я запропонував тодішній поташнянській владі зробити в селі Музей та Галерею, провести пленер, літературно-мистецьку зустріч з діячами мистецтва... провести свято – День села. Вже тоді мою пропозицію підтримав Голова правління БАТ «Явір-Агросервіс», *але тоді обставини так склалися, що зробити задумане не було можливості*, аж цього року ця організація, на чолі із своїм Головою Валерієм Фалілеєвим, і стала головним донатором цього проекту. У співпраці з колективом Поташнянської загальноосвітньої школи 1-2 ступенів, Поташнянською сільською радою та громадою села ми приступили до реалізації.

Співорганізаторами здійснення цього проекту стали:

Бершадська районна державна адміністрація, Генеральне консульство України в Пряшеві (Словаччина), Університетна бібліотека Пряшівського університету (Словаччина), Шевченківський національний заповідник в Каневі, Національна спілка художників України, Асоціація українських письменників, Національний музей Тараса Шевченка в Києві, Музей Івана Гончара в Києві, фірма «Спайк»; також наш проєкт підтримали: Бершадська міська адміністрація, Районний відділ освіти, Районне та Обласне управління культури, Бершадський районний державний та Вінницький обласний краєзнавчі музеї та інші організації... *(мушу признатись, що як безпосередній організатор, учасник і виконавець я не завжди фізично встигав записувати назви всіх організацій та прізвища людей, причетних до цієї справи, тож нехай вибачать мені ті, про кого я не пишу в даній статті не тому, що не пам'ятаю, але тому, що не завжди точно знаю назви та імена, тим більше, що не завжди мені давали свої візитівки... впевнений, що їхні добрі справи не будуть забуті... «Нехай не збідніє рука даючого»).*

Ще раз хочу відзначити, що в організацію, підготовку і проведення цієї справи левову частку коштів і енергії вклала фірма БАТ «Явір-Агросервіс», особливо в особі Валерія Фалілеєва. Також з приємністю хочу відзначити, що цю справу підтримала *(і на словах, і на ділі)* Районна державна адміністрація. Голова – Павліченко Анатолій Олександрович – сам особисто кілька разів відвідав Поташню і на місці давав відповідні розпорядження, які допомогли здійснити даний проєкт вчас-

но, особисто відвідав скромну садибу Колісник Марії Матвіївни, запропонував доречну допомогу. Також із розумінням і підтримкою віднісся до цього проекту перший заступник голови райдержадміністрації пан Максимчук Віктор Давидович (було, навіть пізно увечері приїжджав перевіряти стан підготовки, але треба зауважити, що не для того, щоб нас підганяти, але, напевне, уболюючи за справу). По-діловому чітко надала нам необхідну допомогу в цій справі фірма «Спайк» на чолі з Олександром Лехманом.

Буквально напередодні свята Поташню відвідав сам Губернатор області Григорій Калетнік, дуже позитивно віднісся до цього проекту і до роботи поташнян. Кажуть, що тепер високе начальство все частіше навідується навіть у віддалені куточки регіонів, але до Поташні такий візит був здійснений чи не вперше. Ми готові прийняти хлібом і сіллю і найвищих посадових осіб держави і держав, от тільки б у них руки доходили і до культури села.

(Між іншим, є надія, що, нарешті, зроблять асфальтовану дорогу, яка з'єднає Поташню з районом і цивілізованим світом (...однак не будемо говорити гоп! ... поки не перескочили, також не хочеться навіть згадувати про смітник, що вже виперся аж на дорогу, що веде в село, і забруднює не тільки колись красивий навколишній ліс, але і душі селян, хочеться вірити, що і це питання буде вирішене належним чином, на користь культури) – є надія.

Тож в результаті нашої спільної праці **22 серпня 2004 року в селі Поташні Бершадського району, на Вінничині, було відкрито МУЗЕЙ КУЛЬТУРИ СЕЛА, ГАЛЕРЕЮ ПРОКОПА КОЛІСНИКА, проведено Мистецький пленер, Літературно-мистецьку зустріч, Концерт народної творчості, гостину з короваєм...**

До цієї події були виготовлені, освячені і розміщені у відповідних місцях символи села – **герб і прапор**, упорядкована навколишня територія, підремонтвана дорога і все село прибране до свята.

Було відремонтовано занедбане приміщення «старої школи», в якому і розмістили Музей та Галерею. Будинок свого часу був панським палацом, побудований ще в кінці 18-го століття (приблизно 1766 р.) у вишуканому класицистичному стилі, після двадцятих років 20-го століття використовувався за різним призначенням, довгий час там була розміщена школа (в якій вчився і я), але наприкінці 20-го століття, після того як в селі було побудовано приміщення нової школи, і коли відношення до культури стало надто залишковим, будинок «старої школи» було занедбано, і доля його була сумна (як, до речі, багатьох таких споруд, які нищаться і валяться без порядного господаря...), але в даному випадку, як світлий приклад – знайшлися люди, які підтримали не тільки ідею відремонтування будинку, але ідею відродження культури, створення осередку культури і освіти. *(Правди ради, скажемо і про те, але лише в дужках, що на першому етапі була опозиція культурі, навіть з боку тих осіб, котрі і за посадою, і за обов'язком мали б піклуватися за культуру в середовищі, в якому живуть; що ж, зрозуміло, одна справа самовідання служіння культурі і народу, інша справа тепле містечко кар'єриста із амбіціями «диктатора місцевого значення», спокійніше не робити нічого і своєчасно і хитро крутнутися перед начальством – от і вся «культура»...)*, але цього разу просвітлення, здається, прийшло навіть до задубілих противників культури.

Пару слів щодо концепції самого музею. Перш за все хочу сказати, що вона інакша, інакша від концепції вже існуючих аналогічних інституцій (в Україні).

Сьогодні вже немає нічого дивного в тому, що предмети старовини, особливо предмети побуту, можна побачити в контексті сучасного інтер'єру і екстер'єру, частіше всього це буває в шинку чи ресторані, є також і музеї, де такі предмети експонують і зберігають відповідно музейній теорії, але, знову ж таки, – як предмети побуту, як колишні знаряддя праці... я ж пропоную показувати всю ту старожитність, перш за все як образотворчу культуру, культуру села. Тому музей і називається: **МУЗЕЙ КУЛЬТУРИ СЕЛА**, тобто не лише «красназавчий...», не лише «історії...», тобто – і історії, і красназнавства, і археології..., але головним чином – **образотворчої культури**. До того ж, така концепція дає можливість робити в Музеї, наприклад, виставки експонатів культури іншого села, іншого краю, регіону Землі, особливо це важливо в період експансивної глобалізації – тобто важливо з повагою ставитися до культури інших народів, але не втратити свою.

Все, що людина зробила своїми руками, все, з чим жила людина села, без чого не могла жити..., все це ми намагалися показати як зразки образотворчої – духовної культури. Здається мені, що, розглядаючи на-

родну культуру під таким кутом зору, ми можемо побачити в ній те, що є надчасове, те, що являється ядром культури загалом. До того ж, я пропоную і на історію подивитися саме через культуру, а не навпаки, як це було дотепер.

Тож, відвідавши наш Музей, глядач не знайде там звичної «наукової експозиції», все там «не на своєму місці», в сенсі археологічному, історичному чи класовому... в той же час все там на своєму місці в сенсі образотворчому, духовному... Все там літає, і все там міцно стоїть на ґрунті, на рядні...; ніякої бутафорії, жодного манекена. До речі, немає нічого поганого в тому, коли «все розкладено по полицях», мабуть, це один із аспектів науки, однак в контексті нашої історії та «наука» була дуже часто тендеційною і бутафоричною, тим більше в периферійних музеях. Тому, не заперечуючи науковий підхід апіорі, в історії, краєзнавстві, мистецтві..., ми акцентуємо, передовсім, на образотворчість як прояв духовного. Тим більше, якщо Музей розглядати як осередок освіти. Для глядача, для учня, звичайно, може бути цікавим, де і коли був зроблений той чи інший предмет, але набагато головнішим, як на мене, є те, як? – який? – для чого? – з якою метою... був зроблений той чи інший предмет. Якщо предмети образотворчого мистецтва, якими були, наприклад, ікони чи предмети культу, ми називаємо творами мистецтва, то предмети побуту і знаряддя праці тощо здаються нам лише старожитностями, або ж старим реманентом, вже не придатним для праці..., воно і зрозуміло, адже головною задачею так званих прикладних предметів була і є їх «прикладність», утилітарність (чи «не прикладність»), проте, якщо на всі ці речі подивитися з погляду мистецького, то ми побачимо, що вони мають свою архітектоніку, свою красу..., тобто являються проявом культури, і справа не лише в тому, яку цінність вони являють з точки зору матеріальної, але яку духовну вартість вони мали – мають і для сучасника.

Такого свята тут ще не було, принаймні такого не пам'ятають навіть найстаріші старожили. Це було свято для всіх – без штучно «заслужених» і незаслужено забутих, без назначено «праведних» і безправно відчужених, всі були запрошені – всі були вибрані, *залежало лише від кожного особисто, в якій мірі він був здатний і хотів бути причетний до цієї справи.* Прапор села підняла над селом Колісник Марія Матвійвна. У прекрасному виконанні колективу сільських жінок прозвучала пісня «Зеленеє жито, зелене...», запрошуючи всіх до свята... Експозиція виставок в Галереї і Музеї, урочиста частина з нагоди свята, вернісажі, концерт, гостина... – все було зроблено і проведено на високому мистецькому і культурному рівні. Не можу не згадати про коровай, такого красивого і смачного не печуть ніде у світі, даремно саме калач-коровай, як символ гойності і гостинності, з яким запрошують на весілля, на свято, на подію, став основним елементом – символом на гербі села. *Всі учасники гостини, кожний, хто не знехтував нашим хлібом,*

отримав часточку коровай, часточку його тіла, його благодаті. Навіть сама Природа сприяла нашому святу: вже коли наситившись стравою духовною, помолившись і «Многая літа» проспівавши, люди сіли за столи, щоб підкріпити і тіло – надворі пішов сильний дощ. Не можна без щему в душі згадувати про те, як співали жінки..., власне кажучи, всі учасники гостини, без розділу на «заслужених»... чи «ще більш хитрих...» і тих – простих, «нетитулованих», всі, для кого народна культура не лише «професія», не лише забава і спекуляція, але – суть, сіль і хліб насущний, а у хвилину радості і коровай – всі у пісні преображалися. Особливо коли звучали найдавніші, найхарактерніші, найвластивіші для Поташні пісні: «Ой зійшов місяць, зійшов ясний...», «Туман яром...», «Ой гиля гусоньки на став...» та інші.

Чарункою на святі, чарункою меду, в прямому і метафоричному значенні, був цілий щільник меду, який подарували мені люди, котрі прониклися символікою назви нашої зустрічі, пригадаймо – «Поташня – чарунка Поділля», бо ж, напевне, зрозуміли те, що без чарунки щільник не цілісний, а чарунка без щільника, власне, пусте місце. Дякую за розуміння.

В глибині душі я свято вірив, що Свято культури, мистецьку акцію високого гатунку, треба і можна проводити навіть у найвіддаленіших куточках землі, бо ж у кожному середовищі, в кожному селі має бути осередок культури, тому що громада без культури – це стадо, людина без культури – паразит, байстрюк духовний. На мою думку, в таких заходах мали б і могли б брати участь митці, майстри слова, кольору, звуку, і не тільки так звані народні – самодіяльні, та ще під тиском набундюченого «начальства», як це часто буває на периферії, але й професіонали в прямому значенні цього слова, тому що не може бути митця без народу, як і народу без творців, і ще до того такі пленери, зустрічі мали б бути міжнародні і проводитись скрізь, де ще прагнуть культури.

Я не маю і не збираюся роздавати шаблонні грамоти «найзаслуженішим» ... хочу щиро і просто подякувати за співпрацю всім, хто в тій чи іншій мірі був причетний до реалізації цього проекту: перш за все Фалієєву Валерію Борисовичу – Голові ВАТ «Явір-Агросервіс»; Павліченку Анатолію Олександровичу – Голові райдержадміністрації; Максимчуку Віктору Давидовичу, Першому заступнику голови райдержадміністрації; Олександрю Лехману, Голові фірми «Спайк», та колективу фірми; співпрацівникам Музею та Галереї: Валерію Володимировичу Бондару, Воробйовій Ніні Феодосіївні та Барановій Олені Іванівні; директорці Поташнянської школи Шиндер Марії Устимівні і її колективу; головному бухгалтеру ВАТ «Явір-Агросервіс» пані Катерині Львівні; Данильченку Василю Андрійовичу...; бригадиру будівельної бригади Росолику Сергію Михайловичу та його *героїчному* колективу, особливо його ніжнішій і тверезішій частині – пані Маші, пані Ліді та пані Галині; директору столярної майстерні Сергію Максимчуку та колек-

тиву; майстрам каменярам на чолі з Пантелеймоном Садовим, колективу працівників дитячого садка на чолі з пані Оленою, особлива подяка майстрові Степану Цимбалові, водіям Дмитру та Борису ...

І хоч дана стаття не є звітом по інстанції..., і я не можу згадати всіх поіменно., а варто було б., все ж з приємністю хочу відзначити працю, особливо і тих, хто навіть не будучи формально членом підготовчого комітету, завжди з готовністю брав посильну участь у цій справі, безкорисливо допомагав втілити ідею окультурення середовища, в якому живемо: підприємець Грінченко Оксана Миколаївна з родиною, Бондар Зіна Миколаївна з родиною, лікар Вальковий Василь Карпович, пілот першого класу (на пенсії) Сметанський Микола Іванович, учителька Мацібора Онися Григорівна; працівники сільського Будинку культури пані Ірина та пані Марія, які завжди гостинно надавали приміщення і час для репетиції хору, окрім того, ще і самі підготували святковий концерт до Дня незалежності. Щиро дякую Головному лікарю районної лікарні Василю Анатолійовичу Залецькому та лікарям-стоматологам, які в цей час опікувалися здоров'ям моєї мами, також дякую завідувачу відділом районної освіти панові Джужуку Миколі Івановичу, особливо за пісню для мами.

Добрим словом хочу згадати жіночок, наших славних поварих, Олену таВалентину (?), що завжди вчасно і смачно готували їсти художникам, дякуємо! – колектив сільських жінок, які збагатили наше свято своїм прекрасним співом, і колектив церковного хору під керівництвом регента пана Рудика.; як годиться, у цій події взяв участь і настоятель Св.-Димитріївського храму в Поташні, отець Сергій, як вже згадувалося, на початку свята був здійснений ритуал освячення символів села – герба і прапора, а також приміщення Музею та Галереї. Один герб, як символ вірності, на вічну згадку про предків і заповіт прийдешнім, був розміщений у храмі.

Не буває такого проекту, який би задовольнив усіх, немає такого художника, творчість котрого всім подобалася б (знаю, є *неприятелі культури і в Поташні*), але сподіваюся, що зерно, засіяне цією подією, буде мати добрі плоди.

Ще раз хочу привітати всіх із Святом культури, яке відбулося у серпні цього року в мальовничому селі Поташня на Поділлі, і подякувати всім, хто був причетний до цієї справи, побажати всім, кожному зокрема, виховувати в собі творця, співтворити культуру.

ХРОНІКА

- 15-16 вересня 2004 року голова Спілки українських письменників Словаччини Іван Яцканин в Ужгороді вів переговори з директором видавництва «Закарпаття» Василем Ільницьким у зв'язку з підготовкою антології поезії та прози українських письменників Словаччини. У ході переговорів брав участь також літературознавець, редактор та один з упорядників цього видання – Дмитро Михайлович Федака.

- 21-го вересня 2004 року у залі обрядів Пряшівського міського уряду відбувся урочистий вечір «Стежками спогадів», підготований Регіональною радою Союзу русинів-українців СР у Пряшеві та Спілкою українських письменників Словаччини до 20-річчя з дня смерті письменника Михайла Дробняка.

- Спілка українських письменників Словаччини у співпраці з Посольством Словацької Республіки в Україні підготували 5 жовтня 2004 р. у Києві презентацію антології словацької любовної поезії «Я Тебе дуже любив...» (переклад Віталія Конопельця). У цій імпрезі взяли участь і голова Спілки українських письменників Словаччини Іван Яцканин та видавець інженер Іван Тільняк.

- Кафедра слов'янських мов філологічного факультету Університету Матея Бела у Банській Бистриці у співпраці із Спілкою українських письменників Словаччини 3-го листопада 2004 р. у Банській Бистриці організували зустріч-бесіду з українською поетесою Словаччини Марусею Няхай.

- Сумні звістки надійшли до нас з України. Померли письменники – Дмитро Білоус, Василь Кохан, Федір Зубанич, Віктор Кава, твори яких друкувалися також в українських періодичних виданнях Словаччини.

- «Краса і ніжність» – під такою назвою 24-25 листопада 2004 р. підготували Спілка українських письменників Словаччини та Союз русинів-українців Словацької Республіки зустріч з українськими поетесами із Закарпатської області України – Надією Панчук, Лідію Повх-Ходанич та Ольгою Тимофіскою. Зустріч з поетесами Закарпаття відбулася у Кошицях та Пряшеві.

- Літературний журнал «Дзвін» (ч. 8, 2004 р.), який виходить у Львові, надрукував оповідання українського письменника Словаччини Івана Яцканина «Крісло-гойдалка в осінній мряці». Оповідання «Сходи» того ж автора надрукувала газета «Літературна Україна» (ч. 47, 2 грудня 2004 р.).

- 16 грудня 2004 р. у Братиславі Премію ім. П. О. Гвездослава за пропаганду словацької літератури за кордоном було вручено перекладачеві з України – Дмитрові Андрухіву.

На першій сторінці обкладинки твір Прокопа Колісника «Храм». На другій сторінці обкладинки твір Олесея Солов'я «Криниця дитинства». На третій сторінці обкладинки твір Івана Салевича «Ставок». На четвертій сторінці обкладинки твір Левка Воєдила «Поташева левада».

Ціна 20 Ск

Індекс 49092

